

b) La dotació poblacional de les àrees és molt diversa, si bé hi predominen les agrupacions mitjanes (entre 5.000 i 10.000 habitants).

La major part d'aquestes relacions s'estableixen entre localitats amb una tradició fabril secular, en les quals els emplaçaments industrials sovint estan allunyats del nucli urbà, de manera que la dissociació entre lloc de residència i lloc de treball és molt més significativa del que testimonia l'anàlisi municipal de les dades. Al llarg del Llobregat i el Ter hi ha emplaçat un nombre molt significatiu de colònies industrials, moltes d'elles avui abandonades, però que encara constitueixen una variable territorial essencial.

En alguns casos, l'establiment de relacions de cohesió no respon d'una forma tan immediata a la industrialització vora els cursos fluvials; en efecte, avalats per uns límits i un paisatge singulars, alguns centres terciaris de no massa grandària han articulat espais subcomarcals amb personalitat definida, com el Lluçanès, integrat a la comarca d'Osona, amb les àrees de cohesió de 1986 d'Olost-Oristà, Prats de Lluçanès i Sant Boi de Lluçanès i les de 1991 de Prats i Sant Boi, i, formant part de la comarca d'Anoia, la Calma de Calaf, que coincideix força amb l'àrea de cohesió de Calaf.

Resumint, la Catalunya central es caracteritza per la convivència de les àmplies àrees que defineixen les respectives capitals comarcals i les modestes agrupacions que engloben nuclis amb un dinamisme industrial o bé una afinitat territorial. Les àrees de cohesió d'aquest espai tenen una població superior als 300.000 habitants.

2.5.2.4. Ponent

A grans trets pot identificar-se l'espai anomenat Ponent amb la part més extensa, anivellada i occidental de la Depressió Central, vertebrada a l'entorn de la ciutat de Lleida.

Aquesta gran planúria envoltada per muntanyes es caracteritza pel seu paisatge i clima continentals i pel paper de la xarxa hidrogràfica i el traçat dels canals de reg en una economia de base marcadament agrícola.

En termes de cohesió, el que primer crida l'atenció és la primacia del buit en 1986, car la major part de municipis no s'inclou a cap àrea de cohesió. En 1991 aquesta característica s'atenua. L'escassa incidència de la cohesió es fonamenta en l'acusat immobilisme del territori, atès que són freqüents els termes en els quals la mobilitat global és inferior al 15% i àdhuc al 10%, de manera que les

relacions de cohesió només s'estableixen a les agrupacions urbanes més destacades. Les causes d'aquest comportament poden explicar-se com segueix:

a) L'ocupació del territori ha estat diferent i la seva urbanització més tardana que a la Catalunya Vella; contrasta l'extensa superfície mitjana dels termes ponentins amb l'esmicolament municipal de la Catalunya oriental.

b) L'estructura econòmica es basa en el sector agrícola, que ofereix a l'entorn de la xarxa de canals de reg una rendibilitat considerable. Al mateix temps, els espais urbans no esdevenen -a excepció d'alguns nuclis-centres d'atracció amb una oferta de treball alternativa.

c) La xarxa de comunicacions està poc articulada i tot just vertebrada els centres comarcals i resulta molt significatiu l'increment de la mobilitat en les localitats situades al peu dels vials més importants.

En qualsevol cas, l'immobilisme limita la capacitat explicativa de la cohesió i, en alguns casos, cal recórrer a la centralitat per posar de manifest relacions de curt abast a l'entorn dels espais rurals de baixa mobilitat.

L'àrea de cohesió de Lleida comporta un punt de ruptura amb la resta d'espais que l'envolten i, d'acord amb el seu paper de centre industrial i terciari, la capital del Segre estén la seva influència en un ampli radi de municipis mitjans amb una mobilitat lleument més elevada que la de la resta de municipis més immediats.

Aquesta àrea vincula 11 municipis en 1986 i 31 en 1991 amb una població de prop de 120.000 habitants en 1986 i prop de 150.000 en 1991, en un entorn en què la segona àrea més poblada, la de Balaguer, se situa al voltant dels 15.000 habitants. És significatiu que les relacions no s'estableixen tan sols per POR sinó que també hi ha vincles per LTL amb municipis veïns on s'ubiquen emplaçaments industrials expulsats de Lleida.

La influència de la capital de la Terra Ferma no es circumscriu, però, només a l'espai català. Els vincles amb l'entorn de Fraga i el Baix Cinca i la Llitera no són recollits en les dades padronals, de manera que esdevenen un notable biaix per a una interpretació global del territori. Situacions anàlogues es produeixen a la muntanya catalana amb el paper d'Andorra, a l'Alt Empordà i la Cerdanya amb la Catalunya Nord i a les terres de l'Ebre amb les localitats del Maestrat, el Matarranya i els Ports.

La resta d'àrees de cohesió mostra un comportament molt homogeni, amb els següents trets comuns:

a) La dimensió de les àrees és molt reduïda i a penes implica tres o quatre municipis en 1986. Només Guissona i Mollerussa arriben a vertebrar cinc termes al seu entorn. En 1991 les mateixes àrees presenten una major extensió.

b) La desproporció demogràfica entre la capçalera i la zona de cohesió és molt marcada. Els índexs de primàcia superen el 80% i àdhuc el 90%.

c) La mobilitat discreta dels municipis dependents i els baixos índexs de la capçalera determinen una mobilitat sovint inferior al 15% i, en alguns casos, per sota el 10%, com per exemple Lleida (9,67%) o Artesa de Segre (9,39%).

d) En tots els casos la compensació negativa LTL-POR de la zona de cohesió contrasta amb la sobreoferta de llocs de treball de la capçalera, amb un marcat predomini dels fluxos unidireccionals per POR.

L'establiment d'una capçalera està estretament lligat amb la proximitat d'una via de comunicació significativa i, de fet, la major concentració d'àrees de cohesió s'estableix al llarg de la carretera N-II i als seus alentorns.

Les activitats industrials presenten comunament una incidència poc significativa amb les soles excepcions de Lleida, Balaguer i Mollerussa, amb predomini del subsector alimentari. En els altres casos, la capacitat d'atracció de la capçalera es fonamenta en activitats terciàries normalment al servei del sector agrícola, com ara Guissona, que deu el seu dinamisme a l'establiment de la cooperativa agropecuària més important de Catalunya i ha esdevingut un centre important per a la comercialització de la producció agrícola de les terres de Ponent.

Cal esmentar la pervivència de centres subcomarcals avalats per un espai físic singular i una relació secular entre els municipis que l'integren. Així el Segre Mitjà s'articula a l'entorn de les àrees de cohesió d'Artesa de Segre i Ponts, la Plana de Guissona al voltant de l'àrea de cohesió de Guissona i la Ribera de Sió entorn de la d'Agramunt.

Resumint, l'immobilisme de Ponent limita les relacions de cohesió als centres urbans més actius, sovint ubicats al peu de les vies de comunicació més significatives. En aquest entorn s'identifica un nombre d'àrees de cohesió amb una població superior als 190.000 habitants, dels quals el 60% són residents a l'àrea de cohesió de Lleida.

2.5.2.5. Les terres de l'Ebre

Aquest entorn està condicionat bé pel decurs del riu Ebre, que li dona una fesomia molt particular, bé per espais drenats per afluents d'aquest gran riu que, després de travessar la part més meridional de Catalunya, vessa les seves abundoses aigües a la Mediterrània en un delta singular.

En molts aspectes, les terres de l'Ebre comparteixen trets amb Ponent: la vocació agrícola dels municipis, l'àmplia superfície municipal i l'immobilisme de la població ocupada, conseqüent amb un espai rural, on la dissociació entre lloc de residència i lloc de treball és mínima i de curt abast.

Segons aquests condicionants no és gens estrany que, altra vegada, el buit hi sigui predominant, puix que la majoria de municipis inclosos en aquest espai no pertanyen a cap àrea de cohesió. Tanmateix, les característiques que defineixen les àrees de cohesió resultants diferencien aquestes de les que es perfilaven a Ponent. Sistemàticament, la singularitat de les poques àrees resultants pot establir-se segons el resum següent:

a) La dotació demogràfica de la zona de cohesió és, tant en termes absoluts com relatius, molt més significativa que ho era a Ponent. La major part de municipis dependents superen els 1.000 habitants i la població de la capçalera és més discreta, de manera que l'índex de primàcia se situa al voltant del 65%, nivell més propi d'un espai urbà que no pas d'un entorn rural.

b) La mobilitat de la zona de cohesió és molt elevada, amb una notable freqüència dels vincles superiors al 30%. L'índex moderat de les capçaleres determina una mobilitat final discreta, però obertament superior a la de Ponent.

c) El model tradicional de relació en què la capçalera és un centre atractor conviu amb àrees en les quals la capçalera presenta una compensació LTL-POR negativa, com ara Flix o Santa Bàrbara en 1986. Els fluxos són, per tant, biunívocs.

Amb l'excepció de Falset, totes les capçaleres estan emplaçades al peu del riu Ebre, fet que posa de relleu el paper vertebrador del curs fluvial en l'estructura territorial del Sud català.

Tortosa es referma com la capital d'aquest entorn en centralitzar una àrea amb 6 municipis en 1986 i 7 en 1991 i prop de 40.000 habitants, és a dir, la meitat de la població total de les àrees de cohesió de les terres de l'Ebre.

Amposta i Santa Bàrbara acompleixen un paper de centres terciaris d'abastament d'un rerapaís industrial, mentre que Flix posa de manifest l'aprofitament dels recursos hídrics amb finalitat energètica.

Resumint, en les terres de l'Ebre destaca l'extensió notable de la superfície dels termes municipals i el buit predomina sobre les relacions de cohesió, que es caracteritzen per una mobilitat moderada i una primacia lleu, poc freqüent en entorns rurals.

Les àrees de cohesió d'aquest àmbit tenen una població per sota els 80.000 habitants.

2.5.2.6. La muntanya

La gran dorsal pirinenca ha esdevingut una barrera natural que limita les relacions entre la Catalunya Nord i el Principat i entre aquest i les terres occitanes. El Pirineu ha estat també responsable de la difícil articulació del territori de la Catalunya septentrional, com a conseqüència de la deficient xarxa de comunicacions.

La dinàmica de les darreres dècades en l'àrea pirinenca s'ha caracteritzat per una recessió notable: en termes demogràfics, la població ha minvat i tendeix a l'envelliment; en termes econòmics, la industrialització entrà en crisi i l'aprofitament de les primeres matèries (centrals hidroelèctriques, activitats agropecuàries, explotacions mineres) només té importància en espais molt localitzats.

Tanmateix, la bellesa de la muntanya ha potenciat el desenvolupament del turisme i la funció residencial d'aquest espai. De fet, adscripcions inicials de municipis d'aquest àmbit a centres urbans llunyans, si bé no poden ser admeses en terme de mobilitat laboral obligada, palesen la relació entre els Pirineus i les àrees metropolitanes. D'altra banda, les dades padronals no reflecteixen amb prou nitidesa les implicacions del turisme en la mobilitat, ja que les activitats laborals es concentren en l'època hivernal i/o estival.

La característica més important de l'àrea pirinenca en termes espacials és la difícil vertebració del territori com a conseqüència de l'abrupta i rotunda orogènia. En aquest sentit, les relacions més intenses es produeixen allà on les valls suavitzen el terreny, afavoreixen l'assentament humà i faciliten les relacions. Així, a la comarca del Ripollès, per exemple, les àrees de cohesió

esdevenen un mirall de l'estructura natural del territori que s'organitza en un conjunt de valls tancades: la Vall de Camprodon, la Vall de Ribes, la vall de Ripoll,...

En un context en què les comunicacions són difícils, la mobilitat hi assoleix els nivells més baixos del territori català i el buit ocupa proporcionalment la superfície més gran enfront de les 11 àrees de cohesió que s'identifiquen en aquest àmbit i que comparteixen els trets següents:

a) La dimensió de les àrees és reduïda, majoritàriament amb només dos o tres municipis en 1986, que s'amplia, però, en 1991.

b) La dotació demogràfica de les àrees és molt baixa i, especialment, l'aportació dels municipis dependents és molt poc significativa. Els índexs de primàcia de les capçaleres són, per tant, els més elevats de Catalunya i superen freqüentment el 90%.

c) La mobilitat relativa és molt baixa, tant a les capçaleres (amb índexs entre el 10% i el 17%) com a les zones de cohesió. Els valors absoluts són encara més reduïts, ja que sovint els fluxos es limiten a una desena de viatges. Cal fer esment que, en alguns àmbits, les relacions amb municipis aragonesos, francesos o andorrans són intenses però no són recollides per les dades padronals; en conseqüència, hi ha un cert biaix en la determinació de la mobilitat d'entorns com l'Alta Ribagorça, el Pallars Jussà, la Cerdanya o la Val d'Aran.

d) La majoria d'àrees presenta una compensació LTL-POR negativa, és a dir un dèficit de llocs de treball, les causes del qual poden trobar-se en l'atracció de les capitals comarcals (la Seu d'Urgell, Ripoll, ...) i, sobretot, al predomini de la funció residencial.

Resumint, la muntanya es caracteritza per l'escassa incidència de la mobilitat laboral obligada, com a conseqüència de la difícil vertebració del territori. Les àrees de cohesió que en resulten presenten una primàcia extrema de la capçalera i són un reflex més del relatiu aïllament del territori, en adaptar-se tot sovint a les regions naturals que s'obren entre el muntanyam.

Només la Seu d'Urgell i Ripoll, amb una industrialització moderada, presenten una capacitat d'atracció significativa. Les àrees de cohesió d'aquest àmbit allotgen una població que supera lleument els 60.000 habitants.

2.6. Centralitat

2.6.1. Metodologia

El concepte de centralitat s'estableix a partir del primer flux per mobilitat laboral obligada de la Població Ocupada Resident (POR) d'un municipi que va a treballar a un altre municipi.

La mesura d'aquesta relació es fa a partir dels valors absoluts sense cap llindar de flux mínim, el que separa metodològicament de forma clara la centralitat de la cohesió.

La centralitat es pot caracteritzar com la relació més bàsica possible a partir de la mobilitat laboral obligada. En primer lloc, en considerar valors absoluts i sense llindar, qualsevol flux, per petit que sigui, pot ser tingut en compte ja que marca una relació que és efectivament existent, bé que pot ser intrascendent a nivell global. En segon lloc, és bàsica perquè la comparteixen tots els municipis, atès que tots (amb comptades excepcions: Cava, Palmerola i Sant Jaume de Frontanyà) tenen algun flux laboral vers l'exterior per petit que sigui.

Una àrea de centralitat ve determinada pel territori compost d'un centre que rep un o més fluxos i de tots els municipis que n'hi envien. Aquest territori resultant, pel fet de no tenir llindar mínim, marca més aviat una relació tendencial indicativa i no explicativa d'un municipi vers un altre, que no pas una àrea, que implícitament suposa un funcionament efectiu com a espai homogeni. Les àrees de centralitat denoten línies de relació sense considerar un possible flux en la direcció oposada (relació per LTL), element que sí que té en compte l'anàlisi per cohesió, ni tampoc les possibles relacions entre els municipis que estan dintre d'una mateixa àrea.

Per a la identificació de les àrees de centralitat s'utilitza com a paràmetre de definició el primer flux d'un municipi vers un altre municipi. Aquestes àrees resultants representen, doncs, l'abast màxim de la capacitat d'atracció d'un centre, per feble que aquesta sigui.

En algun cas, especialment amb municipis amb POR molt baixa, es dona la multiplicitat del primer flux, és a dir que hi ha fluxos d'igual nombre de viatges vers més d'un municipi exterior. De cara a una adscripció única s'ha optat per incloure el municipi en l'àrea del centre més proper.

2.6.2. Resultats

2.6.2.1. El mapa general de centralitat de Catalunya

De l'aplicació dels criteris metodològics esmentats en el punt anterior a les dades de mobilitat laboral obligada del Padró de 1986 s'en deriva el mapa general de centralitat de Catalunya que aquí es presenta.

N'han resultat 207 centres atractors d'un o més fluxos exteriors, que el mapa reflecteix mitjançant fletxes. Aquesta representació s'adequa més a l'expressió d'una relació tendencial que no pas ho faria una superfície uniformement acolorida, més pròpia d'un concepte d'àrea en sentit estricte.

La diversitat és molt gran, tant pel que respecta al nombre de municipis atrets com a la intensitat dels fluxos i el nombre de persones implicades. Tot i això, s'han cartografiat totes les relacions alhora perquè la centralitat és l'únic paràmetre que pot reflectir les tendències de la mobilitat laboral obligada de tots els municipis de Catalunya, extrem que la cohesió no aconsegueix.

2.6.2.2. L'alta densitat de centres i de fluxos de la Catalunya litoral i central

La franja litoral i pre-litoral, des de l'Albera al Camp de Tarragona i el territori que s'estructura a l'entorn del Llobregat i els seus afluents i de l'eix Congost-Gurri-Ter mitjà, apareix com una malla de fluxos que convergeixen en un ric mosaic de centres importants, al bell mig dels quals se situa el més potent, Barcelona, que atrau el major nombre tant de fluxos com de persones i densifica encara més aquest territori, sobreposant-se a un cert nombre dels altres centres i gairebé eclipsant-ne els més pròxims.

Aquest àmbit litoral i pre-litoral no es presenta, però, uniforme i continu, sinó que evidencia una certa estructuració. Així, el Nord presenta dues grans àrees, les de Figueres i Girona, que articulen tant l'interior com la costa; unes altres més petites però molt ben perfilades, les d'Olot i Banyoles, i, finalment, unes darreres encara més petites, les de Torroella de Montgrí i Palafrugell.

Al sud i oest de l'àrea de Girona s'observa la primera discontinuïtat: des del litoral de la Selva, passant per les Guilleries i fins arribar a la Garrotxa, el territori presenta un buit clar de centres i una absència de fluxos importants; en efecte, Blanes només articula el seu entorn més immediat, la Selva interior es vincula en bona part amb Girona -quedant Santa Coloma de Farners com

un centre molt petit- i a les Guilleries el relleu determina l'absència de centres i la migradesa dels fluxos, i els pocs que es produeixen es decanten cap a l'àrea de Girona o vers Osona.

Més cap al sud s'individuen dos passadissos clarament marcats, l'un al llarg de l'autopista A-7 i l'altre seguint la línia de mar, constituïts per una successió de centres més o menys importants. Des d'Hostalric-Sant Celoni l'un i les proximitats de Blanes l'altre, ambdós s'uneixen a la gran aglomeració de població -i de centres i fluxos- que constitueixen els dos Vallès, el Baix Llobregat i Barcelona, que és destinació de fluxos amb origen bastant allunyat i es troba a l'encreuament dels principals eixos urbans i, a la vegada, és la primera destinació d'altres centres molt importants com Martorell, Terrassa, Sabadell, Granollers o Mataró.

Des del Vallès Oriental, concretament des de Granollers, es passa a Osona, que és una de les comarques amb màxima proliferació de centres, el més important dels quals -tant quantitativament com qualitativa- és Vic, la seva capital.

Des de Barcelona i el Baix Llobregat, seguint el Llobregat per una banda i el seu afluent l'Anoia per l'altra, s'articulen dos eixos importants. El Llobregat, especialment, constitueix la gran via històrica de la industrialització. Fins a Martorell presenta una densitat de centres notable i a partir d'aquí la concentració és molt marcada a l'entorn de Manresa, que centralitza gairebé tota la comarca del Bages. Altrament, al curs alt del riu, ja en terres berguedanes, es torna a manifestar una estructura lineal de successió de centres: Puig-Reig, Gironella, Berga, Cercs, Fígols i Bagà.

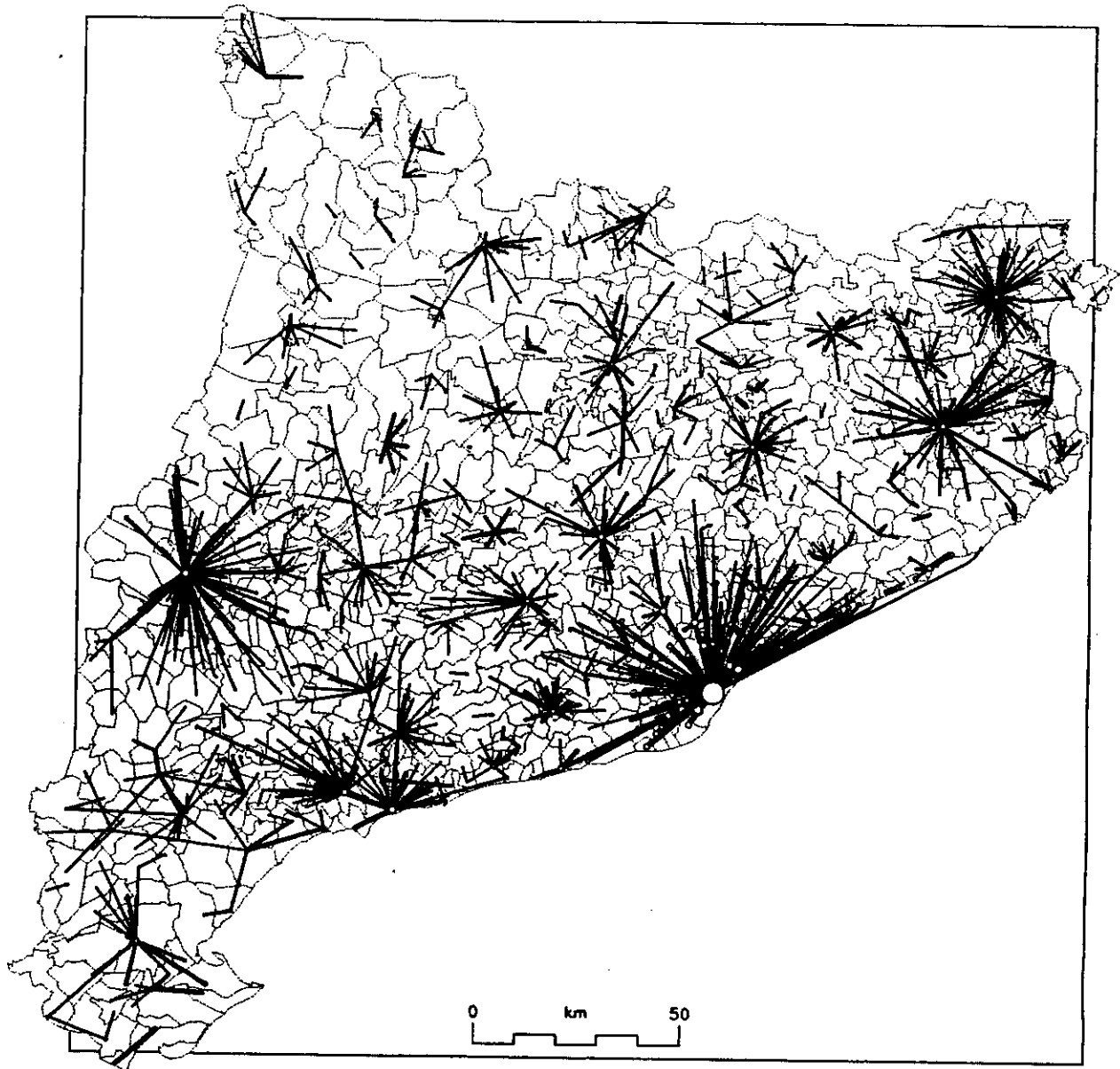
Entre aquests dos eixos de penetració, que no es comuniquen entre si -en part- per causa de la topografia, s'estén un espai sota la influència directa de Barcelona, tant al Moianès com al Lluçanès, segurament per la desviació que en les dades de mobilitat laboral obligada suposa la segona residència.

Tornant a l'àmbit litoral i pre-litoral, el Garraf es vincula amb Barcelona mentre que l'Alt i el Baix Penedès, especialment l'Alt, tenen en llurs respectives capitals el gran centre atractor de fluxos.

Més cap al sud s'arriba a l'àrea metropolitana, en fase de consolidació, que es forma al voltant de Tarragona i Reus i que es projecta cap a l'interior en una àrea de caràcter rural i una altra que articula el seu entorn immediat, fortament industrialitzat però també turístic i agrícola. Aquest àmbit, quasi

Centralitat

Els primers fluxos de mobilitat laboral obligada

Font: DGPAT, "Cohesió, centralitat i àrees funcionals a Catalunya en 1986".

bicèfal (Reus, però, es vincula amb Tarragona per primer flux), té un tercer node cap a l'interior, vertebrat a l'entorn de Valls, que defineix una àrea d'abast comarcal molt ben perfilada.

Com a àrea de centralitat intermèdia o de transició entre el territori litoral i central i l'occidental i de muntanya es troba la generada per Montblanc. Es tracta d'una àrea d'àmbit comarcal bastant ben delimitada i que fa de ròtula en l'eix que uneix el gran centre que és Lleida i l'àrea urbana de Tarragona-Reus. Aquest eix, però, no es troba encara consolidat, com demostra el trencament de fluxos a les Garrigues i, en bona part, a la mateixa Conca de Barberà.

2.6.2.3. La baixa mobilitat de la Catalunya occidental i de muntanya

En oposició al que succeeix al litoral i centre catalans, on la superposició de fluxos i la complexitat de l'estructura de centres dificulta l'anàlisi, a la Catalunya occidental i de muntanya s'observa una quantitat de fluxos molt menor i una gran dispersió de la majoria d'aquests. A ponent d'una línia imaginària que unís Puigcerdà, Berga, Manresa, Igualada, Valls i Reus -el que s'ha anomenat l'esquena d'ase- s'esten un gran territori amb molt de «blanc» quant a mobilitat laboral obligada, només travessat longitudinalment per una certa continuïtat de centres seguint la carretera N-II.

La baixa densitat visual de fluxos queda condicionada, però, per la notable extensió del termes municipals, que són molt més grans que no pas els de l'àmbit litoral i central, com a resultat de processos històrics i d'agregacions diferents.

Començant per l'extrem meridional de Catalunya, es troba una àrea, aquesta prou important, que té a Tortosa com a centre i que s'estén per bona part del Baix Ebre i Montsià.

Seguint cap al nord, a les comarques de Terra Alta, Ribera d'Ebre i les Garrigues i a la part meridional de la de Segrià, s'observa una gran dispersió de fluxos -quantitavament febles- que només es trenca per un cert eix que segueix el riu entre Móra d'Ebre, Ascó i Flix i una àrea d'abast gairebé comarcal a l'entorn de Falset.

Lleida és el centre més important de Ponent i, alhora, el cap occidental de l'eix que, amb origen a Barcelona i tot seguint la carretera N-II, constitueix la principal via de penetració a l'interior peninsular des de l'aglomeració

barcelonina i Igualada i passant per Cervera, Tàrraga i Mollerussa, que articulen petites àrees que no s'endinsen gaire en els municipis més allunyats.

A partir d'aquest eix vers el nord hi ha una munió de nuclis de dimensions reduïdes amb àrees molt petites al seu voltant. La densitat d'aquests nuclis és més elevada a la plana, espaiant-se més a mesura que hom s'acosta i s'endinsa a la muntanya. Tot i que el més destacat és Balaguer, molt vinculat a Lleida, en aquest àmbit també es troben Agramunt, Artesa de Segre, Guissona, Ponts, Solsona -un centre comarcal molt clar- i Tremp. Calaf representa un cas específic, amb una àrea bastant sòlida, intermèdia entre la Catalunya central i la occidental.

La muntanya té uns trets comuns destacats: la migradesa dels fluxos i la centralització en unes poques localitats, com Puigcerdà, la Seu d'Urgell i Vielha e Mijaran. Entre les dues darreres hi ha una certa estructuració basada en les valls, amb àrees petitíssimes i fluxos baixíssims, a l'entorn d'Esterrí d'Aneu, Llavorsí-Lladorre i Sort-Rialp. Al sud de la Seu d'Urgell, Organyà i Oliana, i al nord de Tremp, la Pobla de Segur, també articulen petites àrees. El Ripollès, però, es diferencia d'altres comarques de muntanya per la seva organització del territori, pròxima a la d'Osona però a una escala més reduïda i basada en el policentrisme i l'origen industrial dels centres, tot i articular-se en àrees molt petites condicionades en part pel relleu.

2.6.2.4. L'estructura de relació de les àrees

Més enllà de la descripció de les àrees resultants, l'anàlisi de l'estructura mostra la organització interna i la manera de relacionar-se els centres i els municipis que s'articulen al seu entorn.

Bàsicament, la qüestió rau en l'existència d'un comportament jeràrquic dins les àrees i en la relació entre elles, basant aquesta jerarquia en la població dels nuclis, tot reconeixent-ne els trets semblants.

Des d'un punt de vista intern, és general el sentit del flux de menor a major, és a dir, els centres sempre són d'una jerarquia demogràfica superior que els municipis de la seva àrea. Només uns pocs municipis no segeixen aquest comportament general, com Ascó, Vandellòs o la Jonquera, en raó d'una estructura econòmica específica que hi provoca una forta atracció.

Tipològicament, poden individuar-se quatre comportaments diferents:

a) Els centres més importants quant a nombre de fluxos atrets i/o quant a població que tenen majoritàriament un primer flux exterior amb destinació a municipis més petits que rauen dins la seva pròpia àrea i que sovint són limítrofes, de manera que s'hi constitueix, pertant, una relació de descongestió, no jeràrquica. Exemples il·lustratius en constitueixen la Seu d'Urgell amb Montferrer i Castellbò, Figueres amb la Jonquera, Girona amb Salt (que formaven part d'un mateix municipi fins fa ben poc), Olot amb Sant Joan les Fonts, Vic amb Gurb, Manresa amb Sant Fruitós de Bages, Igualada amb Vilanova del Camí, Vilafranca del Penedès amb Santa Margarida i els Monjos, Tarragona amb Vila-seca i Salou, Tortosa amb Roquetes, Lleida amb Alcarràs o Barcelona amb l'Hospitalet de Llobregat.

b) Els centres que emeten el seu primer flux exterior vers un altre centre jeràrquicament superior, de manera que s'hi constitueix, doncs, una relació jeràrquica. Els primers fluxos exteriors de Reus i Valls vers Tarragona i el de Balaguer cap a Lleida són característics d'aquest tipus.

c) Els centres que tenen un primer flux exterior amb destinació a un altre municipi que pertany a l'àrea d'un altre centre. Pot considerar-se com una variant del tipus anterior, que s'observa molt poques vegades i implica municipis petits. Es tracta d'una relació jeràrquica. Com a exemples poden esmentar-se les relacions lineals l'Albi-Vinaixa-l'Espluga de Francolí Montblanc i els Omellons-l'Espluga Calba-les Borges Blanques-Lleida.

d) Els centres que s'ubiquen dins l'àrea de màxima influència de Barcelona, és a dir dins les comarques de Baix Llobregat, Vallès Occidental, Vallès Oriental i Maresme, que tenen el seu primer flux amb destinació generalitzada a Barcelona. Es tracta, doncs, d'una relació jeràrquica. Martorell, Terrassa, Sabadell, Granollers i Mataró en són paradigma.

e) Els centres que tenen com a primera destinació altres centres molt allunyats, especialment Barcelona. Aquesta relació jeràrquica té el seu origen habitualment en la desviació que provoca la segona residència en les dades de mobilitat. Els casos de Camprodon, Guissona, la Pobla de Segur, el Pont de Suert, Ponts o Prats de Lluçanès respecte a Barcelona esdevenen clars exemples.

2.7. Més enllà de la cohesió i la centralitat primàries

2.7.1. Cohesió sobre cohesió

2.7.1.1. Metodologia

A partir dels resultats de l'anàlisi de cohesió de la primera passada es procedeix a aplicar els mateixos criteris en una segona.

Es tracta, doncs, d'individuïr les relacions que superen el llindar del 15%, tant per POR, com per LTL. com per ambdós alhora entre les unitats que ja no són tots els municipis sinó les noves entitats (les àrees de cohesió preses cadascuna com un tot, per una banda, i els municipis que no pertanyen a cap àrea de cohesió, per una altra) que tenen el seu origen en l'aplicació dels criteris de cohesió en la primera passada.

2.7.1.2. Resultats

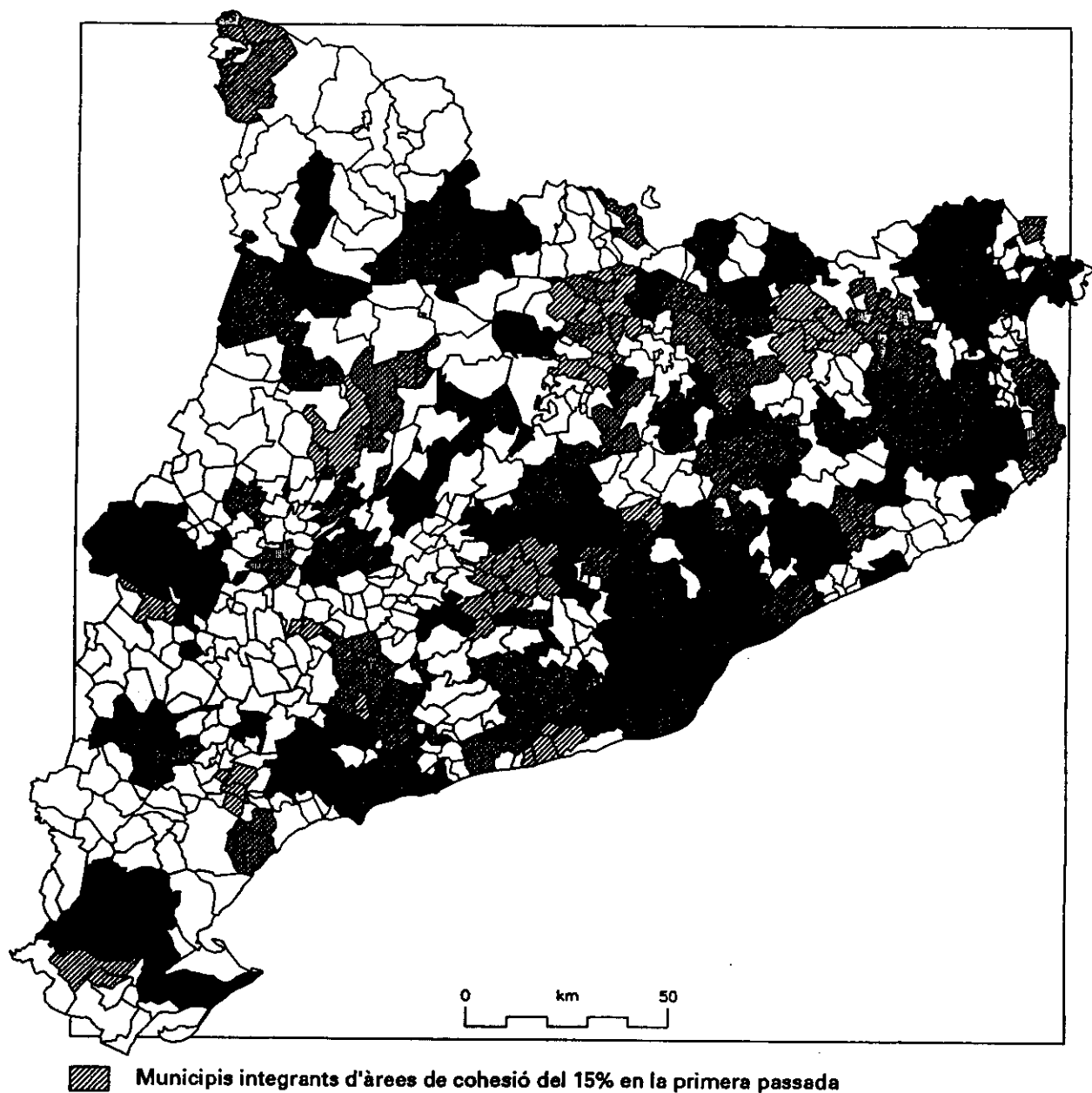
La cartografia dels resultats obtinguts és molt similar al mapa inicial d'àrees de cohesió.

Algunes àrees experimenten una ampliació en integrar-se dins seu diferents municipis que restaven solts en la primera passada -especialment els molt oberts i relacionats amb diferents municipis capçalera alhora però sense assolir el 15% de cohesió amb cap d'ells; de tota manera, el nombre d'aquests municipis roman limitat, excepte en els casos de les àrees de Barcelona i Girona, i la relació general de primera ullada entre «ple» i «buit» es manté.

La diferència fonamental rau en l'absorció d'unes àrees de cohesió inicials per unes altres, en haver-hi relacions iguals o superiors al 15%; la importància de les àrees que així s'integren en 1996 dins unes altres és variable, des de petites àrees -com la de Navata, integrada dins la de Figueres, la de les Llosses-Montesquiu, dins la de Sant Quirze de Besora o la de l'Aleixar-Vilaplana, dins la de Reus i àrees de dimensió demogràfica mitjana -com la d'Anglès, absorbida per la de Girona, o la de Gironella, dintre de la de Berga- fins a àrees d'una entitat notable i, fins i tot, considerable, com les de Castellterçol, Martorell, Sant Andreu de la Barca, Mollet del Vallès, Lliçà de Vall-Parets del Vallès i, especialment, Granollers, totes elles integrades dins la de Barcelona.

En 1991 es produeix la integració de les següents: la de Saus dins la de Figueres; les d'Anglès i Cassà de la Selva, dintre de la de Girona; les de Sant

Cohesió sobre cohesió 1986

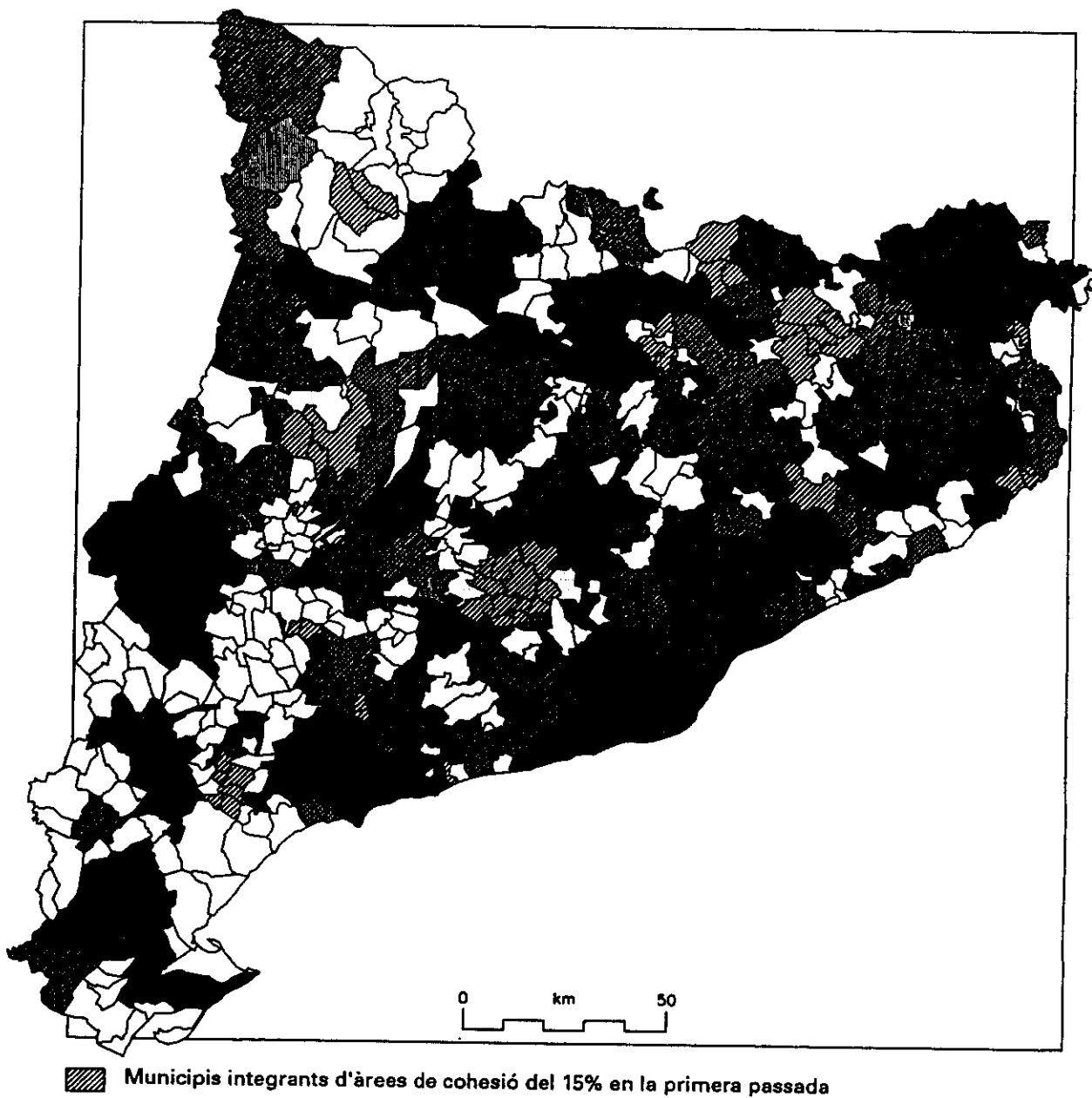
Els diferents colors serveixen simplement per a la distinció d'àrees.

Font: DGPAT, "Cohesió, centralitat i àrees funcionals a Catalunya en 1986".

Cohesió sobre cohesió 1991

Els diferents colors serveixen simplement per a la distinció d'àrees.

Font: Elaboració pròpia.

Antoni de Vilamajor, la Garriga, Lliçà de Vall-Parets del Vallès, Granollers, Mollet del Vallès, Sabadell, Martorell i Gavà, dins la de Barcelona; la de l'Arboç dins la del Vendrell; la de Torredembarra dintre de la de Tarragona, la d'Alcover dintre de la de Valls; la de Carme-Orpí dins la d'Igualada; les de Sant Vicenç de Castellet i Súria dins la de Manresa; les de Bagà, Gironella i Castellar de n'Hug-la Pobla de Lillet dins la de Berga; les de Manlleu i les Masies de Voltregà-Sant Hipòlit de Voltregà, dintre de Vic, i la de Les dins la de Vielha e Mijaran.

2.7.2. Centralitat sobre cohesió

2.7.2.1. Metodologia

Aquesta anàlisi determina, en una segona passada, les relacions de centralitat, és a dir, l'expressió dels primers fluxos, entre les unitats resultants de l'aplicació, en una primera passada, dels criteris de cohesió, és a dir, entre les àrees de cohesió que en resulten i els municipis que no pertanyen a cap d'aquestes.

En cas de fluxos d'igual nombre de viatges vers més d'una destinació, sempre es pren el corresponent a la menor distància real entre unitats.

2.7.2.2. Resultats

Del resultat d'aplicar la metodologia expressada destaca el primer cop d'ull el fet de la poca credibilitat d'un nombre bastant substantiu de fluxos, ja que la distància entre la unitat origen i la destinació és, a totes llums, excessiva per a ser creïble i és ocasionada, generalment i com ja s'ha dit, per la distorsió que la segona residència provoca en les dades de mobilitat laboral obligada.

Sobresurten, lògicament, entre aquests fluxos massa llunyans per a ser considerats com a vàlids, els que tenen la seva destinació a l'àrea de cohesió de Barcelona, però també n'hi ha alguns, més o menys isolats, vers unes altres unitats rellevants, singularment les àrees de Girona, Lleida o Tarragona.

Per tal d'obviar el biaix d'aquests fluxos massa llunyans, s'ha cregut oportú de depurar-los, prenent com a distància real màxima creïble entre unitats la de 50 quilòmetres.

Tot i que, com ja s'ha dit, la centralitat és més l'expressió d'una tendència que no pas la base de definició d'un territori delimitat com ho és la cohesió, s'ha

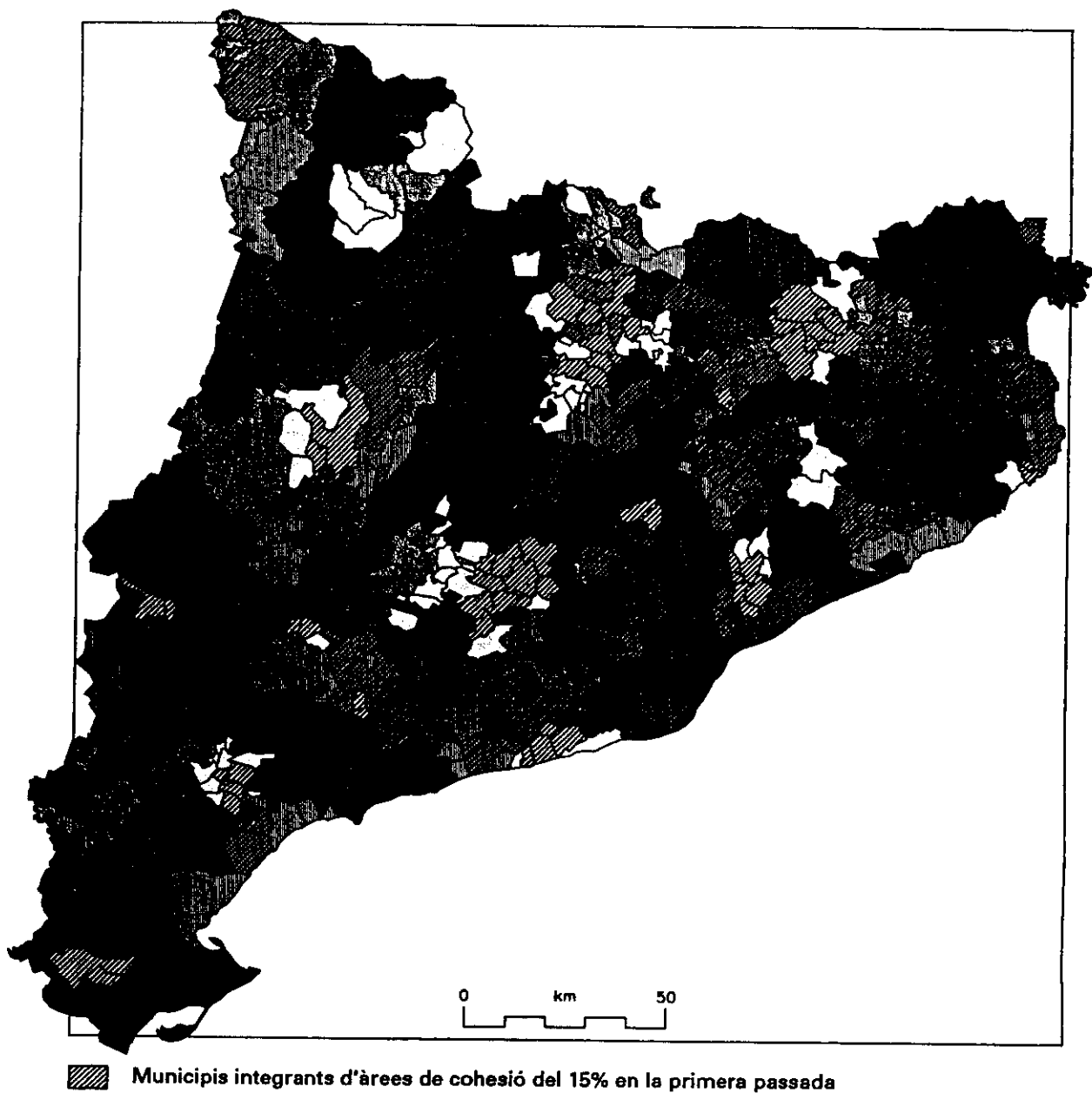
cregut oportú de realitzar l'exercici de transformar la relació tendencial en una definició de superfície.

El mapa de centralitat sobre cohesió -territori- n'és el resultat; per a la seva cartografia s'han pres les relacions de centralitat -primers fluxos depurats- com a extensió del territori de les corresponents àrees de cohesió respectives, diferenciant amb un tram, però, l'àrea de cohesió original, per tal d'evidenciar el tipus de relació que fa que una determinada unitat resti vinculada amb una altra (cohesió si el seu territori és tram, centralitat si no ho és).

El resultat final presenta una característica important com és ara l'absència quasi total de buits, amb la sola excepció dels municipis que no tenen cap flux amb destinació exterior o el tenen tan llunyà que, un cop depurat, s'ha desestimat en no haver-n'hi cap altre.

L'exercici és interessant, ja que es posen de relleu des de les unitats vinculades als grans centres urbans, singularment Barcelona, Girona i Lleida, la influència respectiva de les quals trascendeix el pur àmbit comarcal, fins a petites unitats, moltes vegades coincidents amb comarques naturals i, especialment al Pirineu, amb les valls, a l'entorn de poblacions de dimensió reduïda que exerceixen, però, un paper de centre en l'entorn respectiu més immediat i evidencien el pes fonamental de la morfologia del territori en els assentaments humans i en el desenvolupament del sistema urbà.

Centralitat sobre cohesió 1986

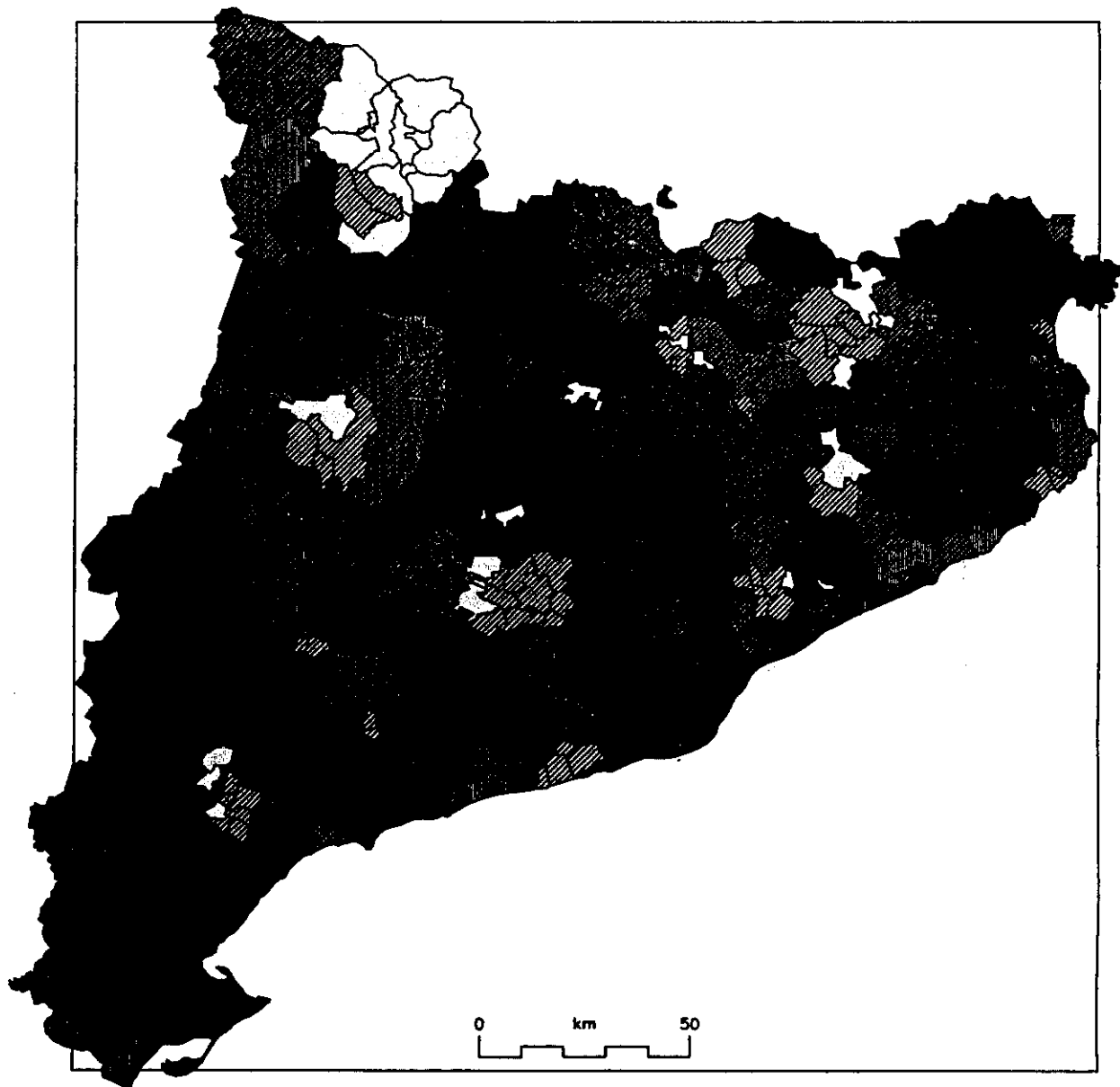

Els diferents colors serveixen simplement per a la distinció d'àrees.

Font: DGPAT, "Cohesió, centralitat i àrees funcionals a Catalunya en 1986".

Centralitat sobre cohesió 1991

 Municipis integrants d'àrees de cohesió del 15% en la primera passada

Els diferents colors serveixen simplement per a la distinció d'àrees.

Font: Elaboració pròpia.

2.7.3. Síntesi dels mètodes emprats. Aproximació a la funcionalitat territorial de Catalunya

2.7.3.1. La mesura dels vincles

La representació cartogràfica dels resultats ens proporciona dos indicadors complementaris que permeten establir una lectura final: per una banda, la cohesió posa de manifest les relacions que, en superar un determinat llindar, mostren una vinculació més estreta i significativa; per una altra, la centralitat dibuixa les relacions mínimes que s'estableixen i és, per tant, un indicador eficaç per a determinar els vincles bàsics entre unitats amb mobilitat baixa o dispersa; al bell mig se situen les relacions que s'han posat de manifest en l'anàlisi de cohesió sobre cohesió, és a dir, quan una unitat que inicialment no assoleix el llindar per a vincular-se per cohesió en una primera passada, ho fa en una segona en considerar la seva relació amb la totalitat de l'àrea de cohesió i no només amb la capçalera.

2.7.3.2. Barcelona, cap i casal

La primera impressió visual que es desprèn de les diferents representacions cartogràfiques presentades és la capacitat d'atracció de la unitat territorial de Barcelona.

Aquesta capacitat d'atracció, però, provoca graus d'intensitat diversos tant en termes absoluts com relatius, en els vincles que s'hi estableixen; així, el flux de la unitat de Sant Andreu de la Barca vers la de Barcelona suposa el 43,9% de la mobilitat laboral total d'aquella unitat, mentre que el valor relatiu del flux entre la unitat de la Seu d'Urgell i la de Barcelona no arriba a l'1%.

En general, es constata que la significació dels fluxos vers la unitat de Barcelona disminueix amb la distància, de manera que la lectura de l'atracció de Barcelona respecte de les unitats més immediates no és extrapolable -ni tant sols vàlida- per a les més llunyanes, el que demostra la bondat de la depuració de fluxos efectuada per a la cartografia dels resultats de l'anàlisi de centralitat sobre cohesió.

Les relacions que sobrepassen el 15% configuren en gran mesura l'entorn més immediat a Barcelona, especialment el curs baix i terminal del Llobregat i bona part del Vallès Oriental.

En la segona passada, hi intervenen tant unitats territorials amb un alt grau de vinculació amb Barcelona com àrees formades a l'entorn d'una ciutat amb clara vocació central.

La vinculació amb Barcelona d'aquestes unitats dona lloc a un primer entorn de relacions estretes que s'estén, sense solució de continuïtat, des del massís del Garraf fins a l'extrem oriental del Vallès, més enllà del qual la unitat de Barcelona manté igualment vincles importants amb l'estol de ciutats mitjanes que estructuraven els límits de la Regió I de la Divisió de 1936 o Regió Metropolitana determinada per la Llei 7/1987.

Aquestes ciutats són localitats que han format al seu entorn àrees de cohesió més o menys extenses, dins les quals les relacions d'abast metropolità conviuen amb l'atracció de la capçalera més immediata.

El valor relatiu dels fluxos hi és molt variable, però sempre superior al 5%.

2.7.3.3. El contrapès: tres espais urbans complementaris

La mateixa impressió visual que palesa la capacitat d'atracció de Barcelona permet de constatar, alhora, l'establiment de tres àrees urbanes de naturalesa molt diversa que esdevenen, pel Nord, a Ponent i pel Sud, un cert contrapès a l'atracció barcelonina.

Girona, Lleida i el triangle Reus-Tarragona-Valls presenten una certa semblança en el nombre de municipis implicats i l'extensió de l'àrea que abasten, però responen, en definitiva, a tres models territorials prou diferenciats.

La unitat territorial de Girona presenta una capacitat d'atracció molt notable dels municipis del Baix Empordà i la Selva, que, en un gran nombre i especialment els limítrofes amb el Gironès, hi mantenen vincles que superen el valor llindar del 15%.

Aquest fet coincideix amb el paper creixent dels municipis que integren l'àrea de cohesió de Girona, com Celrà, Salt o Sarrià de Ter, que justifica l'adscripció d'aquells no a l'àrea de cohesió sinó a la unitat territorial de Girona.

La vinculació en la segona passada de cohesió sobre cohesió permet de constatar-hi un cert comportament metropolità.

També cal remarcar l'articulació a l'entorn de la unitat de Girona d'una munió d'àrees de cohesió més o menys àmplies, ja que hi convergeixen les unitats interiors de Banyoles (i, per subrogació, Besalú), la Bisbal d'Empordà, Cassà de la Selva, Olot i Sils, i les litorals baixempordaneses de l'Escala, Palafrugell, Palamós, Sant Feliu de Guíxols i Torroella de Montgrí.

Pel que s'ha vist, l'àmbit que es dibuixa a l'entorn de la unitat de Girona es caracteritza pel predomini de les relacions de cohesió sobre les de centralitat, la qual cosa és perfectament conseqüent amb el notable desenvolupament de la xarxa urbana dins l'àrea que es defineix i que es correspon amb la Regió II de la Divisió Territorial de 1936.

Una darrera constatació en constitueix el fet de l'adscripció final de la unitat de Girona a la de Barcelona, només obviada per la depuració de fluxos efectuada en haver-hi més de 50 quilòmetres entre ambdues; en efecte, Girona és molt més propera a Barcelona que no pas Lleida i no disposa, a diferència de Tarragona -a una distància semblant respecte de Barcelona- de cap localitat prou important per a contrapesar l'atracció de la capital de Catalunya, atès que les poblacions amb les quals Girona manté relacions més estretes formen part de la seva àrea de cohesió.

De totes maneres, el valor del flux de la unitat de Girona vers la de Barcelona és prou baix, especialment en la seva expressió relativa (0,96%), que condiciona la seva lectura i fa adient la depuració de fluxos efectuada en l'anàlisi de centralitat sobre cohesió; després d'aquesta depuració el primer flux de l'àrea de cohesió de Girona és el que té la seva destinació al municipi de Riudellots de la Selva (i viceversa), que també pertany a la unitat de Girona segons l'anàlisi de cohesió sobre cohesió.

Lleida representa, en gran mesura, un model territorial oposat al de Girona: l'àrea de cohesió de Lleida és, en relació amb la seva dotació demogràfica, poc extensa.

Els vincles per cohesió a penes s'incrementen en la segona passada -en relacionar les terres de Ponent no ja amb la ciutat de Lleida sinó amb la seva àrea de cohesió, el que palesa el caràcter marcadament monocèntric de la unitat de Lleida, extrem que confirma la desproporció poblacional entre la capçalera i les localitats veïnes.

Quant a la vinculació d'altres àrees de cohesió amb la de Lleida, només es produeix per centralitat i en comptats casos.

Contràriament, un estol nombrós de municipis manté una relació directa per centralitat amb la unitat de Lleida, bé que amb valors relatius dels fluxos respectius generalment inferiors al 5%, com és lògic en un àmbit en el qual els índexs d'autosuficiència laboral municipal assoleixen generalment valors superiors al 90%.

Així doncs, l'àmbit que s'articula al voltant de la unitat de Lleida es caracteritza per les relacions de centralitat.

El triangle definit per les ciutats de Reus, Tarragona i Valls correspon a un model territorial complex.

Per una banda, bona part de les localitats del Camp presenten una mobilitat elevada i, en conseqüència, un alt grau de relacions per cohesió, com palesa l'individuació -ultra les centrades a les tres ciutats principals- d'altres àrees de cohesió més petites.

Aquestes àrees es relacionen entre si i donen lloc a un entramat de fluxos en un àmbit que ha estat considerat com el segon entorn metropolità de Catalunya i que es caracteritza per la primacia dels vincles per cohesió.

Per una altra banda, aquestes unitats atreuen igualment un conjunt de municipis de les terres més interiors, amb fluxos poc significatius i predominança de les relacions per centralitat per sobre de les relacions per cohesió.

Resumint, l'àmbit definit per Reus-Tarragona-Valls mostra un comportament metropolità policèntric, amb estretes relacions per cohesió amb l'entorn més immediat del Camp; aquestes relacions conviuen amb vincles per centralitat que articulen terres més interiors al voltant dels tres gran centres, en resposta a la migradesa de la xarxa urbana en aquells sectors.

2.7.3.4. El paper de la geografia: les ciutats mitjanes de Catalunya

El paper de les ciutats mitjanes es posa de manifest en procurar establir en el seu entorn àmbits més o menys extensos, allà on l'atracció de les quatre grans unitats precedents és més feble; òbviament, les unitats resultants esdevenen una espècie de calaix de sastre i responen a realitats territorials diferents, fins i tot contrastades, i, en conseqüència, a models territorials distints.

Probablement sia la seva vinculació amb el territori l'únic factor que tenen en comú: en efecte, un grup d'unitats deu la seva capacitat d'atracció a la seva localització perifèrica dins el context català; paral·lelament, un altre grup és el de les unitats situades en els espais intersticials dels àmbits d'influència de les grans unitats; també s'hi troben unitats que mostren una disposició lineal al llarg de determinats cursos fluvials i, finalment, hi ha un nombre d'unitats que segueix «grosso modo» l'eix de la carretera N-II.

Dintre del primer grup, Figueres, la Seu d'Urgell i Tortosa estableixen la seva capacitat d'atracció en punts extrems del territori català.

Figueres dibuixa una unitat caracteritzada pel predomini net de les relacions per cohesió; les relacions per centralitat només es donen en els seus límits. Això obeeix al grau de dependència extrem de les localitats rurals de l'Alt Empordà respecte a llur capital, mentre que, al contrari, el litoral -que ha conegut un elevat dinamisme derivat de les activitats turístiques- s'articula al voltant d'un seguit de petites unitats que, al seu temps, es vinculen bé amb Figueres, bé amb Girona.

La Seu d'Urgell és un enclau urbà en l'espai muntanyenc, caracteritzat per un grau elevat d'immobilisme, malgrat el qual la Seu ha articulat al seu entorn una unitat on predominen les relacions per cohesió, fet que dona lloc a un model atípic en el context del Pirineu català.

Tortosa és el centre que estructura les terres que envolten el tram final del riu Ebre abans de vessar el seu cabal dins de mar, en el extrem més meridional del Principat. Aquest entorn es caracteritza per la feblesa dels vincles i la convivència entre les relacions per cohesió a l'entorn més immediat a Tortosa i Amposta i les relacions per centralitat en la resta de casos.

L'atracció de les terres més septentrionals d'aquest àmbit ve limitada per la presència de les unitats del Camp i la molt atípica de Vandellòs, només en 1986, al temps que les relacions amb el nord de Castelló no es palesen en les dades padronals.

El segon grup és el de les unitats localitzades en els espais intersticials entre les àrees d'influència de Barcelona, Girona i el Camp de Tarragona.

L'exemple més significatiu n'és Vilafranca del Penedès, una unitat en la qual totes les relacions ho són per cohesió en les dues passades.

Aquest fet palesa l'alta capacitat d'atracció de Vilafranca respecte de les localitats de la comarca de la qual és la capital i, si bé aquesta unitat es vincula amb Barcelona per centralitat sobre cohesió, el valor relatiu del flux (3,0%) no és elevat.

Vilanova i la Geltrú segueix el mateix model, si bé el valor relatiu del flux de la seva unitat vers la de Barcelona (5,5%) és més substancial i, sens dubte, s'incrementarà amb les millores en la connectivitat entre el Garraf i l'entorn metropolità barceloní.

Sant Celoni, en el punt de contacte entre la unitat de Barcelona i la de Girona, també presenta una unanimitat en les relacions per cohesió, si bé per centralitat hi graviten altres àrees de cohesió; això dona lloc a un territori molt articulat a l'entorn del Montseny i vertebrat per les vies de comunicació pre-litorals. El flux vers la unitat de Barcelona té un valor relatiu notable (5,5%) i palesa una accessibilitat important.

El tercer grup d'unitats definides per ciutats de dimensió mitjana es correspon amb les terres interiors que, tenint com a suport la xarxa fluvial, han consolidat un sistema urbà molt lineal.

En aquest grup conviuen unitats estructurades al voltant de la capital comarcal amb la formació d'un estol d'altres unitats que segueixen el curs dels rius.

Manresa dibuixa una unitat molt ben definida dins la qual conviuen tres tipus de relacions: en primer lloc predominen les relacions per cohesió, en primera o segona passada; segonament graviten vers la unitat central bagenca un conjunt de petites àrees de cohesió formades a l'entorn d'enclaus industrials tradicionals que depenen de la capital comarcal; finalment hi ha les localitats que es vinculen mitjançant relacions per centralitat, de significació molt diversa. Aquest model territorial és característic de les àrees industrials interiors, en les quals el dinamisme de la capital comarcal conviu amb una xarxa urbana lineal que ha mantingut, amb més o menys fortuna, una industrialització secular.

La unitat d'Igualada respon al mateix model: una àrea de cohesió àmplia a l'entorn de la ciutat central, la vertebració d'una sèrie de petites àrees de cohesió (Calaf, Capellades, Carme i Santa Coloma de Queralt) i la vinculació d'un nombre de municipis per centralitat; les relacions arriben, fins i tot, a transcendir els estrictes límits comarcals.

Les unitats de Berga i Vic mostren un comportament similar a l'establert com a model, però amb alguns elements particulars: ambdues tenen com a destinació del seu primer flux exterior, sense necessitat de depuració, àrees de cohesió incloses dintre seu (Berga-Gironella i Vic-Manlleu); ambdues presenten relacions concatenades complexes en comptes de fluxos monocèntrics.

El Ripollès podria compartir, en termes generals, les característiques de les unitats precedents però hi caldria una matisació tenint en compte el caràcter especial de la muntanya catalana: així, el territori ripollès queda esmicolat en un seguit d'àrees molt cohesionades però que en comptes de seguir una

estructura lineal fluvial, coincideixen en bona mesura amb el traçat de les valls que configuren la comarca, tot i acabar convergint a Ripoll.

El darrer grup de ciutats mitjanes es caracteritza per la seva localització ponentina paral·lela o al llarg de la carretera N-II, que trenca el buit de l'esquena d'ase catalana i articula una xarxa d'unitats bàsiques que esdevé una perllongació de Lleida.

El nombre de municipis que cada unitat aglutina no és gaire elevat, com tampoc no ho és la seva extensió respectiva.

Tot i configurar-se com a unitats molt diverses, la tònica general és d'un predomini de les relacions per cohesió sobre les relacions per centralitat que, tanmateix, també existeixen.

La unitat de Tàrraga es configura com l'aglutinador central en aquest tram de la N-II, mentre que a banda i banda s'hi situen les respectives de Bellpuig i Cervera, aquesta darrera basada exclusivament en relacions per centralitat.

Al nord d'aquest eix i amb una articulació complexa, se situen les unitats d'Agramunt i Guissona i, també, les d'Artesa de Segre i Ponts.

2.7.3.5. La Catalunya interior: un espai amb manca de ciutats aglutinadores

La darrera apreciació que es desprèn de la lectura cartogràfica dels resultats que ací es comenten és la presència d'espais en els quals predomina l'absència de veritables centres articuladors del territori que els envolta.

Es tracta d'espais perifèrics, en els quals la manca d'una xarxa urbana provoca o bé la seva basculació cap a unitats més llunyanes o bé l'aparició de localitats, gairebé «centres accidentals», que supleixen les funcions que correspondrien a veritables centres vertebradors.

Aquests espais es corresponen en bona mesura amb la «Catalunya del buit» que hom havia descrit en l'anàlisi de les àrees de cohesió.

El primer àmbit que cal destacar és el de la muntanya pirinenca i prepirinenca, on la manca de comunicacions propicia una difícil articulació del territori i, en conseqüència, una baixa incidència de la mobilitat laboral obligada, extrem que resulta gairebé paradoxal si hom considera la migració de cap de setmana i vacacional entre els espais més urbans i metropolitans i la muntanya catalana.

La Pobla de Segur, Puigcerdà, Solsona i Tremp són les unitats, ultra la de la Seu d'Urgell, que vertebraren l'espai muntanyenc espacialment a partir de relacions per centralitat en 1986, atès que les respectives àrees de cohesió són de reduïdes dimensions, però que en 1991 experimenten un notable increment de les relacions per cohesió.

Un altre àmbit que cal considerar és l'espai intersticial que roman entre les unitats de Tortosa, Lleida i el Camp de Tarragona.

Les capitals comarcals d'aquest entorn presenten una capacitat d'atracció molt lleu i, d'aquesta manera, unes altres localitats que inicialment semblaria que no n'haurien d'exercir un protagonisme territorial excessiu n'esdevenen nuclis vertebradors, amb un notable poder d'atracció degut a la sobreoferta de llocs de treball que generen les activitats que s'hi localitzen; l'exemple paradigmàtic d'això que s'ha esmentat el constitueixen les àrees de Flix (que inclou Ascó) i Vandellòs, aquesta darrera només en 1986.

Les unitats resultants es caracteritzen pel predomini de les relacions per centralitat i perquè els primers fluxos tenen tant l'origen com la destinació en unitats d'aquest mateix àmbit.

2.8. Sistemes urbans i comarques

Les anàlisis presentades dels mercats de treball, especialment els que en resulten de l'aplicació del llindar d'autosuficiència del 75%, i de les àrees de cohesió segons el llindar de relació del 15% porten a la identificació d'un nombre de sistemes urbans que cobreixen la major part del territori català.

Aquestes àrees funcionals, delimitades a partir de metodologies purament científiques que es basen en criteris coincidents o molt semblants als utilitzats àmpliament en altres països occidentals, evidencien una estructura territorial de Catalunya basada, a l'igual que l'estructura comarcal, en els àmbits generats a l'entorn d'una sèrie de nuclis vertebradors.

Aquests àmbits, de vegades, tenen prou entitat per diferenciar-se clarament d'altres àmbits contigus, especialment quan la polaritat central dels mateixos exerceix una capitalitat rotunda. En aquests casos, la coincidència entre aquests sistemes urbans i les respectives unitats comarcals és completa, com en els casos del mercat de treball del Pont de Suert i la comarca d'Alta Ribagorça o del mercat de Vielha e Mijaran i la comarca de Val d'Aran, o gairebé completa, com en els casos següents: el mercat de treball de Sort i la comarca de Pallars Sobirà; el mercat de Tremp i la comarca de Pallars Jussà;

l'àrea de cohesió i el mercat de treball de Mollerussa i la comarca de Pla d'Urgell; l'àrea de cohesió de Lleida i la comarca de Segrià; l'àrea de cohesió de Banyoles i la comarca de Pla de l'Estany; l'àrea de cohesió i el mercat de treball de Vilanova i la Geltrú i la comarca de Garraf; l'àrea de cohesió i el mercat del Vendrell i la comarca de Baix Penedès; el mercat de treball de Tarragona i la comarca de Tarragonès; el mercat de treball de Valls i la comarca d'Alt Camp; o l'àrea de cohesió de Tortosa i la comarca de Baix Ebre.

Altres àmbits, bé que centrats en capitalitats molt marcades, tenen en altres de contigus -polaritzats per centres jeràrquicament inferiors- un clar suport, i la suma d'aquests àmbits centrals i subcentrals acaba integrant complementàriament un territori més gran que coincideix sensiblement amb la corresponent demarcació comarcal, com palesen els casos següents de coincidència: la suma de les àrees de cohesió de Vielha e Mijaran i Les completes la comarca de Val d'Aran; la de les àrees de Tremp i la Pobla de Segur, la comarca de Pallars Jussà; la de les àrees de la Seu d'Urgell, Organyà i Oliana, la de la comarca d'Alt Urgell; la suma de les àrees de Balaguer, Artesa de Segre i Ponts o la suma dels mercats de treball de Balaguer, Ager, Artesa de Segre i Ponts es correspon amb la comarca de la Noguera; la suma dels mercats de treball de Lleida, Aitona, la Granja d'Escarp i Seròs, amb la comarca de Segrià; la suma dels mercats de treball de les Borges Blanques, Castellidans i Juncosa completen la comarca de les Garrigues; la suma de les àrees de cohesió de Tàrraga, Agramunt i Bellpuig completa la comarca d'Urgell; la suma de les àrees de Cervera i Guissona, la comarca de Segarra; la suma de les àrees d'Igualada, Calaf, Capellades, Carme/Orpí, la Llacuna i Vallbona d'Anoia o els mercats d'Igualada i Calaf, la comarca d'Anoia; la suma de les àrees de Manresa, Navàs, Sant Vicenç de Castellet i Súria o dels mercats de Manresa i Navàs, la comarca de Bages; la suma de les àrees o dels mercats de Solsona i Guixers/Sant Llorenç de Morunys, la comarca de Solsonès; la suma de les àrees de Berga, Bagà, Borredà, Castellar de n'Hug/la Pobla de Lillet i Gironella o els mercats de Berga, Borredà i Montclar completen la comarca de Berguedà; la suma de les àrees de cohesió o dels mercats de Ripoll, Camprodon, Ribes de Freser i Sant Joan de les Abadesses es correspon amb la comarca de Ripollès; la suma de les àrees de Vic, Manlleu, les Masies de Voltregà/Sant Hipòlit de Voltregà, Prats de Lluçanès, Sant Boi de Lluçanès, Sant Quirze de Besora i Torelló o dels mercats de Vic, Manlleu, Prats de Lluçanès, Sant Quirze de Besora i Torelló completen la comarca d'Osona; les àrees de cohesió d'Olot, Besalú i Tortellà, la comarca de la Garrotxa; la suma de les àrees de Figueres, l'Escala, el Port de la Selva, Portbou, Roses, Sant Pere Pescador i Saus o dels mercats de Figueres, l'Escala, Llançà, Roses i el Port de la Selva es corresponen amb la comarca d'Alt Empordà; la suma de les àrees de la Bisbal d'Empordà, Palafrugell, Palamós, Sant Feliu de Guíxols,

Torroella de Montgrí i Verges o dels mercats de la Bisbal d'Empordà, Palafrugell, Palamós, Sant Feliu de Guíxols i Torroella de Montgrí, completen la comarca de Baix Empordà; la suma de les àrees de cohesió o dels mercats de treball de Girona i Cassà de la Selva, la comarca de Gironès; la suma de les àrees de cohesió de Santa Coloma de Farners, Anglès, Blanes, Breda i Hostalric, la comarca de la Selva; la suma dels mercats de treball de Mataró i Pineda de Mar, la comarca de Maresme; la suma de les àrees de cohesió de Granollers, Aiguafreda, Castellterçol, la Garriga, Lliçà de Vall/Parets del Vallès, Mollet del Vallès, Sant Antoni de Vilamajor i Sant Celoni, completa la comarca de Vallès Oriental; la suma de les àrees o els mercats de Sabadell i Terrassa, la comarca de Vallès Occidental; la suma de les àrees de Vilafranca del Penedès, Sant Pere de Riudebitlles/Torrelavit i Sant Sadurní d'Anoia, la comarca d'Alt Penedès; la suma de les àrees del Vendrell, l'Arboç i Masllorenç, la comarca de Baix Penedès; la suma de les àrees de Montblanc, l'Espluga de Francolí i Santa Coloma de Queralt o dels mercats de Montblanc i Santa Coloma de Queralt, la comarca de Conca de Barberà; la suma de les àrees de Valls, Alcover i la Riba, la comarca d'Alt Camp; la suma de les àrees o els mercats de Reus i Cambrils, la comarca de Baix Camp; la suma de les àrees de Falset, Torroja del Priorat i la Vilella Baixa o els mercats de Falset i Cornudella de Montsant, la comarca de Priorat; la suma de les àrees o els mercats de Móra d'Ebre i Flix, la comarca de Ribera d'Ebre; la suma dels mercats de treball de Tortosa i l'Ametlla de Mar es correspon amb la comarca de Baix Ebre; o la suma de les àrees d'Ampostà i la Sénia o dels mercats d'Ampostà, Sant Carles de la Ràpita, Santa Bàrbara i la Sénia completen la comarca de Montsià.

Tots aquests exemples mostren la utilitat de les anàlisis de delimitació de sistemes urbans per a la identificació dels subcentres comarcals més dinàmics i amb més capacitat vertebradora per a complementar i recolzar les funcions de capitalitat de llurs respectius caps de comarca.

Finalment, altres àmbits mostren una extensió pluricomarcal, com és el cas del de Barcelona; en efecte, el seu mercat de treball segons el llindar del 75% engloba les comarques de Barcelonès, Baix Llobregat i la major part de la de Vallès Oriental, la qual cosa palesa la potència i centralitat de la capital de Catalunya. Tanmateix, si hom baixa un esglaió en l'anàlisi i, en comptes de considerar els mercats del 75%, pren els mercats segons el llindar del 50%, l'agrupació oportuna dels àmbits resultants mostra, un altre cop, unitats sensiblement coincidents amb les comarcals.

Capítol 9

Caracterització dels àmbits funcionals territorials

1. Els àmbits territorials

Catalunya ha esdevingut, a mesura que es multiplicava la població, creixia l'economia i es densificaven els mitjans de comunicació, un entramat territorial molt complex de relacions socials i econòmiques. Intentar diferenciar diverses unitats territorials dins d'aquest entramat, que sota molts conceptes constitueix el que pròpiament s'anomena una regió econòmica, resulta teòricament i metodològicament arriscat. Les unitats territorials delimitades funcionen per a determinats aspectes i no per a uns altres, i els seus límits sempre resulten un tant imprecisos i convencionals.

Sigui com sigui, interessa arribar a un cert desglosament del territori per tal de poder comprendre i explicar millor els fenòmens que s'hi registren a una escala més local. I, en aquest sentit, l'estructura urbana del país, que regeix en bona part la dinàmica territorial, presenta un primer tall en cinc grans conjunts, que són els aquí anomenats àmbits territorials. Al costat de l'àmbit o regió metropolitana de Barcelona, que constitueix pròpiament l'estructurador de tot el país, s'hi troba l'àmbit nord, que gira entorn de Girona, l'àmbit sud, entorn del triangle Tarragona-Reus-Valls, l'àmbit de ponent, on destaca Lleida, i l'àmbit central, de transició entre les comarques metropolitanes i la resta.

2. Les comarques metropolitanes

→ A partir del nucli de Barcelona, capital tradicional del país, s'ha constituït la gran regió metropolitana, que avui concentra la major part de les activitats i la població del país. Els límits de la taca metropolitana, inestables quasi per definició, han estat objecte de diverses sistematitzacions, de les quals les més decisives han estat i són l'Àrea metropolitana de Barcelona (àmbit del Pla General Metropolità de 1976 i de l'extinta Corporació Metropolitana de Barcelona), que comprèn els 27 municipis delimitats en el Pla d'ordenació urbana de Barcelona i la seva comarca de 1953, i la Regió Metropolitana o Regió I (àmbit elegit per a la Llei 1987 per a la confecció del Pla territorial parcial), que comprèn les cinc comarques de la divisió regional republicana: Barcelonès, Baix Llobregat, Maresme, Vallès Occidental i Vallès Oriental. Les dinàmiques en curs tendeixen, per altra part, a augmentar encara la taca cap a dos noves comarques, l'Alt Penedès i, sobretot, el Garraf; són les que componen, junt amb les cinc comarques anteriors, l'àmbit de referència aquí elegit.

Les comarques de l'àmbit metropolità sumen 4.264.422 habitants (1991) que representen un 70,4% de la població catalana. Aquesta i altres dades, com el fet que les comarques metropolitanes sumin un 71,5% del valor afegit industrial i un 72,5% de la població ocupada en els serveis, donen idea d'allò que s'ha vingut a anomenar la macrocefàlia barcelonina, la descompensació entre la magnitud de la metròpoli barcelonina i la resta del país.

El creixement demogràfic de la regió metropolitana es nodreix en els inicis de la revolució industrial i durant la major part del segle XIX de les energies de la resta del Principat i la base econòmica s'assenta sobre les relacions amb la resta de l'Estat espanyol i Hispanoamèrica. Des de final del segle XIX, quan pren relleu el fet metropolità i Barcelona es consolida com a pol del desenvolupament industrial espanyol, pesaran de manera decisiva els contingents arribats d'altres indrets de l'Estat. A partir de 1975 s'alenteix el creixement demogràfic, que per primer cop baixa per davall el d'altres àmbits del país; però la metròpoli es troba al mateix temps en un context d'interrelacions i competències econòmiques d'escala europea o simplement mundial.

→ Les dues comarques amb un cert pes en el sector primari són el Maresme i l'Alt Penedès. En la primera comarca hi ha plantacions intensives d'hortalisses i flors, i en la segona l'elaboració de caves i vins ha significat el desenvolupament del sector de begudes alcohòliques (Vilafranca del Penedès i Sant Sadurní d'Anoia).

La indústria té un pes important dins les comarques metropolitanes, i la metròpoli barcelonina destaca precisament davant les altres metròpolis europees pel pes que hi conserva l'activitat industrial, que hi ocupa un 41,4% de la població. Per altra part, són les dues branques tradicionals, el tèxtil i el metall, les que hi conserven la preeminència. Aquesta composició sectorial denota una manca de renovació industrial, però no es pot deixar de notar el canvi cap a unitats fabrils fortament tecnificades i intensives en capital dins el tèxtil i, sobretot, el metall, i la presència d'altres branques com la química, com també la terciarització registrada per la mateixa ocupació industrial a partir de la independització de les activitats de suport a l'empresa.

Pel que fa al gran sector de les indústries extractives, entès com l'obtenció de les primeres matèries bàsiques per a molts processos fabrils, l'àmbit metropolità té tres fàbriques de gas manufacturat (Barcelona, Vilafranca i Vilanova i la Geltru) sense que hi sigui present l'extracció de cap mineral energètic o no energètic, deixant de banda els destinats al material de la construcció que es tracten mes endavant. La gran rellevància que té l'àmbit en el sector de la indústria manufacturera i especialment en la metal·lúrgia, es fa palesa per l'ample ventall d'activitats localitzades al llarg de tot el territori. En les acereries i en la producció de derivats de l'acer destaquen els municipis de Cerdanyola, Sant Andreu de la Barca, Castellbisbal, Sant Adrià de Besòs i Viladecavalls. La localització de les empreses de subcontractació fèrria o fabricants de productes intermedis sota comanda, es dona a les poblacions de la Llagosta, Polinyà, Ripollet i Sant Vicenç dels Horts. En la indústria de transformació de l'alumini i el coure els indrets més importants són Santa Perpètua de Mogoda, Granollers, Barcelona, Terrassa i Esplugues de Llobregat. En el subsector de productes metàl·lics per al consum, les produccions es localitzen a Santa Perpètua de Mogoda (articles per a oficina), a Barcelona (bolígrafs), a Sant Boi (carrabines esportives) i a Sant Feliu de Llobregat (aixetes). La branca dels productes metàl·lics per a la indústria es troba localitzada a Mollet del Vallès (remolcs), Sant Cugat Sesgarrigues (tancaments per a envasos) i a Badalona (envasos metàl·lics). L'activitat del tèxtil es recolza en les fàbriques d'instrumentació i maquinària que hi ha al Vallès (teixidures i acabats) i al Maresme (gènere de punt). A la comarca de l'Alt Penedès hi ha fàbriques de maquinària per a l'alimentació i begudes, atesa a l'especialització de la zona en la producció de begudes alcohòliques i caves. En altres sectors bàsics per a tot tipus d'indústria, com el d'elements estructurals en metall, tornen a ressaltar els municipis de Sant Just, Sant Boi de Llobregat i Cornellà. Les indústries d'equips i material elèctric, sense ser l'únic àmbit en què tenen un pes important, es localitzen a Polinyà, Manlleu, Cornellà i Vilanova (cables elèctrics) i a Terrassa, Sabadell i a Barcelona (motors i condensadors). La major part de la producció d'electrodomèstics,

tant els de línia marró (àudio i complements) com els de la línia blanca (rentadores, calefactors, neveres, etc...) es produeixen en aquest àmbit i en les poblacions de Parets del Vallès, Barberà del Vallès, Esplugues, Montcada i Reixach i Barcelona; En el sector de l'automoció les empreses instal·lades a Catalunya ho han fet dins d'aquest àmbit. Concretament, i per productes, cotxes a Mataró i a la Zona Franca de Barcelona, motocicletes a Martorelles, a Esplugues i a Palau de Plegamans. Les empreses de components per a l'automoció es troben a Sant Cugat, a Barcelona, a Rubí, a Barberà del Vallès i a Parets del Vallès (són fabricants de parabrises, tancadures, radiadors, bombes d'injecció o equipament elèctric).

La gran concentració del sector del metall en l'àmbit metropolità es dona en altres sectors, com en els productes farmacèutics, en què pràcticament tots els laboratoris estan situats en l'àrea de Barcelona (Mollet, Sant Just, Sant Joan Despí, Cardedeu), o la situació de les empreses més significatives en el subsector del material de la construcció en general (Gavà, Viladecans, Sabadell, Castelldefels, Sant Andreu de la Barca) o les de més producció de Catalunya en totxos, rajoles i teules (Terrassa, Bellaterra) i algunes de les principals cimiteres (Vallcarca, Vilanova i la Geltrú, Sant Vicenç dels Horts, Santa Margarida i els Monjos), en la producció de guix (Vilobí del Penedès) o en la producció de formigó (el Prat de Llobregat i Castellbisbal). En aquest àmbit es concentra també el sector de l'electrònica a Catalunya, cobrint els segments d'informàtica (tant hardware com software) telecomunicacions, components i aparells (Sabadell, Terrassa, Barcelona, Cerdanyola).

En els darrers anys les activitats econòmiques canvien sensiblement i la indústria deixa pas als serveis com a activitat principal de la població metropolitana. Dins dels serveis es dona un creixement espectacular de l'ocupació en l'administració pública, que dins el Barcelonès, com a centre de tot l'àmbit, passa dels 24.014 als 43.652 ocupats residents entre 1975-1986, seguida pel sector de finances i serveis a les empreses, que passa dels 53.477 als 62.923 ocupats en el mateix període. Les branques del comerç i de la sanitat i educació, tot i la davallada en xifres absolutes, centren, però, encara la major part de l'ocupació en el sector terciari. Un altre fenomen creador de llocs de treball en el terciari ha estat l'externalització de moltes tasques administratives o les necessitats d'assessorament per part de les nombroses indústries que hi ha en el territori que ocupa l'àmbit. Ens referim al sector de serveis a les empreses, que està molt concentrat a la ciutat de Barcelona.

Els altres subsectors terciaris, com el comercial, gaudeixen d'un alt grau de desenvolupament a nivell de tot Catalunya, de manera que aquest àmbit concentra la mes gran oferta catalana en grans magatzems i hipermercats. En

darrer lloc, l'oferta pròpiament turística en hotels i residències és intensa en el litoral de les comarques del Garraf (Sitges) i la zona sud del delta del Llobregat (Castelldefels) i, per l'altre extrem de l'àmbit, a la costa del Maresme (Pineda, Calella i Blanes). El nombre d'establiments hotelers d'aquestes àrees representa al voltant del 22% del total de Catalunya.

El creixement urbà de la metròpoli barcelonina es fa a partir del nucli inicial de Barcelona, circumscrit fins el 1854 a l'interior de les rondes. Es un creixement que a gran trets es realitza en taca d'oli, a partir de l'ocupació primera del Pla de Barcelona (bàsicament el municipi de Barcelona) durant el segle XIX. L'expansió urbanitzadora desborda completament els antics nuclis urbans dels encontorns de Barcelona i fa aparèixer, tot d'un cop, noves ciutats (generalment barris dormitori) funcionalment vinculades amb la capital.

Una primera corona, que avui constitueix pròpiament el continu edificat, abasta uns 15 quilòmetres de radi a partir del centre urbà i assoleix les densitats màximes de Catalunya, uns 14.400 habitants per quilòmetre quadrat. En aquesta primera corona que va prenent forma a trencant de segle, l'Hospitalet passa, per exemple, de 4.948 habitants el 1900 a 37.650 el 1930, Sant Adrià de Besòs passa de 418 el 1900 a 8.401 el 1936 i Santa Coloma de Gramenet, dels 2.728 de 1920 als 16.670 de 1936.

En els anys 1960 queda perfectament definida la formació d'una segona corona fins als 30 quilòmetres, separada físicament de la primera per la serra de Collserola i el delta del Llobregat. Aquesta segona corona, que recull bona part del creixement espectacular dels anys 1960 i creix a ritme més alentit els darrers decennis, manté una funció bàsicament residencial, amb una densitat lleugerament superior als 5.000 habitants per quilòmetre quadrat i possibilitats encara d'expansió. En aquesta segona corona el Prat de Llobregat passa, per exemple, dels 14.131 habitants de 1960 als 51.057 de 1975, Sant Boi de Llobregat dels 19.968 de 1960 als 65.064 de 1975, Cerdanyola de 6.455 a 30.358 en el mateix període i Rubí de 9.907 a 35.855 habitants.

Més enllà de la segona corona se'n dibuixa una tercera amb una dinàmica econòmica i urbana més diferenciada de la capital. Aquesta tercera corona queda condicionada per la presència de ciutats amb una llarga tradició industrial en els sectors del tèxtil i del metall (Sabadell i Terrassa, centre dels teixits de llana i cotó; Mataró en el gènere de punt i confecció i metall complementari del tèxtil; Granollers en el metall per a l'automòbil i el químic; Vilanova i la Geltrú en la producció de cables elèctrics i el químic) o agrícola (Vilafranca del Penedès en la indústria alimentària del vi i el cava, poblacions

del Maresme en la producció de l'horta i de les flors), que contrabalancen la força atractora de Barcelona i presenten una activitat econòmica no tan especialitzada en el terciari. Uns altres centres han tingut un desenvolupament més recent, com Martorell (de 7.926 habitants el 1960 a 16.653 el 1991), i alguns espais intersticials, com l'àrea de Caldes de Montbui o Sant Sadurní d'Anoia, constitueixen àrees residencials que mantenen lligams intensos amb Barcelona.

3. Comarques gironines o del nord

Amb 471.947 habitants, les comarques nord-orientals de Catalunya sumen una part relativament petita de la població del país, un 7,8 %. Es tracta, però, de l'àmbit demogràficament més dinàmic del país a partir de la crisi dels anys 1970, que marca l'esgotament de l'explosió demogràfica de les comarques metropolitanes. D'ençà del 1975 les comarques nord-orientals han guanyat 70.793 habitants, que signifiquen un creixement demogràfic absolut d'un 17,5%.

En general, són totes les comarques de l'àmbit les que experimenten un creixement demogràfic positiu, per bé que amb diferències d'intensitat significatives. Les comarques més interiors, el Pla de l'Estany i la Garrotxa, mostren un creixement més feble, que respon sobretot a unes xifres de creixement natural negatives, fruit d'una estructura demogràfica més envellida i menys dinàmica. Tant aquestes dues comarques com les altres quatre, que tenen un creixement natural positiu, experimenten, en tot cas, uns saldos migratoris favorables, que són els que expliquen el seu creixement poblacional.

La immigració cap a les comarques de l'àmbit nord es pot relacionar, per la seva part, amb una estructura econòmica particular marcada pel fort pes del sector serveis, que representa prop de la meitat de l'ocupació, un 49%, seguit per les activitats industrials, que sumen un 32,5% de l'ocupació. De manera general es pot dir que el sector serveis, recolzat en aquestes comarques sobre una potent demanda turística, ha resistit millor la crisi de tipus industrial plantejada en els anys 1970 i ha constituït una base fonamental de l'expansió econòmica de la segona meitat dels anys 1980. Aquesta expansió ha anat acompanyada d'una forta estirada del sector de la construcció, que a les comarques nord-orientals presenta, precisament, la proporció més elevada d'ocupats, un 10%.

Les comarques de l'àmbit nord s'han vist afavorides, en definitiva, per un context econòmic favorable, que pot explicar en bona part la seva progressió demogràfica i que explica també l'elevada renda per càpita de la població. Des de les primeres estimacions de la renda per càpita comarcal a mitjan anys 1970, les comarques nord-orientals apareixen com les de major renda del Principat. Aquest i altres indicadors fan que aquestes comarques s'assimilin socio-econòmicament amb els departaments o províncies de l'Europa del nord; no en va constitueixen també la porta principal de les relacions de la Península Ibèrica (i el nord d'Àfrica) amb Europa.

L'estructura econòmica presenta, en tot cas, diferències comarcals significatives, i en primer lloc es poden notar les que separen precisament la

Garrotxa i el Pla de l'Estany de la resta de comarques. L'estudi concret de les seves economies ens el dona bàsicament l'evolució sectorial de les dues capitals: Olot i Banyoles. Com a trets comuns tenim el fet de la destacada tradició industrial en el tèxtil aprofitant la proximitat de les fonts energètiques, seguit del sector alimentari amb l'aprofitament de les respectives ramaderies comarcals. Els segueix el sector del metall en maquinària i instrumentació a Banyoles i maquinària pel sector de l'alimentació a Olot. Hi ha diferències entre ambdues economies, especialment en la dimensió de les empreses i en l'origen d'aquestes. Mentre que Olot, pel seu relatiu aïllament, té una base industrial controlada per capital local important, l'economia de Banyoles s'ha convertit en un focus atractor de capital forà en empreses de gran i mitjana dimensió.

L'activitat turística generada entorn de la Costa Brava ha estat i és un dels motors fonamentals de les comarques nord-orientals. D'una banda, el turisme ha provocat a partir dels anys 1960 la urbanització, amb tot el que econòmicament això representa, de la franja costanera, a la qual alguns autors atribueixen condicions metropolitanes. Per una altra banda, la creació i manteniment d'infraestructures i activitats a la franja costanera (utilitzades una part de l'any) ha activat els centres tradicionals situats a l'interior. Així, el turisme pesa de manera més determinant en les comarques amb una franja costanera més extensa, com l'Alt i el Baix Empordà, manté un pes notori a la Selva, comarca amb centres turístics grans, i no deixa de tenir una incidència econòmica remarcable al Gironès. L'oferta d'allotjament de la zona de la Costa Brava ve a representar un 27% del total català, dada que ens dona una aproximació a la importància del sector turístic.

Els centres turístics del Baix Empordà, juntament amb un municipi del Gironès, tenen com a segon sector predominant el surer. Són els municipis de Palafrugell, Sant Feliu de Guíxols, Palamós i Cassa de la Selva, en els quals es concentra el total de la indústria surera catalana i aproximadament el 50% de la producció espanyola. L'origen d'aquesta concentració geogràfica és l'explotació, tot i que en l'actualitat la major part del suro ve de l'exterior, dels boscos d'alzines sureres del massís de les Gavarres. Actualment el tap de suro, per al cava i el vi, continua essent el producte més important, mentre que la primera matèria s'importa d'Extremadura i Andalusia.

Les magnituds de la comarca del Gironès queden determinades pel pes de la ciutat de Girona, que suma un 55% de la població comarcal i un 14,5% de la població de l'àmbit. La tradició de capitalitat provincial pesa decisivament en les activitats de la ciutat de Girona i ha estat la base per què s'hi desenvolupessin gran diversitat de serveis públics (l'ocupació en el subsector de les

Administracions Públiques i altres serveis personals iguala l'ocupació en el sector industrial) i privats, que la fan el centre per excel·lència de tot l'àmbit. La instal·lació d'algunes indústries a la mateixa ciutat i pobles immediats ha afavorit, per la seva part, una economia més diversificada en què els principals sectors són l'agroalimentari i les indústries càrnies, el paper i les arts gràfiques, el metall, químic i tèxtil. Aquestes activitats s'estenen al llarg d'una pinya central de municipis molt estructurats econòmicament i urbanísticament amb Girona, amb nivells de diversificació industrial que enriqueixen els de la capital (Besanó, Celrà, Fornells de la Selva, Quart, Riudellots de la Selva, Salt, Sant Gregori, Sant Julià de Ramis i Sarrià de Ter).

Girona és la capital indiscutible de l'àmbit nord; però tanmateix en aquest àmbit comença a notar-se la influència de Barcelona, que queda molt a prop per l'autopista A-2 i podria apropar-se encara més amb la millora del transport ferroviari. La proximitat a Barcelona esdevé, de fet, determinant a la comarca de la Selva, comarca sense una centralitat pròpia clara, on comença a incidir la descentralització industrial o de serveis metropolitans i on la satisfacció de moltes necessitats es busca directament a la capital del Principat. Es distingeixen econòmicament dues zones, una de les quals està a cavall de les comarques de la Selva i el Maresme, de manera que la realitat socio-econòmica trenca, fins i tot, les fronteres de l'àmbit Nord.

La primera zona és la de l'interior, que convenim a denominar corredor de la Tordera (el seu centre és Sant Celoni) estructurada al voltant de l'autopista Barcelona-Girona, com a element atractor d'indústries mitjanes de capital forà. El recent dinamisme industrial d'aquesta zona es fonamenta en una gran diversificació sectorial, on destaca el sector químic en subsectors com el de transformació del plàstic, seguit del tèxtil en gènere de punt, o la fabricació de mobles o el metall per a l'automoció (d'aquest subsector hi ha un important conglomerat en el municipi d'Arbúcies). D'aquesta manera activitats industrials de caire tradicional de la zona que, aprofitant els recursos naturals, es dedicaven al sector de la fusta i del suro han perdut pes progressivament. Unes empreses que han crescut ràpidament i han aprofitat els recursos naturals de la zona han estat les del segment d'aigües minerals en els municipis de Caldes de Malavella, Sant Hilari Sacalm i Amer.

Per la part marítima de la Selva i part de la comarca veïna del Maresme s'estén la segona zona que convenim a denominar corredor de la Baixa Tordera. L'hostaleria, el comerç i la construcció donen feina a la major part de la població, i Malgrat i Blanes es constitueixen en centres terciaris. La indústria és d'origen forà i s'instal·la als municipis abans de l'esclat del turisme (fibres artificials a Blanes, gènere de punt i químic, per la proximitat del riu, a

Malgrat). També en aquest cas el creixement experimentat durant els darrers vint anys s'ha recolzat en la proximitat de la autopista, alhora que la segona residència barcelonina adquireix un caràcter massiu, que es veurà reforçat amb la construcció de l'autopista Mataró-Malgrat.

Així com la importància del terciari a la ciutat de Girona se centra en els serveis personals i les administracions, Figueres, enfront de la capital, basa l'especialització en la seva tradició comercial, encara més reforçada per la demanda que representa la proximitat de la Costa Brava. Figueres s'ha vist escassament implicada en la industrialització dels darrers decennis, però manté les seves expectatives de capital a la porta del Pirineu. Al seu costat Olot o Banyoles constitueixen capitals comarcals d'un menor relleu, per bé que amb una dinàmica industrial pròpia important.

L'estructuració territorial marcada per aquestes capitals comarcals més o menys tradicionals contrasta fortament amb l'estructura generada entorn de la costa. Els centres costaners (o immediats a la costa) depenen per algunes activitats de les capitals comarcals, però presenten, en els casos en què s'ha arribat a constituir un nucli demogràficament important, una notable autonomia, atès que s'han orientat econòmicament cap a l'activitat turística, que demana uns mínims serveis (principalment comerços), que han estat capitalitzats pels nuclis urbans mes propers. Són els exemples de Roses, Torroella, Palafrugell, Palamós, Sant Feliu de Guíxols o Blanes. El fet es repeteix al llarg de la costa catalana.

4. Les comarques del sud o tarragonines

Després de la gran regió metropolitana, les comarques tarragonines constitueixen la zona més poblada de Catalunya, amb 542.004 habitants. El poblament d'aquestes comarques se centra, però, en dues d'elles, el Baix Camp i el Tarragonès, que sumen 287.480 habitants i constitueixen l'altre indret de Catalunya on hom s'ha atrevit a parlar amb més insistència d'«àrea metropolitana». Al costat d'aquestes dues comarques, altres d'interiors com la Terra Alta o el Priorat no arriben o superen en poc els 10.000 habitants, i tenen, doncs, igual o menys població que alguns barris de Tarragona i Reus.

En conjunt les comarques de l'àmbit sud presenten un creixement demogràfic positiu, tant en l'època «desenrotllista» dels anys 1960-1975, com en els períodes més recents. En termes relatius, el creixement d'aquest conjunt de comarques es troba per davall del de les comarques metropolitanes en el moment d'expansió 1960-1975, però s'hi situa bastant per damunt en el període de crisi subsegüent, 1975-1985, i, sobretot, en el període de creixement econòmic recent 1985-1991. Les comarques tarragonines que guanyen 61.858 habitants entre 1975-1991 recullen, doncs, al costat de les comarques gironines, la part fonamental del creixement demogràfic dels darrers anys.

El creixement demogràfic de les comarques tarragonines té el seu origen més il·lustratiu en la decisió d'implantar la indústria petroquímica a Tarragona a principi dels anys 1960. Entorn a la petroquímica es desenvoluparan diverses empreses vinculades amb el sector i en els mateixos anys s'experimentarà el boom del sector turístic a tota la franja costanera, factors que alimentaran el creixement demogràfic i les transformacions econòmico-socials locals. Entre l'any 1960 i l'any 1975 el Tarragonès dobla, per exemple, la seva població, tot passant de 65.485 a 133.360 habitants.

Pel que fa a l'activitat primària en l'àmbit sud es distingeixen clarament tres zones.

Una primera que es concentra en una reduïda àrea al voltant de Reus, on l'especialització més característica són els fruits secs, l'avicultura i la producció d'ous.

Una segona àrea s'estén al voltant de l'Ebre i la producció tradicional és la fruita i l'oli a la Ribera d'Ebre i a l'interior del Baix Ebre, i l'arròs al Delta. Tot i així, i mimèticament amb les zones agrícoles més dinàmiques, també hi trobem l'avicultura i la producció d'ous, i un canvi lent però continuat cap als cítrics, en una clara influència de les terres de Castelló.

En una tercera àrea ens trobem amb les comarques més desfavorides, no tan sols de l'àmbit sinó de tot Catalunya, que són el Priorat i la Terra Alta, totes dues especialitzades en el conreu de la vinya. Aquestes dues comarques no han tingut un desenvolupament industrial o turístic, i el sector agrari, sense una gran dedicació a la ramaderia intensiva, continua sent el sector dominant.

Priorat i Terra Alta s'han trobat enmig d'una recessió implacable; el Priorat ha perdut les dues terceres parts de la seva població des de 1887, mentre que la Terra Alta és la que pateix més recentment la recessió i la renda més baixa de tota Catalunya. Les dificultats actuals de la vinya, base agrària d'aquestes terres, i la manca d'alternatives per a l'arboricultura mediterrània, fan que les expectatives d'aquestes comarques no siguin gaire bones, de la mateixa manera que per al conjunt de l'agricultura tarragonina. Al costat de la vinya, olivera i fruits secs característics de l'agricultura tarragonina, els arrossars del delta de l'Ebre ofereixen un contrast absolut. La colonització i la rica agricultura del Delta han afavorit durant anys el creixement demogràfic de les comarques del Montsià i el Baix Ebre.

Per subsectors industrials és remarcable la concentració en l'energètic que es dona a Vandellós i a Ascó, punts en els que funcionen un total de tres centrals nuclears, i, resseguint l'Ebre cap amunt la central hidroelèctrica de Flix. La resta d'indústries de l'àmbit tenen una activitat manufacturera.

L'esquema d'indústria monosectorial segons el municipi elegit es repeteix al llarg de les principals poblacions i la diversificació sectorial és només característica en el centre de l'àmbit i en alguns indrets que ja es tractaran.

Així, municipis com Falset amb la confecció i Gandesa amb la transformació de paper i cartró han vist créixer la seva activitat industrial malgrat el caràcter agrari de les seves economies. Uns altres llocs desenvolupen el tradicional aprofitament de l'aigua dels rius i s'especialitzen en el sector paperer, com el municipi de la Riba. En tots aquests indrets la demanda del sector serveis es cobreix amb els centres tradicionals, fonamentalment Tortosa, Móra d'Ebre, Reus i Tarragona. Només en un cas la diversificació no té res a veure amb la centralitat, és el cas de Montblanc, municipi que, gràcies a la seva situació propera a l'autopista Barcelona-Lleida-Saragossa i als incentius municipals per a la instal·lació d'empreses, va acollir, al llarg de la dècada dels 70, un conjunt d'inversions en activitats estandarditzades no relacionades amb un únic sector. Dins l'àrea d'influència de Montblanc i seguint un esquema econòmic molt similiar, hom troba l'estructura econòmica -de menys volum però diversificada- de l'Espluga de Francolí.

El sector industrial més important d'aquest àmbit, atès que exigeix grans quantitats d'inversió, és el químic. S'hi localitza a començaments de segle amb la instal·lació de l'electroquímica de Flix, aprofitant els recursos energètics del riu Ebre. Seguint els mateixos criteris s'instal·là a Móra la Nova una fàbrica de colorants i a Móra d'Ebre, de pells adobades. La gran consolidació de la química data de la dècada dels 70, amb la creació del complex petroquímic a la ciutat de Tarragona. Les dimensions i la rellevància d'aquesta indústria tenen un abast estatal de primer ordre, alhora que en la estructura local es creen noves interrelacions entre Tarragona i Reus. En termes d'ocupació (la petroquímica ha comportat grans inversions de capital, però genera un nombre petit de llocs de treball) la indústria té, amb tot, un pes relativament baix dins el conjunt de l'àmbit, un 30% de l'ocupació. I les comarques amb una ocupació industrial destacada, l'Alt Camp, la Conca de Barberà, la Ribera d'Ebre, no tenen precisament res a veure amb la indústria petroquímica. En aquestes comarques la industrialització es fonamenta, per un seguit, en empreses grans i d'origen forà, que veuen la seva continuïtat molt amenaçada en els moments de crisi; el sector del metall és el més difós, mentre que a la Ribera d'Ebre, com ja s'ha esmentat, ha tingut un pes decisiu el sector de la química inorgànica de base, avui en crisi.

La zona del Delta, amb una base agrària molt important, intenta mitjançant la transformació cap a l'horticultura i amb el desenvolupament de la indústria alimentària, iniciar un procés d'industrialització local afavorida per la situació en l'eix Barcelona-València (Ampostes). Al mateix temps queda l'opció turística que, al costat del turisme de platja, veu sorgir el turisme cultural fonamentat en l'interès natural del Delta, el riu Ebre i els Ports de Beseit.

Tret de la part del Delta, per les pròpies condicions naturals, el desenvolupament del sector turístic ha transformat la franja litoral tarragonina, amb un fenomen urbanitzador de dimensions semblants a les de la Costa Brava, però bé que amb una demanda turística menys internacional. L'activitat turística té una incidència remarcable al Baix Camp, al Tarragonès i, sobretot, al Baix Penedès, on es deixa sentir també en el pes de la construcció. La consolidació del turisme tarragoní pot passar per alguns equipaments emblemàtics com el Parc de Vila-seca Salou, i topa amb el difícil escull de la compatibilitat amb els usos industrials o les centrals nuclears.

En conjunt, les activitats terciàries adquireixen un relleu particular a les tres comarques turístiques anteriors, entre les quals sobresurt el Tarragonès, amb un 59,6% d'ocupació terciària, xifra molt semblant a la de la comarca catalana més terciària, el Barcelonès. Però l'ocupació terciària del Tarragonès

reposa en bona part en les funcions de capitalitat provincial de Tarragona, que impliquen, per exemple, que el subsector dominant quant a ocupació sigui el de la sanitat i l'educació. La capitalitat administrativa de Tarragona no ha de fer oblidar, en tot cas, que el centre de serveis amb una major tradició és Reus, particularment pel que fa a les activitats relacionades amb la pagesia. Reus comercialitza els productes agraris de la seva àrea d'influència, bàsicament fruita seca, i constitueix un centre important en l'avicultura i la producció d'ous. La seva vessant industrial es fonamenta en el metall i l'alimentari.

En l'activitat industrial, la forta concentració de les noves inversions en el centre de l'àmbit no ha de fer oblidar petits nuclis que, sigui per instal·lació recent d'empreses o per tradició, han aconseguit un cert nivell d'especialització. Començant pel sud, just amb la frontera amb Castelló, poblacions com la Sénia i Ulldecona, s'han dedicat al subsector de la fusta i, especialment, a la fabricació de mobles. En aquesta zona les activitats industrials són, però, diverses i puntuals; així, a municipis com Alcanar i Amposta la importància de les empreses agroindustrials constitueix un exemple d'aprofitament dels recursos agrícoles. Altres exemples de desenvolupament puntual són la indústria cimentera d'Alcanar, la fabricació de botons a la població de Santa Bàrbara o la de taüts a Móra la Nova.

L'especialització de la ciutat de Tarragona en el sector petroquímic queda qualitativament enriquida amb l'activitat terciària de la ciutat. Els serveis que ofereix el port de Tarragona, complementats amb la indústria de Reus i Valls fan possible una zona àmpliament diversa en les seves produccions (metall a Reus i Valls, agroalimentària a Reus, fusta -bàsicament mobles d'oficina- a Valls).

La zona turística per definició d'aquest àmbit, amb un clar paral·lelisme amb l'àmbit Nord, es el litoral. La importància d'aquest sector va perdent força a mesura que hom avança des del Baix Penedès fins al Montsià. La forta activitat al voltant de la segona residència que es dona a la costa comença a les poblacions properes al Vendrell (Calafell, Coma-ruga); a partir d'aquí es troba un rosari de polaritats destacable, ja sigui basades en el turisme estranger o nacional o en l'hostaleria o els apartaments i construccions de segona residència. Torredembarra, Salou, Cambrils, en un primer pla, i l'Hospitalet de l'Infant, Sant Carles de la Ràpita i el Deltebre en un segon pla en són els municipis més destacats. L'activitat d'aquests nuclis dinamitza les zones urbanes de l'interior (és el cas de Vendrell cobrint els serveis demanats per les urbanitzacions construïdes durant els darrers anys). Una característica important d'aquest tipus d'activitat és el relleu de la construcció de

cases de segona residència. La combinació de la construcció i el turisme amb una certa industrialització fan que comarques com el Baix Penedès -activitats extractives, material de la construcció i implantacions industrials en el sector del vidre- assoleixin un dels primers llocs en renda per càpita.

Pel que fa a la satisfacció dels serveis de tot l'àmbit, s'ha trencat lentament l'esquema tradicional de Tarragona com a ciutat administrativa mentre que Reus exercia de ciutat comercial. La important industrialització de Tarragona, també com la implantació de comerços de gran superfície, primer a Tarragona que a Reus, han fet possible el canvi de tendència i una major complementaritat entre ambdues ciutats. Les dues ciutats comparteixen també l'oferta d'estudis universitaris, ubicant-se a Reus la Facultat de Medicina i la d'Empresarials. La demanda de serveis comercials i administratius generada a Valls i a tota l'àrea turística ja definida troba en el binomi Reus-Tarragona plena satisfacció. A l'altre gran àrea de l'àmbit, les Terres de l'Ebre, la tradicional centralitat comercial de Tortosa es veu cada cop més amenaçada pel dinamisme comercial del municipi d'Amposta.

Tortosa, centre històric de les comarques més meridionals, duplica actualment la població que tenia el 1860 i centralitza la major part de funcions terciàries de caràcter personal i administratiu, combinades amb l'existència d'una indústria relativament pesant pel conjunt de les Terres de l'Ebre, no tan sols en l'aspecte quantitatiu sinó en altres de caire qualitatiu com el desenvolupament del sector agroalimentari aprofitant la base agrícola de la zona (escorxadors i avicultura) o essent un punt d'atracció per a les inversions directes estrangeres (per exemple capital japonès), però la vila en si apareix estancada demogràficament i econòmicament durant els darrers decennis entorn als 40.000 habitants actuals. La manca d'una dinàmica industrialitzadora a les comarques dels encontorns i a la mateixa ciutat ha afavorit aquest estancament i la limitació de la projecció exterior. Prop de Tortosa, Amposta sorgeix com a centre comarcal amb una major dinàmica i es beneficia del millor emplaçament sobre les vies de comunicació Barcelona-València. Tot i així, en aspectes econòmics i, més en concret, en els serveis comercials, ambdues ciutats mantenen relacions complementàries.

A partir de centres tradicionals com Sant Carles de la Ràpita o de nous nuclis com Salou-Cambrils a la costa tarragonina, es retroba el mateix fenomen territorial de la Costa Brava: petites àrees integrades per un o més municipis amb una autonomia de serveis i mercat de treball molt importants, que mantenen connexions febles amb els centres comarcals més pròxims. Cap a la part del Baix Penedès, amb centralitats tradicionals, com el Vendrell, i de noves, com Calafell, apareix un element nou, i és la influència creixent de

Barcelona i la seva àrea metropolitana. Les connexions ferroviàries actuals i la major proximitat que s'ha d'assolir amb l'autopista fan que les expectatives de desenvolupament residencial d'aquesta comarca siguin superiors a l'altra comarca de condicions semblants, la Selva; de fet el Baix Penedès és la comarca amb un major creixement demogràfic relatiu en el darrer quinquenni i amb una de les majors rendes per càpita de tot Catalunya. La influència i la proximitat de l'àmbit metropolità també han facilitat el dinamisme tant de la indústria tradicional, extracció de terres, materials de la construcció i ceràmiques, com de la nova inversió en diferents sectors: vidre a l'Arboç i metall i mobles al Vendrell.

5. Les comarques de Ponent

L'any 1991 són 339.732 els habitants de les comarques de Ponent, que constitueixen l'àmbit menys poblat dels que aquí serveixen de referència. L'àmbit territorial de Ponent és també el que presenta un creixement demogràfic més reduït, tant en el període d'expansió 1960-1975 com en els posteriors. En termes absoluts la demografia no ha parat de progressar, però en quantitats molt reduïdes; d'ençà de 1975 es guanyen 5.608 habitants.

El migrat creixement de les comarques de Ponent respon, de fet, més al creixement natural de la població, que no pas a altra cosa. Aquestes comarques han estat emissores tradicionals d'emigrants cap a les comarques barcelonines, i el moviment d'immigrants procedents del sud d'Espanya no ha compensat l'emigració local. Durant els anys 1980 aquesta emigració s'ha aturat sensiblement i es concreta cada cop més en una promoció de tipus professional, però, al mateix temps, el creixement natural s'ha reduït notablement i frega les xifres negatives.

Tanmateix, de les 11 comarques de l'àmbit ponentí només dues presenten, de fet, un creixement demogràfic positiu: el Segrià, comarca marcada per la presència de la ciutat de Lleida, i el veí Pla d'Urgell. La resta de comarques presenten una davallada demogràfica constant, que en els anys 1960 i 1970 respon a l'emigració, i en els anys 1980 respon cada cop més al creixement natural negatiu, fruit de l'envelliment demogràfic. Només l'Alt Urgell i la Val d'Aran se salven, per circumstàncies particulars, d'aquesta recessió generalitzada.

L'estancament o recessió demogràfica ponentina té una explicació relativament fàcil, i és la manca d'una industrialització o d'una transformació terciària de pes. Les comarques ponentines, com el conjunt de comarques de la Catalunya interior, es mantenen ancorades en les activitats agràries de base, que representen un 26,6% de l'ocupació del conjunt. La transformació general de l'agricultura i la mecanització han alliberat molta mà d'obra que, mancada d'alternatives d'ocupació a nivell local, ha optat per emigrar, fet que provoca la recessió general i l'envelliment de la població que hi ha quedat.

Algunes comarques de la plana han vist desenvolupar-se, a partir de les activitats agràries de base, una certa industrialització, que no ha estat suficient, però, per a reequilibrar la balança demogràfica, tret del cas paradigmàtic del Pla d'Urgell amb una rica agricultura de regadiu.

L'agroindústria (farineres, escorxadors, centrals hortofructícoles) constitueix, en tot cas, l'única base industrial sòlida de les comarques de la plana, perquè les iniciatives en altres sectors tenen una presència molt puntual i es troben molt exposades a les bandejades de les crisis conjunturals periòdiques. Algunes d'aquestes indústries, com la confecció, que tenen un caràcter eminentment rural i es basen en la disponibilitat i baix cost de la mà d'obra, es troben molt exposades a la competència de la producció dels països del tercer món.

La indústria no és l'activitat més característica d'aquest àmbit: tot i així s'hi donen concentracions industrials puntuals que no es poden desestimar. En primer lloc, i per les comarques de muntanya, aprofitant els recursos hídrics, s'ha establert l'especialització tradicional en el sector de l'electricitat, com passa a la Pobla de Segur o, amb molta més intensitat, a la capital de l'Alta Ribagorça (mes d'un 60% dels treballadors industrials estan ocupats en aquesta activitat). Pel que fa a la indústria manufacturera les localitzacions són puntuals. Esmentar, a títol d'exemple, la tradicional fàbrica paperera a Balaguer, els electrodomèstics a Oliana i el metall a Tarrega, Agramunt i Almacelles com a suport de les activitats agràries. Una de les combinacions estructurals més comuna en aquest àmbit consisteix en l'especialització en el sector agroalimentari i en el metall, fent aquest últim una funció complementària i de recolzament (reparació i fabricació de maquinària agrícola). A les comarques de muntanya el sector agrari local ni tan sols ha servit per a consolidar activitats transformadores d'un mínim relleu. Tret de l'Alt Urgell, que compta amb algunes indústries alimentàries i del metall, l'única activitat industrial rellevant de les comarques muntanyenques va lligada als aprofitaments hidroelèctrics, els quals representen pròpiament una forma d'extracció de primeres matèries i creen una ocupació local cada cop més reduïda. El turisme s'ha configurat com l'opció econòmica més clara per a la muntanya, a partir de l'èxit del turisme d'hivern i de l'exemple concret de la Val d'Aran, que s'ha refet del declivi demogràfic secular de la muntanya i presenta a hores d'ara la renda per càpita més elevada del país.

L'especialització turística de la Val d'Aran n'ha fet una comarca quasi exclusivament terciària (un 70,7% de l'ocupació) com cap altra n'hi ha al país. Dins l'àmbit ponentí, només el Segrià assoleix una altra xifra d'ocupació terciària relativa important, un 51,2%. La proporció es deu en aquest cas a la presència de la capital provincial, Lleida, que acumula un gran nombre de funcions administratives i de serveis adreçats a les comarques ponentines. El paper de Lleida o el Segrià no és solament important per les seves funcions de capital indiscutible de l'interior de Catalunya, que depassen les fronteres administratives provincials, sinó pel pes humà i econòmic que ha adquirit

dins el conjunt de l'àmbit; la tercera part de la població de les comarques ponentines viu a Lleida, proporció que no ha parat d'augmentar en el que va de segle.

El pes de la ciutat de Lleida ha mantingut en un segon terme els centres comarcals característics de la plana, Balaguer, Tàrraga, Cervera i les Borges. Aquests centres secundaris, amb un hinterland agrari bàsicament de secà i recessiu, han experimentat un creixement més aviat moderat, basat en alguns establiments industrials relativament grans i d'iniciativa forana que es troben molt exposats als canvis de conjuntura. La seva dinàmica contrasta amb la de Mollerussa, nou centre comarcal sorgit al mig del regadiu urgellenc, que ha comptat amb una iniciativa industrial local destacada.

Responent a la destacada activitat agrícola de les comarques ponentines els nuclis urbans més importants presenten un alt nivell d'activitat en el sector agroalimentari. Les diferents especialitzacions del camp marquen la pauta per a saber el tipus d'indústria segons municipis. Així, a les Borges Blanques centre d'una comarca especialitzada en el conreu de l'olivera, hi ha un conglomerat en la fabricació d'oli. A Guissona el sector de l'alimentació ocupa un lloc cabdal mitjançant les activitats de la seva Cooperativa. En aquest mateix sentit, però en la branca del bovi i la producció de llet, s'ha especialitzat el municipi de la Seu d'Urgell. Altres poblacions com Tàrraga també han assolit un alt nivell d'aprofitament de la base agrícola comarcal, transformant la fruita, les olives i el porcí. La força dinamitzadora del sector agroalimentari s'ha demostrat en el desenvolupament del municipi de Mollerussa, on hi ha, una gran diversificació subsectorial (des de l'elaboració de pinsos, la conservació i transformació de fruita fins a la indústria lletera, recollint el volum de producció agrícola i ramadera de la rodalia).

Al costat dels centres comarcals anteriors, hi ha unes altres poblacions més petites i sense una àrea d'influència gran, que tenen un nivell d'activitat i de dotació de serveis important, com ara Almacelles, Bellpuig, Agramunt, Artesa de Segre, Ponts, Guissona. Algunes d'aquestes viles, particularment les més allunyades del centre de la plana, recorden per la seva dimensió i característiques les capitals comarcals de les comarques de muntanya. Les centralitats muntanyenques, igual que alguns centres de zones agràries de secà de la plana, han estat afectades per la manca de dinàmica econòmica de l'agricultura dels seus encontorns i per l'allunyament dels centres industrials, de manera que s'han vist abocades a l'estancament, si no a la recessió. Només la Seu d'Urgell, centre amb aspiracions de capitalitat regional que s'ha vist beneficiat per l'excel·lent dinàmica econòmica andorrana, ha experimentat un creixement francament positiu en els darrers decennis.

Els centres muntanyencs, la Seu d'Urgell, Tremp, la Pobla de Segur, Sort, Vielha, el Pont de Suert tenen un pes demogràfic i una dotació de serveis i grau d'influència molt desiguals. Les condicions físiques particulars de la muntanya fan que la seva àrea d'influència es trobi, en tot cas, ben delimitada, i les seves relacions de dependència es dirigeixen de manera immediata cap a la ciutat de Lleida, que és el centre natural de les vies de penetració cap a la muntanya. Només, altre cop, la Seu d'Urgell, pel propi pes, per les relacions estretes amb Andorra i per la proximitat adquirida amb Barcelona, s'escapa d'aquesta referència constant a Lleida. Tampoc, no es pot deixar d'apuntar l'atracció que han exercit tradicionalment sobre Vielha i la Val d'Aran els centres veïns de l'estat francès i, en particular, Sant Giron.

6. Les comarques centrals o de les planes intermèdies

El protagonisme de la metròpoli barcelonina en el desenvolupament econòmic i urbà del país ha creat un entramat d'influències i dependències al seu entorn que d'una manera quasi radial perd intensitat a mesura hom s'allunya del centre barceloní. Més en l'òrbita pròpiament metropolitana, on el creixement urbanístic és molt intens i es trenen relacions intenses i multilocals de residència-treball-compres-serveis, apareixen centres importants en un medi poc dens i/o ruralitzat, que mantenen relacions privilegiades i intenses amb Barcelona. Aquests centres, Vic, Manresa i Igualada, amb una tradició urbana i industrial notable, donen peu a l'àmbit territorial que aquí s'anomena comarques centrals o planes intermèdies.

La població de les set comarques que integren l'àmbit suma 441.389 habitant -quantitat relativament baixa en relació a la metròpoli veïna- un 7,3% de la població catalana. La dinàmica demogràfica d'aquestes comarques en els darrers decennis ha estat de creixement moderat i se situa a mig camí entre la de les comarques ponentines i la dels àmbits nord i sud. En el període de «desenrotllisme» econòmic 1960-1975 l'augment demogràfic fou significatiu i posteriorment s'ha anat reduint, al mateix temps que els saldos migratoris deixaven de ser positius. El progressiu envelliment de l'estructura d'edats i l'esgotament de les pautes natalistes fan que el creixement natural esdevingui a hores d'ara negatiu i que la tendència del creixement demogràfic porti camí de convertir-se en negativa.

En tot cas, es dóna un contrast radical entre les tres comarques més pròximes a Barcelona, on es troben els tres nuclis urbans principals, i la resta de comarques, vinculades funcionalment amb els centres anteriors. Les tres primeres comarques, que sumen un 80% de la població de l'àmbit, són comarques demogràficament grans, que han experimentat un creixement demogràfic i urbà important en els anys 1960-1975. Les altres quatre comarques no arriben, en canvi, als 40.000 habitants i experimenten una tendència recessiva mes o menys contínua des del 1960, amb la discreta excepció de la Cerdanya, que segueix una evolució molt particular.

Probablement la característica més comuna de les comarques de l'àmbit sigui el pes que hi adquirí la industrialització durant el segle XIX i les determinacions que aquest fet continua comportant en l'economia actual. L'àmbit de les comarques centrals és el que mostra una especialització industrial més destacada dins de Catalunya, amb un 51% d'ocupació en activitats industrials. Per altra part, el sector d'ocupació més important

continua essent el de sempre, el tèxtil, que representa una mica més de la quarta part de l'ocupació total.

Constituint el nucli originari de l'anomenada Catalunya Vella i situades sobre els cursos fluvials i les comunicacions que conflueixen de manera natural a Barcelona, les comarques de l'àmbit central mantenen una antiga vinculació humana i econòmica amb la capital. Les activitats tèxtils o la mateixa metal·lúrgia ja hi tingueren un pes com a activitats protoindustrials, sorgides en funció de la demanda canalitzada a través de Barcelona. Les transformacions industrials del segle XVIII i, sobretot, les del XIX havien de trobar naturalment ressò en aquestes comarques interiors. La seva expansió industrial es confirma, però, a la segona meitat del segle XIX, quan es consolida l'explotació fabril a base d'energia hidràulica; aleshores apareixen les típiques colònies fabrils al llarg del Ter, el Llobregat o l'Anoia, generalment promogudes pel capital barceloní.

L'especialització tèxtil i l'organització tradicional del treball entorn a les colònies ha pesat fort en la història recent de les comarques centrals, que han passat per dificultats successives d'ençà que a finals dels anys 1960 comença a besllumar-se la primera crisi moderna del sector. L'endarreriment de les tècniques i l'organització productiva locals i la competència dels baixos costos de la mà d'obra de països del tercer món, han abocat el sector tèxtil local a una crisi repetida a mesura que es produïa l'obertura del mercat espanyol als mercats internacionals. Així s'ha plantejat una reconversió econòmica difícil, generalment cap a activitats relacionades amb el metall i unitats de producció més petites i elàstiques, que encara no es pot donar per acabada.

L'especialització industrial de l'àmbit no significa que tingui poc pes el sector primari, i més en concret el sector ramader, ampliament estès per la zona d'influència de Vic. Les implicacions en aquest sentit són clares, ja que s'ha desenvolupat a la comarca d'Osona una indústria alimentària important, basada en la producció d'embotits i els pinsos (els Hostalets de Balenya i, en menor mesura el, municipi de Tona).

En aquest panorama general, el Solsonès i la Cerdanya constitueixen casos molt particulars, la primera per la seva orientació encara fortament agrària, i la segona per la seva orientació bàsicament turística. El sector agrari solsoní, com el del conjunt de l'àmbit central, experimenta les dificultats de la cerealicultura extensiva de secà, subjecta a la davallada dels preus reals, i s'ha de recolzar en la ramaderia intensiva per a subsistir. Solsona, la seva capital, ha desenvolupat una indústria metal·lúrgica i de la fusta força important. La

Cerdanya constitueix un cas singular dins les comarques de muntanya, amb un fort desenvolupament del turisme que ha aturat l'emigració i creat un nivell de vida alt, però amb algunes febleses derivades dels sotrats conjunturals en la construcció de segones residències per als barcelonins. Una altra faceta de l'economia de la Cerdanya és la ramaderia i la producció de llet, sector que està patint profundes transformacions amb la integració a Europa de l'Estat Espanyol.

En el conjunt de l'àmbit no es troba, per altra part, la concentració terciària característica dels altres àmbits motivada per la presència d'una capitalitat administrativa destacada. Manresa ha mantingut i manté aspiracions de capitalitat regional, i té una ocupació terciària i un grau d'atracció sobre comarques veïnes molt més important que el que es dona a Vic o Igualada. Però Manresa encara es queda a mig camí del pes i la influència exercits per Girona, Tarragona-Reus o Lleida sobre el seu entorn, i la seva situació fa difícil que la seva capitalitat s'exerceixi més enllà de l'àrea actual, constituïda per la pròpia comarca del Bages, el Berguedà, el Solsonès i la Cerdanya (guanyada aquesta darrera amb la construcció del túnel del Cadí).

Sigui com sigui, l'àmbit de les comarques centrals presenta una estructuració urbana tricèfala. El cap més important és Manresa amb un destacat i tradicional desenvolupament industrial molt diversificat (químic; filats tèxtils i gènere de punt; metall, impulsat pel sector de l'automòbil, i l'alimentari), sobre la qual graviten centres comarcals tradicionals com Solsona i Berga i, en menor grau, Puigcerdà. En l'àrea d'influència de Manresa apareixen, per altra part, viles de tradició fabril importants que tenen una petita àrea d'influència i/o tenen un grau d'autonomia quant a activitat econòmica i serveis important, com és el cas de Cardona i Súria, dedicades a l'explotació de les mines de potassa; Balsareny, amb una important activitat tèxtil que dona feina a un 45% dels ocupats; Puig-reig, municipi relacionat amb nombroses colònies tèxtils (Colònia Vidal, Colònia Marsal, Colònia Pons i Colònia Guixaró), sector que dona feina a un 90% dels ocupats industrials; Prats de Lluçanès i, fins a cert punt, també la Pobla de Lillet i Sant Llorenç de Morunys.

Vic és el segon cap pel seu pes demogràfic i la seva àrea d'influència. En el cas de Vic es dona una interconnexió i complementaritat forta amb dues poblacions veïnes grans, Torelló i, sobretot, Manlleu, amb una important tradició fabril, fet que fa que no sigui l'únic centre econòmic important de la comarca. L'activitat ramadera de la comarca d'Osona ha significat per a Vic l'especialització en empreses dedicades al sector alimentari i una tradicional activitat en les pells adobades. Amb Vic es relaciona, per altra part, una capital

comarcal, Ripoll, centre històric de la metal·lúrgia catalana, activitat compartida ara amb la indústria tèxtil, de la qual pengen funcionalment dos subcentres, Camprodon i Sant Joan de les Abadesses, on el metall continua essent la indústria més important.

El gènere de punt i les pells adobades són els dos sectors amb més pes a Igualada que, situada en un àmbit físicament més circumscrit, presenta, per la seva banda, les característiques més generals de les capitals comarcals. En el seu àmbit d'influència apareix un petit subcentre enmig d'una àrea plenament rural, Calaf, població especialitzada en material de construcció i, més concretament, en la producció de terres cuites (rajoles, ceràmica, gres) basada en l'aprofitament de les primeres matèries locals. Les troba també en l'àrea d'influència igualadina un exemple de les poblacions grans fabrils característiques d'aquestes comarques intermèdies, com és el cas de Capellades, que compta amb una llarga tradició paperera aprofitant la disponibilitat de recursos hídrics.

Dels cinc àmbits, aquest es l'únic que posseeix polaritats mineres i extractives importants: són els punts de Súria i Cardona, de la resta de poblacions de l'àmbit la majoria tenen una estructura industrial fonamentada en dos sectors: el tèxtil i el metall. Generalment les indústries metal·lúrgiques tenen una funció de recolzament al tèxtil, de la mateixa manera que en les zones agrícoles dona suport al sector agroalimentari. De forma bastant uniforme aquestes activitats tradicionals es troben al llarg del territori.

El sector de l'adoberia de pell es reparteix entre les poblacions de Vic i Igualada, la primera especialitzada en les empreses d'adobats de pell petita, (oví i cabrum per a la confecció) i a Igualada de pell grossa, de vaquí, destinada al calçat, indústria que té a Manresa la fàbrica de calçat més gran de tot Catalunya.

La tradicional especialització industrial fa que el sector terciari tingui en aquest àmbit una significació reduïda, cobreix només les necessitats de l'entorn i no s'ha desenvolupat una àrea turística. L'estructura tricèfala ja esmentada respon precisament als punts comercials més importants de les respectives àrees. Resta per desenvolupar la potencialitat en subsectors terciaris, com en el de serveis a les empreses, mitjançant iniciatives com la que s'ha portat a terme a Manresa de construcció d'un recinte firal permanent.

Evolució de la població per comarques

Comarca	Població 1991	Taxa de creixement anual(%)		
		1960-75	1975-86	1986-91
Alt Camp	34.016	0,85	0,79	0,00
Alt Empordà	90.755	1,35	0,96	1,22
Alt Penedès	69.863	1,74	1,05	1,26
Alt Urgell	19.010	-0,73	0,05	0,15
Alta Ribagorça	3.514	-2,03	-3,16	-0,63
Anoia	82.450	2,71	0,86	0,67
Bages	152.177	1,00	0,13	0,23
Baix Camp	131.599	3,00	1,43	1,26
Baix Ebre	64.645	0,35	0,32	-0,99
Baix Empordà	89.930	1,75	0,95	1,40
Baix Llobregat	610.192	7,60	1,22	3,08
Baix Penedès	38.080	3,24	2,11	3,19
Barcelonès	2.302.137	1,95	-0,10	-1,12
Berguedà	38.965	-0,73	-0,54	-0,86
Cerdanya	12.396	0,34	-0,21	0,32
Conca de Barberà	18.001	-0,54	-0,13	-0,32
Garraf	76.915	2,95	1,28	0,99
Garrigues	19.429	-0,95	-0,28	-0,79
Garrotxa	46.060	0,53	0,99	0,30
Gironès	125.875	2,20	1,63	0,57
Maresme	293.103	4,14	1,53	1,69
Montsià	54.307	0,71	0,43	1,45
Noguera	34.782	-0,41	-0,10	-2,57
Osona	117.442	1,34	0,70	0,97
Pallars Jussà	12.860	-1,93	-0,75	-1,43
Pallars Sobirà	5.418	-3,76	-0,52	-0,17
Pla d'Urgell	28.802	0,48	0,03	0,09
Pla de l'Estany	21.072	0,92	1,10	-0,32
Priorat	9.475	-1,64	-0,92	-1,43
Ribera d'Ebre	23.055	-0,84	-0,29	-0,51
Ripollès	27.167	-0,19	-0,49	-3,00
Segarra	17.040	-0,73	-0,30	-0,05
Segrià	162.904	1,92	0,47	1,01
Selva	98.255	2,24	1,80	1,49
Solsonès	10.792	-0,17	-0,67	0,24
Tarragonès	155.881	4,84	1,16	0,83
Terra Alta	12.945	-0,93	-0,41	-0,76
Urgell	29.789	-0,09	0,13	-0,20
Val d'Aran	6.184	-1,39	1,32	0,49
Vallès Occidental	649.699	4,79	1,31	0,58
Vallès Oriental	262.513	5,38	2,21	2,67
Catalunya	6.059.494	2,46	0,54	0,27

Font: Pujades, I. i Mendizábal, E: 'La població de Catalunya 1975-1986'. DGPAT 1992, i 'Cens 1991', (dades provisionals).

Distribució sectorial de la població ocupada per comarques. 1986

Comarca	Total ocupats	Ocupació per sectors (%)			
		Primari	Indústria	Construcció	Terciari
Alt Camp	11.289	14,84	47,94	5,60	31,63
Alt Empordà	29.656	13,58	18,05	12,16	56,22
Alt Penedès	20.839	8,54	45,82	7,08	38,56
Alt Urgell	6.939	22,78	24,87	7,57	44,78
Alta Ribagorça	1.076	15,01	30,24	14,69	40,06
Anoia	26.166	4,85	56,83	5,55	32,77
Bages	47.852	3,98	50,71	5,05	40,26
Baix Camp	37.706	11,00	29,27	8,88	50,84
Baix Ebre	21.341	28,87	22,85	8,81	39,47
Baix Empordà	28.709	9,91	23,80	16,30	49,98
Baix Llobregat	144.034	1,89	49,53	6,75	41,82
Baix Penedès	10.407	8,52	31,23	13,24	47,01
Barcelonès	733.103	0,31	35,79	3,35	60,55
Berguedà	13.290	8,77	50,72	7,48	33,03
Cerdanya	4.150	19,28	11,69	19,53	49,50
Conca de Barberà	6.241	20,44	42,36	7,53	29,67
Garraf	21.464	4,98	37,96	9,89	47,18
Garrigues	6.728	49,14	16,58	7,57	26,71
Garrotxa	17.878	8,44	54,14	6,21	31,20
Gironès	42.111	4,43	35,48	7,02	53,07
Maresme	86.360	6,12	42,98	5,87	45,03
Montsià	15.722	32,39	24,55	8,27	34,79
Noguera	12.631	34,83	25,07	8,22	31,88
Osona	42.374	7,43	52,79	5,86	33,92
Pallars Jussà	4.269	24,07	22,47	11,05	42,41
Pallars Sobirà	2.001	36,03	14,15	11,73	38,09
Pla d'Urgell	9.245	35,77	25,97	8,56	29,70
Pla de l'Estany	8.043	11,82	41,18	10,82	36,18
Priorat	3.187	42,43	22,17	8,32	27,08
Ribera d'Ebre	6.904	21,47	40,22	7,76	30,54
Ripollès	11.381	6,61	54,20	6,30	32,88
Segarra	5.675	28,50	30,33	6,77	34,39
Segrià	49.452	21,52	21,52	5,79	51,16
Selva	33.247	7,03	34,78	8,58	49,60
Solsonès	3.681	28,65	26,65	10,92	33,78
Tarragonès	45.027	4,39	28,85	7,20	59,56
Terra Alta	4.459	56,24	19,41	6,50	17,85
Urgell	9.873	24,04	30,43	7,39	38,14
Val d'Aran	2.273	5,61	13,28	10,38	70,73
Vallès Occidental	73.091	3,45	53,11	6,87	36,58
Vallès Oriental	178.959	0,86	49,92	5,55	43,68
Catalunya	1.838.833	5,40	39,30	5,78	49,52

Font: Parellada, M., Costa, A. i Güell, X.: 'El comportament territorial de la població ocupada'. DGPAT. Estudi realitzat en el marc del PTG.

Subsectors dominants i renda familiar disponible per càpita, per comarques

Comarca	Principal	Subsectors dominants 1986		Renda 1987(*)	
		% Ocupats	Secundari		% Ocupats
Alt Camp	Metall	19,6	Agrari	14,8	839,5
Alt Empordà	Comerç	15,6	Agrari	13,6	983,5
Alt Penedès	Alimentació	14,2	Comerç	11,6	873,7
Alt Urgell	Agrari	22,8	Metall	12,6	867,0
Alta Ribagorça	Aigua	16,9	Agrari	15,0	874,4
Anoia	Tèxtil	33,2	Metall	9,7	872,2
Bages	Tèxtil	21,5	Comerç	12,6	864,4
Baix Camp	Comerç	14,2	Agrari	11,0	871,4
Baix Ebre	Agrari	28,9	Comerç	10,6	786,3
Baix Empordà	Construcció	16,3	Comerç	13,3	1.020,1
Baix Llobregat	Metall	20,9	Comerç	9,9	804,6
Baix Penedès	Comerç	13,4	Construcció	13,3	1.002,9
Barcelonès	Metall	13,5	Comerç	12,9	901,7
Berguedà	Tèxtil	33,8	Agrari	8,8	848,7
Cerdanya	Construcció	19,5	Agrari	19,3	971,7
Conca de Barberà	Agrari	20,4	Metall	10,1	765,9
Garraf	Metall	14,5	Comerç	13,1	895,6
Garrigues	Agrari	49,1	Construcció	7,6	771,6
Garrotxa	Tèxtil	20,5	Metall	10,2	976,8
Gironès	Sanitat,educació	12,0	Comerç	10,6	978,9
Maresme	Tèxtil	22,4	Comerç	11,3	887,8
Montsià	Agrari	32,4	Comerç	9,9	745,0
Noguera	Agrari	34,8	Construcció	8,2	787,1
Osona	Tèxtil	25,3	Metall	13,6	930,5
Pallars Jussà	Agrari	24,0	Construcció	11,0	840,9
Pallars Sobirà	Agrari	36,1	Construcció	11,7	773,4
Pla d'Urgell	Agrari	35,8	Alimentació	10,9	809,2
Pla de l'Estany	Metall	15,0	Agrari	11,8	972,4
Priorat	Agrari	42,4	Tèxtil	11,3	690,0
Ribera d'Ebre	Agrari	21,5	Químic	12,3	796,8
Ripollès	Tèxtil	22,5	Metall	17,4	797,2
Segarra	Agrari	28,5	Alimentació	13,2	803,3
Segrià	Agrari	21,5	Comerç	11,2	889,7
Selva	Hostaleria	15,0	Tèxtil	13,4	916,6
Solsonès	Agrari	28,6	Construcció	10,9	843,0
Tarragonès	Sanitat,educació	12,6	Comerç	9,7	912,9
Terra Alta	Agrari	56,2	Tèxtil	8,2	626,6
Urgell	Agrari	24,0	Comerç	11,6	833,3
Val d'Aran	Hostaleria	31,3	Serveis diversos	10,9	1.163,2
Vallès Occidental	Metall	18,2	Tèxtil	18,1	846,4
Vallès Oriental	Metall	18,6	Tèxtil	10,5	883,0
Catalunya	Metall	11,7	Comerç	10,5	882,1

(*) En milers de pessetes.

Font: Parellada, M., Costa, A. i Güell, X.: 'El comportament territorial de la població ocupada'. DGPAT, i Garcia, J. i Soy, A.; 'Estimació de la renda de les comarques i els principals municipis de Catalunya 1987'. Diputació de Barcelona, 1991. Estudi realitzat en el marc del PTG.

**Estudis realitzats
en el marc del PTG**

Un seguit de treballs i estudis realitzats en el marc del propi Pla Territorial General, juntament amb un gran volum de dades fornides pels diferents Departaments, Direccions Generals i Organismes Autònoms de la Generalitat de Catalunya, han permès aprofundir en el coneixement de la realitat territorial, i han possibilitat en última instància la redacció del Pla en els termes actuals.

Treballs i estudis realitzats en el marc del Pla Territorial General:

- Un primer estudi, que cal esmentar separat de la resta per la seva importància és el «Reconeixement Territorial de Catalunya». Aquest estudi que es desenvolupa a partir de l'any 1980 i surt a la llum a l'estiu del 1983, representa el primer intent que d'una manera metòdica i exhaustiva, fa inventari i en alguns casos valora els aspectes lligats al territori. Està realitzat per un seguit d'especialistes responsables de les diferents monografies que conjuntament conformen els 23 volums de l'estudi. La coordinació global d'aquest, la porta a partir d'octubre de 1980, Josep M. Carreras i Puigdemengoles, aleshores Cap del Servei de Planificació Territorial de la Direcció General de Política Territorial.

- Estudis d'experiències i metodologies de planificació territorial en altres països:

- . Textos legislatius sobre planificació territorial.
- . Anàlisi de la metodologia i contingut dels plans territorials de diverses regions europees.
- . Metodologia dels plans territorials de tres regions europees.
- . Camp teòric de la planificació territorial: aplicació a Anglaterra.
- . Estat de la planificació territorial a Europa.

- Anàlisis territorials que creuen aspectes sectorials amb aspectes territorials.

- . Anàlisi multivariant de components principals a nivell de dades municipals: Definició de zones homogènies i estudi de la jerarquia urbana del sistema de ciutats.
- . Distribució territorial de la inversió pública.
- . Estat d'utilització de les platges del litoral català.
- . Localització de l'equipament terciari públic a Catalunya.
- . Anàlisi de la xarxa de transport d'energia elèctrica a Catalunya.
- . L'oferta i la demanda turística a la zona litoral.
- . Definició i mesura dels desequilibris territorials a Catalunya.
- . Demanda de tràfic ferroviari de mercaderies.

- . Anàlisi de l'evolució del territori urbanitzat a Catalunya.
  - . Bases per a una ordenació del litoral català.
  - . Estudi prospectiu de la demanda d'espais a Catalunya en els propers quinze anys.
  - . Eixos de desenvolupament en la frontera amb el Rosselló, Vallespiri i Capcir.
  - . Model Catalunya 2000, estudi prospectiu sobre la demanda de sòl a Catalunya.
  - . Anàlisi cluster per a la identificació de zones homogènies quant a potencial de desenvolupament i característiques socio-econòmiques, i de nuclis de població amb potencial impulsor i reequilibrador.
  - . Explotació de les dades cadastrals d'un seguit de municipis intermedis de Catalunya: Girona, Tarragona, Mataró, Lloret de Mar.
- Estudis que fan referència al medi físic i als usos de sòl.
- . Condicionaments geològics d'utilització del territori de Catalunya.
  - . Identificació i característiques dels espais definits com improductius al mapa «Cultivos y aprovechamientos» del Ministerio de Agricultura, com també la seva validació i arxiu.
  - . Mapa d'usos del sòl a partir d'imatges de satèl.lit.
  - . Estudi del medi físico- terrestre.
  - . Estudi dels riscos geològics.
  - . Desenvolupament de les àrees urbanes, determinat mitjançant la teledetecció.
- Estudis històrico-territorials, amb la idea de buscar les bases sobre les quals s'ha assentat l'actual model territorial.
- . Marc històric de l'evolució territorial de Catalunya el S.XVIII.
  - . Evolució urbana de les capitals regionals de Catalunya.
  - . Evolució territorial de Catalunya durant el S.XIX. Inici dels desequilibris territorials.
- Estudis demogràfics:
- . Projeccions demogràfiques per a diverses unitats territorials de Catalunya 1983.
  - . Previsions demogràfiques per a Catalunya, comarques i municipis grans a l'horitzó 2000.
  - . Explotació del padró de 1986. Sèries històriques.
  - . La població de Catalunya en el període 1975/86: de l'explosió demogràfica al creixement zero.
  - . La immigració a Catalunya.

- Estudis d'economia:

. Anàlisi de la localització de la població activa a Catalunya per municipis i sectors, anys 1975, 1981 i 1986.

Determinats estudis han tingut una influència directa en les anàlisis i formulacions d'aquest Pla Territorial General:

- Els estudis de mobilitat obligada (laboral i escolar), que han permès reconèixer les funcionalitats del territori.

. Determinant les àrees dels mercats de treball de Catalunya, a partir de l'explotació de les dades de mobilitat obligada, dels censos del 1981 i 1986 portats a terme per J. Clusa i A. Jané. Darrerament s'ha efectuat la informatització de l'algoritme per la definició informatitzada de les àrees.

. Determinant les àrees delimitades per relacions de cohesió i centralitat efectuades conjuntament per aquesta Direcció General i un grup de geògrafs de l'Universitat de Girona.

- Estudi econòmic-territorial de Pere Lleonart: «Potencial econòmic del sistema de ciutats a Catalunya.

- Els estudis demogràfics abans enumerats del Centre d'Estudis Demogràfics, dirigits per Isabel Pujadas i Anna Cabré.

Finalment cal esmentar els treballs que han permès emmagatzemar la informació, informatitzant-la i fent-la operativa, tant l'alfanumèrica com la gràfica.

En aquest aspecte destaca el Sistema d'Informació Territorial de Catalunya (SITC), pioner entre els sistemes d'informació geogràfica, i l'Arxiu de Dades Municipals (ADM).

Aquesta darrera versió del Projecte del Pla Territorial General de Catalunya ha estat realitzada per un equip de la Direcció General de Planificació i Acció Territorial, compost per:

Redacció dels textos

Ignasi Aldomà i Buixadé
Gabriel A. Palacio i Villacampa
Elisabet Tayà i Durà
Elisabet Sau i Raventós
Joan Carles Llovet i Crehuet

Mapes i gràfics

Artur Yelmo i Palacín
Salvador Pont i Gómez
Sílvia Sanchón i Llausí
Thaïs Martí i Domingo

Mecanografiat de textos

Maria Vidal i Vila
M. Angeles Moreno-Ventas i Carbonell
Mercè Sen i Samaranch
Maribel Fernández i Zamora

Suport informàtic

Juantxu Barroso i Calicó
J. Ignasi Herreras i Espinosa
Ferran González i Alonso
Josep M. Solé i Pastor

Coordinador de la publicació

Gabriel A. Palacio i Villacampa

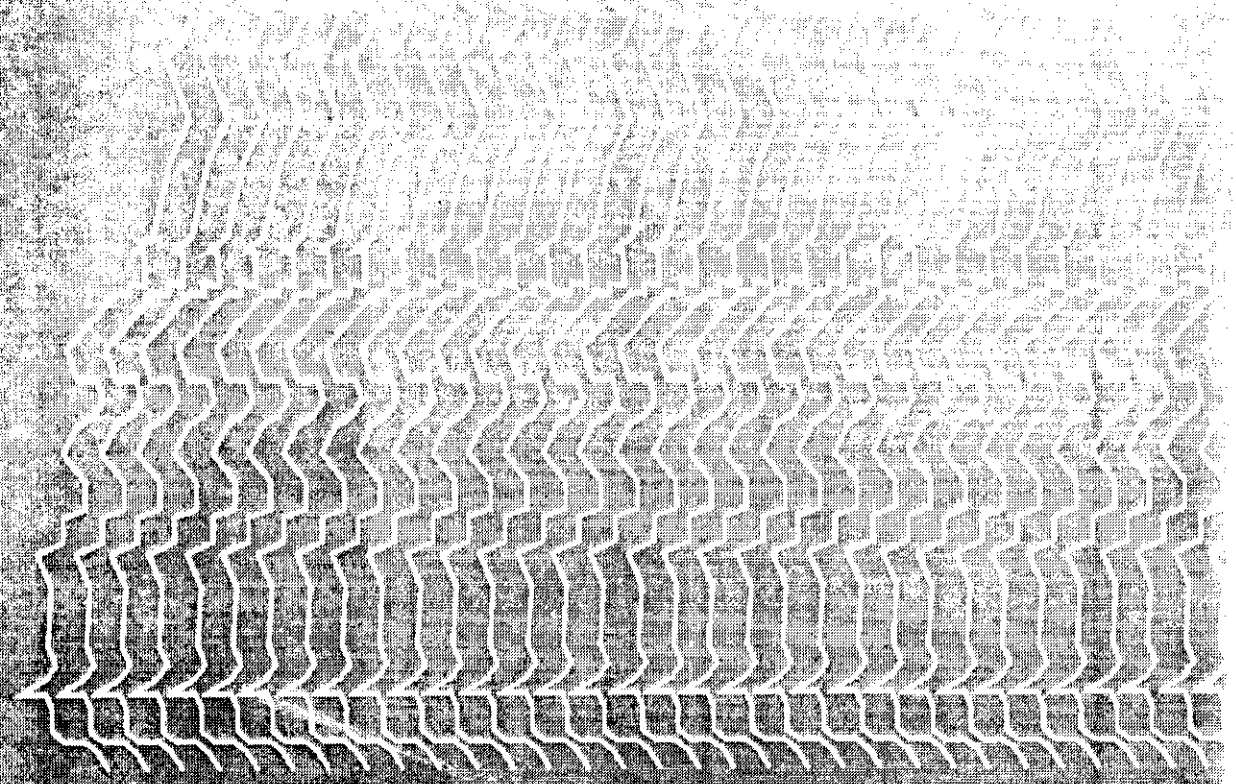
**Director dels Treballs
Cap del Servei de
Planificació Territorial**

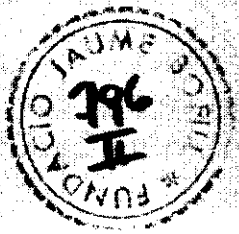
Genís Carbó i Boatell

Projecte de Pla territorial general de Catalunya

2

Diagnosi
Memòria
Estudi econòmic
i financer

Generalitat de Catalunya
Departament de Política Territorial
i Obres Públiques
Direcció General de Planificació
i Acció Territorial

Projecte de Pla territorial general de Catalunya

**Diagnosi
Memòria
Estudi econòmic i financer**

**Generalitat de Catalunya
Departament de Política Territorial
i Obres Públiques
Direcció General de Planificació
i Acció Territorial**

Desembre, 1992

Índex general

Diagnosi

1. A la cruïlla de tres grans àrees; Europa, Espanya i la Mediterrània	D. 1
1.1. Enmig d'una Europa en procés de convergència que mira cap al sud	D. 1
1.2. Un pol de desenvolupament amb un poder de decisió limitat en el quadre espanyol	D. 2
1.3. La Mediterrània frontera amb els països en desenvolupament i nova referència per a Europa	D. 11
2. Territori divers, territori mosaic	D. 12
2.1. Un país muntanyenc solcat de petites planes	D. 12
2.2. Entre la secada mediterrània i els rigors termomètrics continentals i pirinencs	D. 17
2.3. El mosaic cultural	D. 18
3. La industrialització transforma les relacions humanes i el territori	D. 20
3.1. L'evolució de la industrialització catalana	D. 20
3.2. La industrialització altera les pautes demogràfiques	D. 20
3.3. La distribució territorial del creixement industrial	D. 23
4. Les transformacions en curs en el marc internacional i de la unió europea	D. 25
4.1. Els canvis tecnològics i la mundialització econòmica transformen l'organització territorial de la producció	D. 25
4.2. L'acumulació de tecnologia i informació marca la supremacia de les societats occidentals	D. 26
4.3. Terciàrització de les societats avançades	D. 26
4.4. Comunicacions i noves formes de vida transformen les relacions treball-residència	D. 31
4.5. Transformació de la família i envelliment demogràfic	D. 32
4.6. La previsió d'un creixement demogràfic moderat per als quinquennis vinents	D. 35
4.7. Inestabilitat internacional i incertituds sobre el futur econòmico-social	D. 36
5. Inserció i competitivitat dins l'Europa comunitària	D. 38
5.1. El nou paper reservat a l'Europa de les regions	D. 38
5.2. Catalunya regió motor d'Europa	D. 38
5.3. Condicionants tradicionals de l'estructura econòmica	D. 43
5.4. Situació perifèrica dins les comunicacions europees	D. 51
5.5. Un sector amb gran poder d'atracció, el turisme	D. 52
5.6. Imatge exterior i qualitat de vida	D. 53
6. El reequilibri territorial de Catalunya	D. 54
6.1. Les diferències territorials del desenvolupament econòmic, una zonificació comarcal	D. 54
6.2. La tipologia dels nuclis urbans	D. 61
6.3. Noves inèrcies favorables al reequilibri territorial	D. 72
6.4. La dinàmica d'aglomeració del sistema urbà	D. 75
6.5. Una estructura urbana travada sobre Barcelona i les capitals secundàries	D. 76
7. Les infraestructures, base del progrés i el reequilibri	D. 84
7.1. Eixos de comunicació, eixos de desenvolupament	D. 84
7.2. Les comunicacions viàries	D. 87
7.3. Les necessitats de renovació de la infraestructura i el transport ferroviaris	D. 93
7.4. Un plantejament integrat dels diversos sistemes de transport	D. 94
7.5. L'extensió de les telecomunicacions i les infraestructures hidràuliques i energètiques	D. 97
7.6. Una política territorial subjecta als recursos econòmics limitats de les institucions	D. 98
8. La millora de la qualitat de vida	D. 102
8.1. La congestió en els centres urbano-industrials, en particular de Barcelona	D. 102
8.2. El medi rural	D. 107
8.3. Esponjament dels centres i suburbanització de la perifèria i l'espai rural	D. 108
8.4. Renovació i dificultats d'accés a l'habitatge	D. 109
8.5. Els serveis educatius i sanitaris	D. 110
8.6. L'atenció social i l'accés a la cultura, l'esport i el lleure	D. 117
9. La protecció del medi ambient	D. 121
9.1. La contaminació atmosfèrica d'origen urbano-industrial	D. 121
9.2. Colmatació i deteriorament de l'espai litoral	D. 121
9.3. Pressions externes i contaminació del medi agrícola i forestal	D. 122
9.4. L'eliminació i control dels residus sòlids urbans i industrials	D. 127
9.5. Recomposició del cicle natural de l'aigua	D. 128
9.6. Fragilitat i preservació dels ambients naturals	D. 128

Memòria

1. Objectius i caràcter del Pla	M. 1
1.1. Els objectius del Pla territorial general (PTG)	M. 1
1.2. Evolució de l'ordenació territorial	M. 2
1.3. La integració europea: una nova dimensió territorial	M. 9
1.4. El caràcter de les propostes del Pla	M. 10
1.5. Continguts i articulació de les propostes	M. 14
2. L'estratègia global del Pla	M. 21
2.1. Introducció	M. 21
2.2. Distribució de la població. Imatge-objectiu a l'any 2026	M. 29
2.3. Les grans línies estratègiques del Pla	M. 30
2.3.1. Eix d'estratègies de caràcter preferentment territorial	M. 37
2.3.2. Eix d'estratègies lligades preferentment a la qualitat de vida	M. 38
2.3.3. Eix d'estratègies de caràcter preferentment econòmic (foment del desenvolupament)	M. 39
2.4. Estratègia per al reequilibri de Catalunya	M. 40
2.5. Estratègia per al reequilibri de l'Àrea metropolitana de Barcelona	M. 44
3. Els sistemes de proposta	M. 49
3.1. Els sistemes de proposta. Tipus	M. 49
3.2. Propostes de polítiques globals per tipus de sistemes de proposta	M. 61
3.3. El sistema de proposta com a àmbit territorial de planificació i concreció d'actuacions	M. 67
3.4. Paràmetres urbanístics dels sistemes de proposta	M. 68
4. Les propostes d'infraestructures	M. 70
4.1. Introducció	M. 70
4.2. Les infraestructures del transport	M. 73
4.2.1. Xarxa de carreteres i ferroviària	M. 74
4.2.2. Els grans centres de transport. Ports, aeroports i centres integrats de mercaderies	M. 80
4.2.2.1. Sistema portuari	M. 83
4.2.2.2. Sistema aeroportuari	M. 85
4.2.2.3. Centrals integrades de mercaderies i zones d'activitats logístiques	M. 86
4.3. Les infraestructures dels serveis	M. 87
4.3.1. Hidràuliques	M. 87
4.3.2. Energètiques	M. 88
4.4. Les infraestructures de telecomunicacions	M. 90
4.5. Les infraestructures mediambientals	M. 91
4.5.1. Infraestructures de sanejament	M. 92
4.5.2. Infraestructures de tractament de residus sòlids	M. 92
5. Les propostes per a la millora de la qualitat de vida	M. 94
5.1. Equipaments	M. 94
5.2. Les propostes per a la protecció mediambiental	M. 106
6. Els àmbits funcionals territorials. Estratègies i actuacions	M. 116
6.1. Els àmbits funcionals territorials	M. 116
6.2. Àmbit funcional territorial Central (Àrea metropolitana). Estratègies i actuacions.	M. 119
6.3. Àmbit funcional territorial Nord. Estratègies i actuacions	M. 130
6.4. Àmbit funcional territorial Camp de Tarragona. Estratègies i actuacions	M. 147
6.5. Àmbit funcional territorial Terres de l'Ebre. Estratègies i actuacions	M. 150
6.6. Àmbit funcional territorial de Ponent. Estratègies i actuacions	M. 158
6.7. Àmbit funcional territorial de les Planes intermèdies. Estratègies i actuacions	M. 168
7. Directrius per als plans territorials i per als plans urbanístics	M. 178
7.1. Introducció	M. 178
7.2. Àmbit d'aplicació dels plans territorials parcials	M. 179
7.3. Directrius per als plans territorials parcials	M. 181
7.4. Directrius per als plans territorials sectorials	M. 186
7.5. Directrius per al planejament general	M. 189
8. Annex: Identificació d'àrees bàsiques territorials	M. 191

Estudi econòmic i financer

Programa d'Inversions	EEF. 1
1. Metodologia del Programa Quadriennal	EEF. 1
2. Objectius generals del Programa d'Inversions	EEF. 3
3. Fitxer d'actuacions del Programa Quadriennal	EEF. 6
4. Incidència territorial del Programa d'Inversions	EEF. 28

Diagnosi

Índex

1. A la cruïlla de tres grans àrees; Europa, Espanya i la Mediterrània ..	D. 1
1.1. Enmig d'una Europa en procés de convergència que mira cap al sud	D. 1
1.2. Un pol de desenvolupament amb un poder de decisió limitat en el quadre espanyol	D. 2
1.3. La Mediterrània frontera amb els països en desenvolupament i nova referència per a Europa	D. 11
2. Territori divers, territori mosaic	D. 12
2.1. Un país muntanyenc solcat de petites planes	D. 12
2.2. Entre la secada mediterrània i els rigors termomètrics continentals i pirinencs	D. 17
2.3. El mosaic cultural	D. 18
3. La industrialització transforma les relacions humanes i el territori	D. 20
3.1. L'evolució de la industrialització catalana	D. 20
3.2. La industrialització altera les pautes demogràfiques	D. 20
3.3. La distribució territorial del creixement industrial	D. 23
4. Les transformacions en curs en el marc internacional i de la unió europea	D. 25
4.1. Els canvis tecnològics i la mundialització econòmica transformen l'organització territorial de la producció	D. 25
4.2. L'acumulació de tecnologia i informació marca la supremacia de les societats occidentals	D. 26
4.3. Terciarització de les societats avançades	D. 26
4.4. Comunicacions i noves formes de vida transformen les relacions treball-residència	D. 31
4.5. Transformació de la família i envelliment demogràfic	D. 32
4.6. La previsió d'un creixement demogràfic moderat per als quinquennis vinents	D. 35
4.7. Inestabilitat internacional i incertituds sobre el futur econòmico-social	D. 36
5. Inserció i competitivitat dins l'Europa comunitària	D. 38
5.1. El nou paper reservat a l'Europa de les regions	D. 38
5.2. Catalunya regió motor d'Europa	D. 38
5.3. Condicionants tradicionals de l'estructura econòmica	D. 43
5.4. Situació perifèrica dins les comunicacions europees	D. 51
5.5. Un sector amb gran poder d'atracció, el turisme	D. 52
5.6. Imatge exterior i qualitat de vida	D. 53

6. El reequilibri territorial de Catalunya	D. 54
6.1. Les diferències territorials del desenvolupament econòmic, una zonificació comarcal	D. 54
6.2. La tipologia dels nuclis urbans	D. 61
6.3. Noves inèrcies favorables al reequilibri territorial	D. 72
6.4. La dinàmica d'aglomeració del sistema urbà	D. 75
6.5. Una estructura urbana travada sobre Barcelona i les capitals secundàries	D. 76
7. Les infraestructures, base del progrés i el reequilibri	D. 84
7.1. Eixos de comunicació, eixos de desenvolupament	D. 84
7.2. Les comunicacions viàries	D. 87
7.3. Les necessitats de renovació de la infraestructura i el transport ferroviaris	D. 93
7.4. Un plantejament integrat dels diversos sistemes de transport	D. 94
7.5. L'extensió de les telecomunicacions i les infraestructures hidràuliques i energètiques	D. 97
7.6. Una política territorial subjecta als recursos econòmics limitats de les institucions	D. 98
8. La millora de la qualitat de vida	D. 102
8.1. La congestió en els centres urbano-industrials, en particular de Barcelona	D. 102
8.2. El medi rural	D. 107
8.3. Esponjament dels centres i suburbanització de la perifèria i l'espai rural	D. 108
8.4. Renovació i dificultats d'accés a l'habitatge	D. 109
8.5. Els serveis educatius i sanitaris	D. 110
8.6. L'atenció social i l'accés a la cultura, l'esport i el lleure	D. 117
9. La protecció del medi ambient	D. 121
9.1. La contaminació atmosfèrica d'origen urbano-industrial	D. 121
9.2. Colmatació i deteriorament de l'espai litoral	D. 121
9.3. Pressions externes i contaminació del medi agrícola i forestal	D. 122
9.4. L'eliminació i control dels residus sòlids urbans i industrials	D. 127
9.5. Recomposició del cicle natural de l'aigua	D. 128
9.6. Fragilitat i preservació dels ambients naturals	D. 128

1. A la cruïlla de tres grans àrees; Europa, Espanya i la Mediterrània

La trajectòria històrica de Catalunya com a país ha estat i és marcada per tres grans referències; Europa, Espanya i la Mediterrània. D'una banda, Catalunya neix en el marc del món Carolingi i té, per tant, com a primera vocació la d'Europa. Per una altra banda Catalunya ha estat integrada en l'estat espanyol amb tot el que això significa de vincles sòcio-polítics i econòmics. Finalment, el país ha tingut també una forta vocació marinera i la Mediterrània ha estat un àmbit privilegiat dels seus intercanvis econòmics i culturals.

1.1. Enmig d'una Europa en procés de convergència que mira cap al sud

Tot i que en les dues darreres centúries Catalunya ha viscut relativament apartada dels grans conflictes que ha travessat el continent, els grans moviments econòmics i socials i les idees que s'originaven en els països veïns del nord no han deixat d'arribar i de marcar la història pròpia. Catalunya no ha deixat d'experimentar la revolució industrial i burgesa que ha trasbalsat i conformat les societats occidentals.

La incorporació l'any 1986 a la Comunitat Econòmica Europea marca una nova fita amb el retrobament de la unitat política europea. El país es veu immers en el procés de constitució del mercat interior europeu de 1993, en la unitat monetària amb data límit de 1999 i en la resta de mesures comunes que han de configurar la convergència política dels dotze estats comunitaris.

El poder i la riquesa a Europa durant molts segles han estat concentrats en un corredor gran i ample que arrenca del sud d'Anglaterra i davalla pels Països Baixos i la vall del Rin fins a la Llombardia, i comprèn Anvers i Amsterdam, París i Lió, Frankfurt i Augsburg a l'època dels Fugger, i Zuric avui. Londres i Milà sempre han format part d'aquesta àrea de riquesa i poder. Això ha estat durant segles l'Europa desenvolupada, la dels més alts nivells de benestar i de progrés.

Des del segle XV la riquesa, el poder, el prestigi, el progrés s'han anat concentrant al centre i nord d'Europa, fins que fa quaranta o cinquanta anys es va iniciar una recuperació a l'àrea mediterrània. No solament hi ha hagut el formidable progrés italià, sinó que també ciutats del sud de França com Niça, Montpeller, Nimes o Tolosa han agafat una gran volada industrial i

tecnològica. I Espanya tota ella ha experimentat un creixement econòmic que és més acusat precisament a tota la costa mediterrània.

Així com als Estats Units hi ha un «frost belt» o cinturó del fred, amb els estats tradicionalment forts en el camp industrial i financer, i un «sun belt», o cinturó del sol, amb uns estats emergents com Florida, Texas, Califòrnia, Geòrgia i Arizona, a Europa també hi ha un «frost belt» i un «sun belt».

Algunes zones del nord d'Europa continuen essent molt més riques que el sud, però pel que fa al dinamisme, a la creativitat i a la capacitat de creixement actuals, la part nord-occidental de la Mediterrània en té més. En el centre, en la cruïlla de tot aquest món mediterrani i meridional, espanyol i europeu, es troba Catalunya i la seva capital, Barcelona.

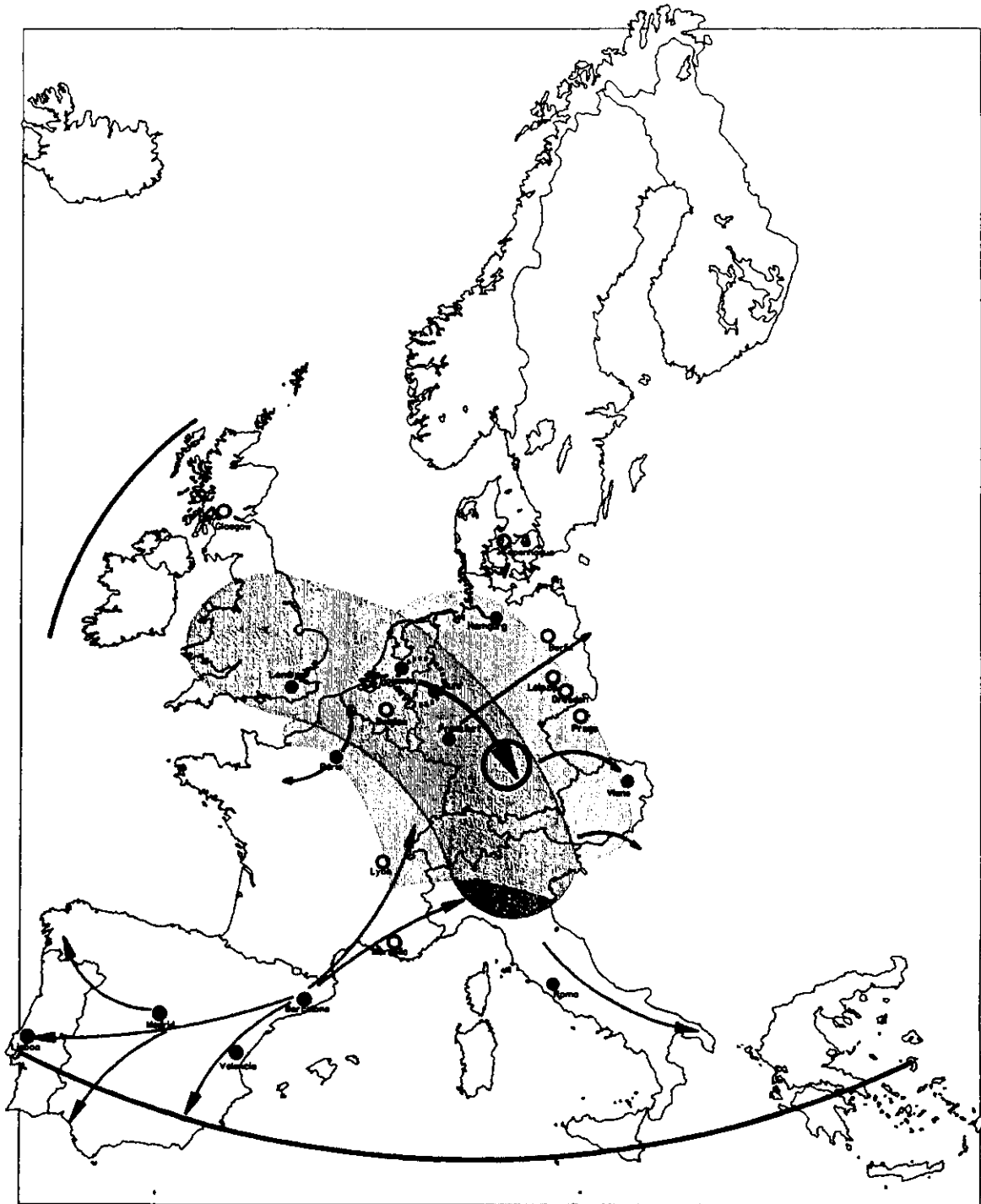
1.2. Un pol de desenvolupament amb un poder de decisió limitat en el quadre espanyol

Amb la formació dels estats nacionals i, en particular, la de l'Estat francès, els Pirineus han esdevingut frontera i el Principat es retroba a la banda sud dels Pirineus. La vinculació peninsular esdevé preponderant en la geopolítica secular. L'esdevenidor de Catalunya es vincula amb el d'Espanya i amb les vicissituds de la formació de l'Estat nació espanyol. Entremig de les moltes fluctuacions històriques del procés, la posició socio-econòmica de Catalunya es veu lligada a l'evolució del mercat espanyol.

La revolució industrial que experimenta Catalunya a partir del segle XVIII a imatge i semblança d'altres països occidentals es veurà marcada per les conjuntures i limitacions del mercat espanyol. Els productes fabricats a Catalunya es beneficien de la unitat i relatiu tancament del mercat espanyol, i les indústries es nodriran de la mà d'obra procedent de la resta de l'Estat. Però l'endarreriment del conjunt de l'Estat es veurà acompanyat d'una industrialització catalana amb elements de precaris, almenys fins als anys 1960.

La fragilitat de la industrialització pròpia, els ensurts conjunturals que han travessat Espanya i Catalunya i la mateixa lògica de l'Estat centralitzat espanyol han alimentat un procés de pèrdua de poder de decisió econòmic en benefici de la capital política espanyola. A hores d'ara, tot i concentrar una part substancial de la indústria de l'estat, Catalunya té un poder de decisió econòmic limitat com és limitat el seu poder de decisió polític. La integració europea deixa, per altra part, encara un ampli marge de maniobra a les estructures estatals, i en particular a l'espanyola.

Àrees i eixos de desenvolupament a Europa

"Blue banana"	Òrbita de l'estancament econòmic
Centre de gravetat europeu	Ciutats de creixement
Desenvolupament central induït	Eixos de desenvolupament
Arc mediterrani o "sunbelt"	

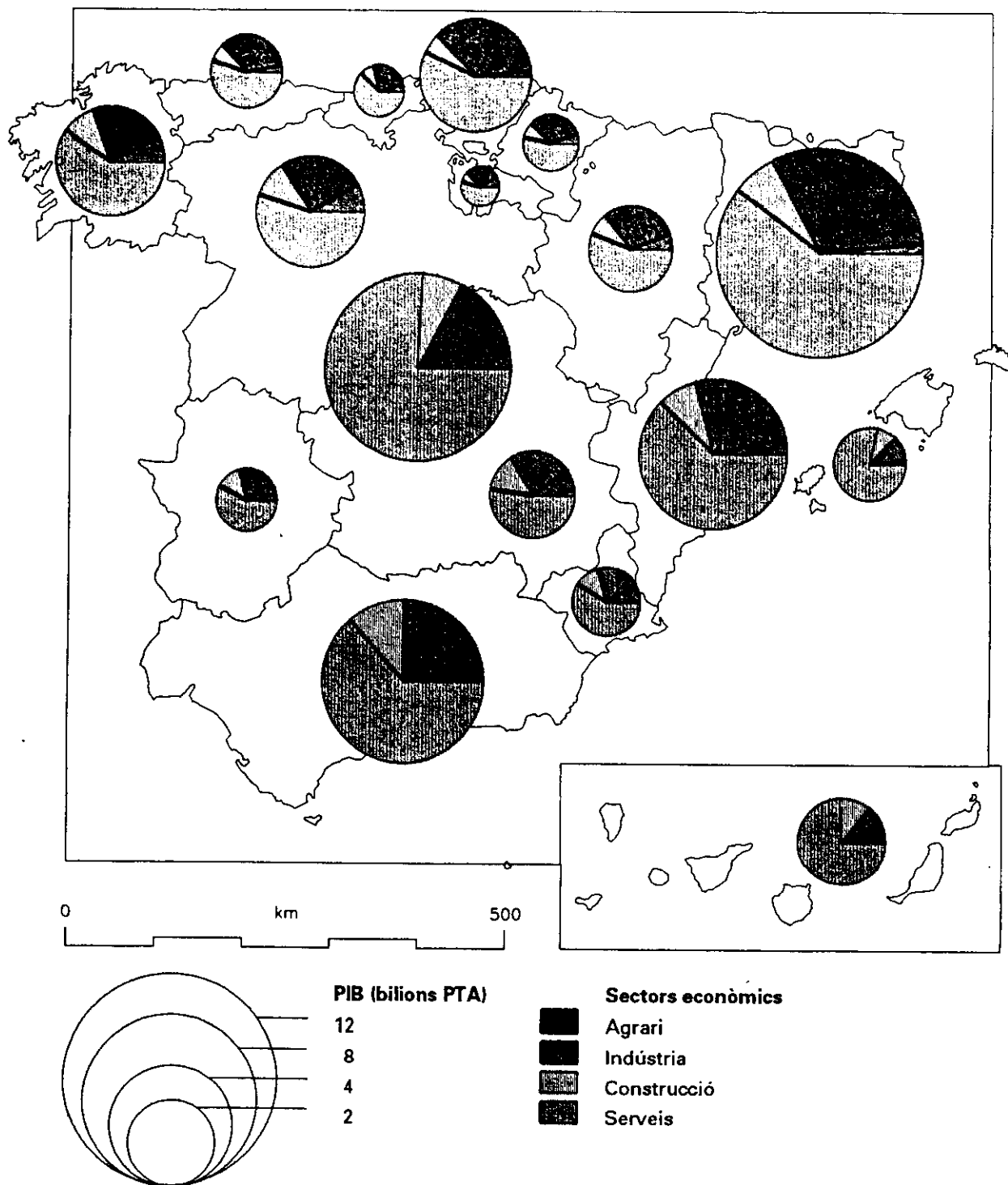
Font: GIP RECLUS, "Atlas permanent. Languedoc-Roussillon", 1991.

El producte interior brut de les comunitats autònomes espanyoles 1991

Distribució per grans sectors

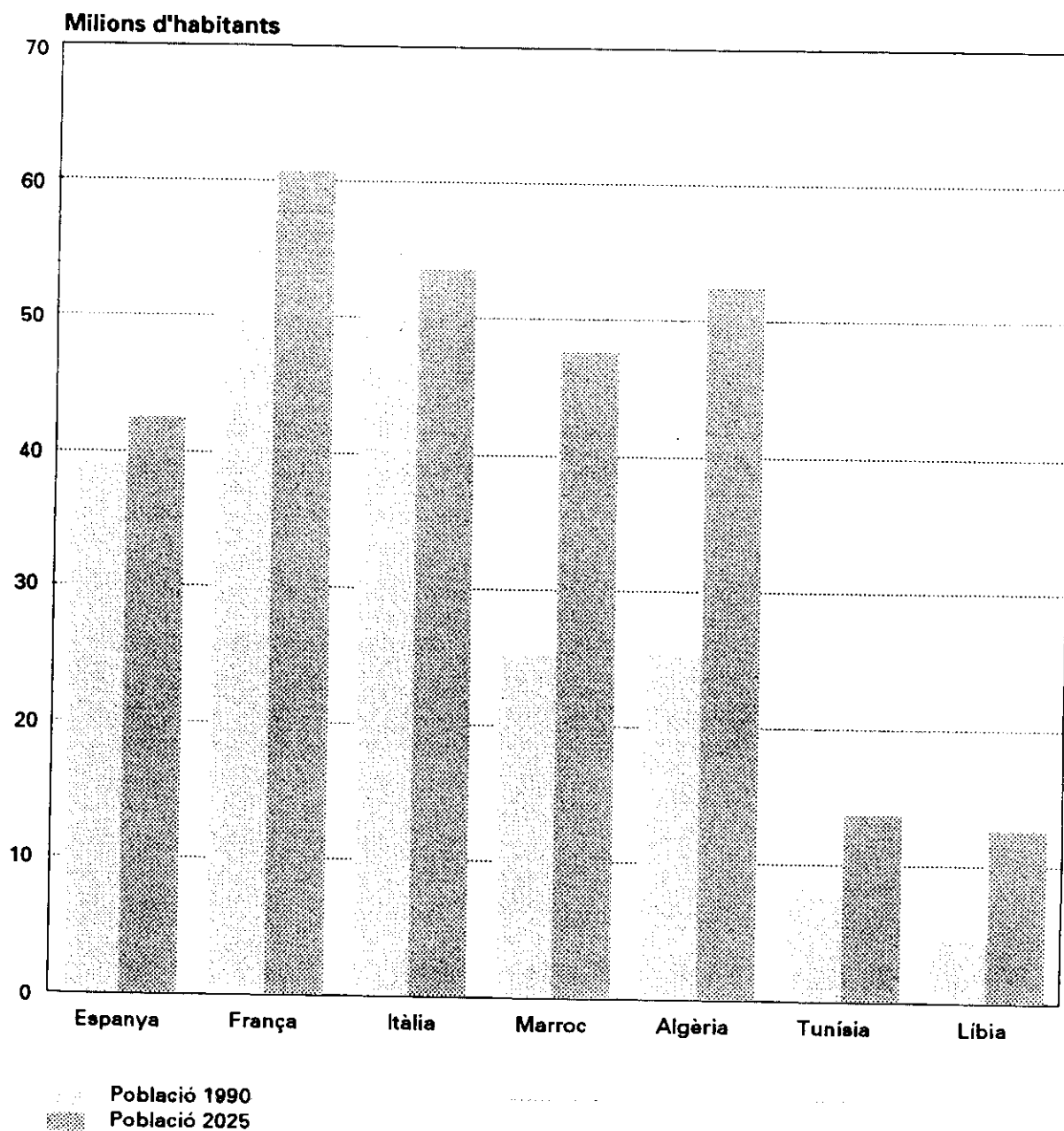

Font: Papeles de economía española, núm. 60, 1992.

Els contrastos econòmico-socials a la Mediterrània Occidental (I)

Població 1990-2025

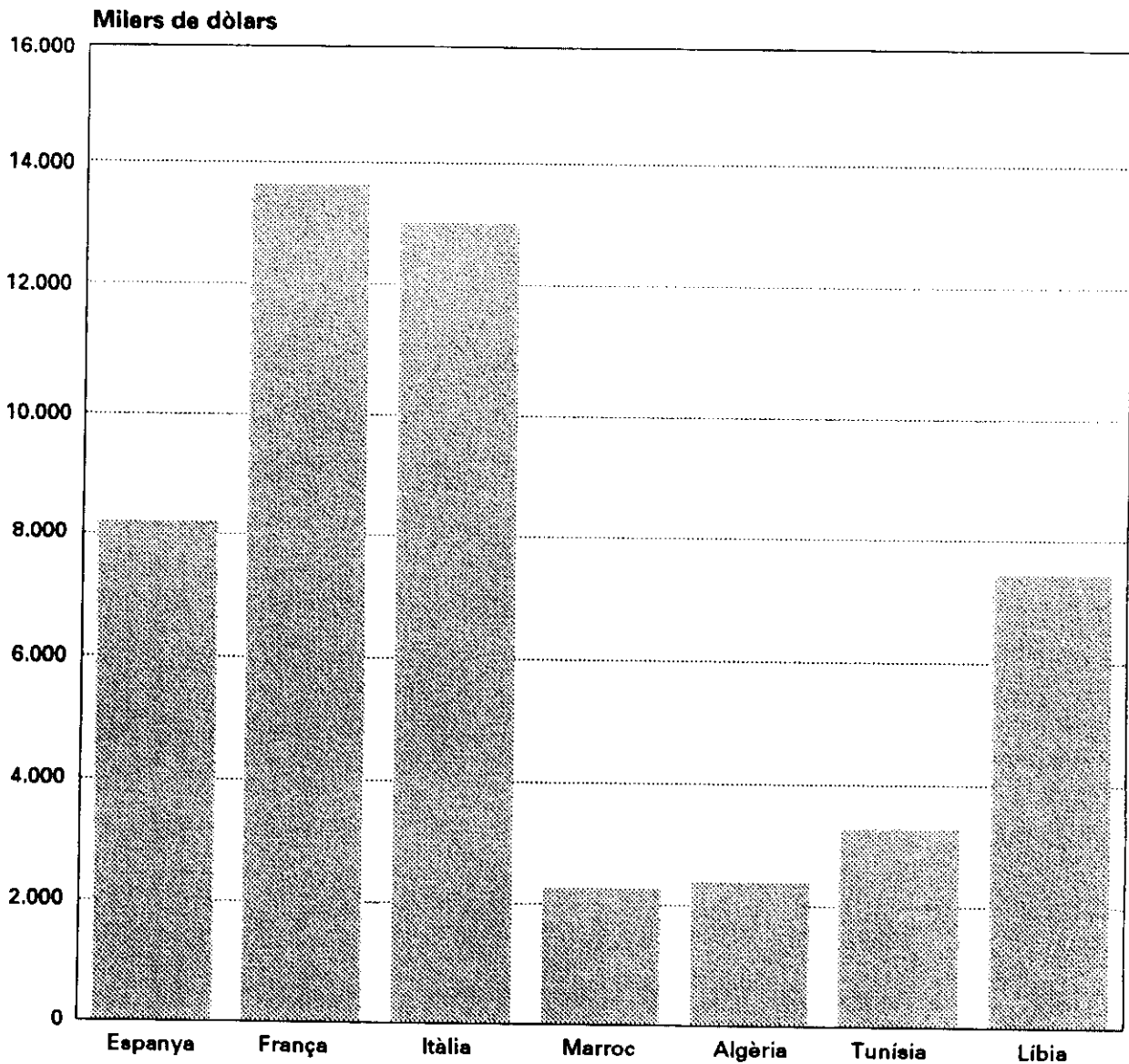

Font : Organismes de les Nacions Unides.

Els contrastos econòmico-socials a la Mediterrània Occidental (II)

PIB per càpita real 1988

Font : Organismes de les Nacions Unides.

Tot i això, en el marc espanyol Catalunya té una posició especialment privilegiada a nivell econòmic. Constitueix el 6% del territori d'Espanya, acull el 15,8% de la població, té entre el 20-21% del Producte Nacional Brut i representa el 26-27% del comerç exterior d'Espanya. Actualment Catalunya absorbeix una tercera part de les inversions estrangeres a Espanya i és responsable de més del 40% de les inversions d'Espanya a l'estranger.

1.3. La Mediterrània frontera amb els països en desenvolupament i nova referència per a Europa

La Mediterrània va fer un paper molt central en el món durant segles. Fonament de les primeres cultures comercials primitives i de la civilització helènica base de la cultura occidental, la Mediterrània fou l'àmbit per excel·lència de l'imperi romà. Tot seguit serà el mar del Papat i de les ciutats italianes, les de més nivell econòmic, artístic i cultural del món durant segles. Les lluites per l'hegemonia europea es lliuraven a la Mediterrània. La Mediterrània fou també el mar dels àrabs i de la seva cultura.

Però entre els segles XV-XVII això va canviar i l'àrea mediterrània i tot el sud d'Europa van decaure i van anar esdevenint marginals. Van esdevenir zones poc desenvolupades, d'economia i de cultura i mentalitat agràries. Des de la darrerria del segle XVII només es van salvar d'aquesta condició de subdesenvolupament dues regions, que foren la Llombardia, amb Milà com a capital, i Catalunya, amb Barcelona.

Actualment la mediterrània nord-occidental ja no és una zona decadent. Però pot patir els problemes derivats d'ésser la frontera d'Europa amb tres grans realitats: el subdesenvolupament i el desequilibri econòmic, el fonamentalisme islàmic i el desequilibri demogràfic.

L'any 1985 als països de la costa nord de la Mediterrània hi vivien 190 milions de persones, i 170 als de la costa sud. De seguir les tendències actuals, a la costa nord n'hi viuran entre 190 i 200 milions a l'any 2025, i a la sud uns 300. D'altra banda, la costa nord, sobretot l'occidental és molt més rica que la sud, i possiblement ho serà encara més en el futur. Per tant tendiran a produir-se uns moviments migratoris molt importants del sud cap al nord; cap a Itàlia, França i Espanya, però també cap a la resta dels països comunitaris.

2. Territori divers, territori mosaic

Tot i les connotacions de vertigen que prenen les transformacions tècniques i socio-econòmiques de la societat actual, el territori constitueix una referència que es transforma lentament. Els canvis que actualment s'operen en el territori català responen a unes condicions físico-naturals o culturals, que han experimentat modificacions en el decurs de la història. Aquestes condicions presenten Catalunya com una àrea d'una gran diversitat paisatgística i cultural, i amb espais que han conservat unes peculiaritats diferenciades.

2.1. Un país muntanyenc solcat de petites planes

Catalunya apareix, d'entrada, com un territori predominantment muntanyenc. Les dues terceres parts dels seus 3,2 milions d'hectàrees constitueixen superfícies pendents poc o gens aptes per a l'agricultura i altres activitats econòmiques d'una certa amplària. Aquests pendents fan molt difícil també la urbanització i encareixen en general la implantació de les infraestructures.

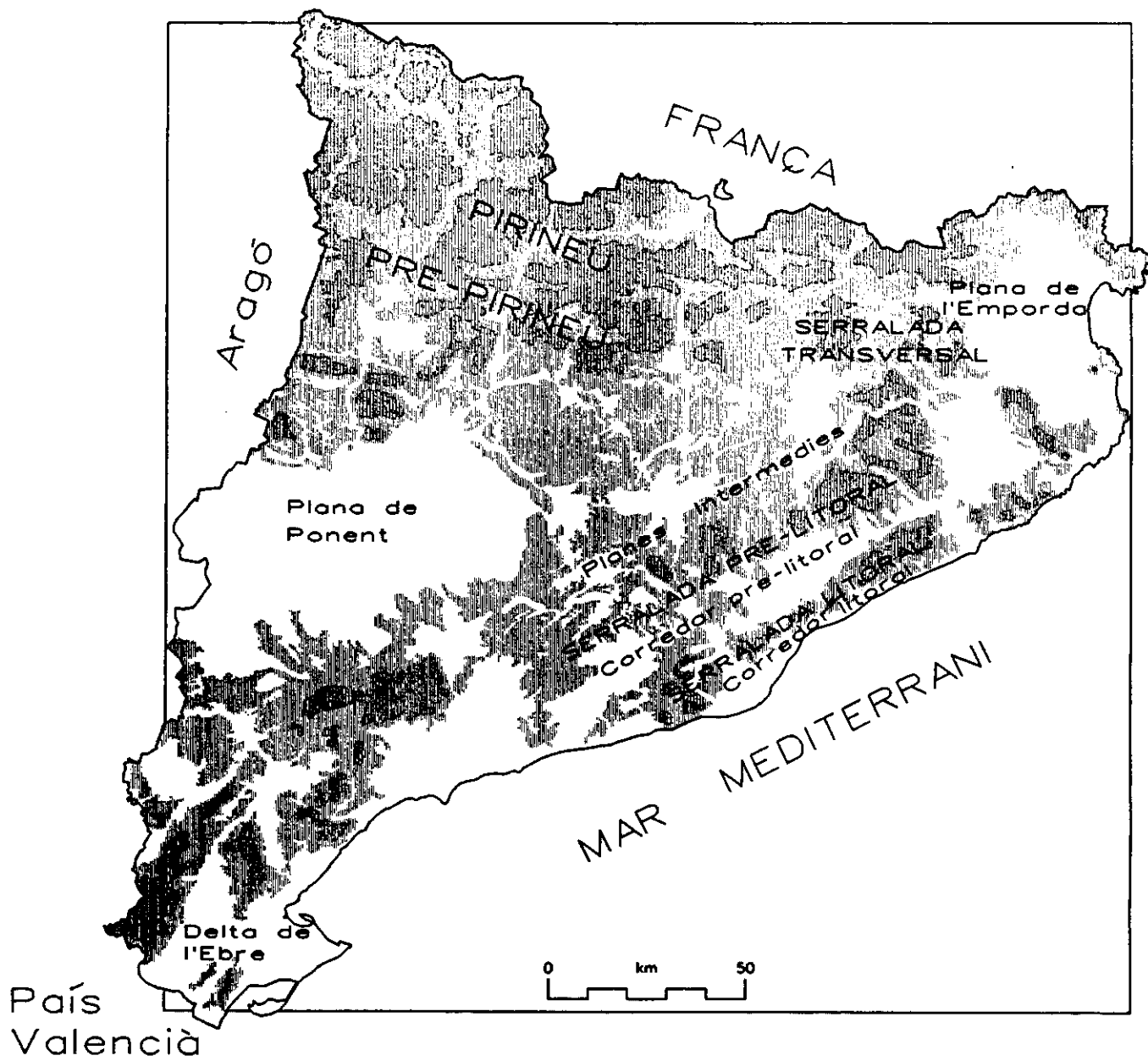
Dins aquesta gran superfície de condicions muntanyenques es diferencien dues grans unitats: els Pirineus i les serralades litorals. Els Pirineus, que cobreixen tot el nord del Principat, constitueixen de bon tros l'àrea muntanyenca més extensa i més accidentada del Principat. Les serralades Litoral i Pre-litoral, que segueixen aproximadament la línia de costa i convergeixen a l'extrem nord-oriental amb els Pirineus, constitueixen accidents menys contundents i més segmentats.

Entre els Pirineus i les serralades litorals es troba la unitat geològicament ben diferenciada de la Depressió Central Catalana, que es prolonga cap a ponent en la Depressió de l'Ebre. Només la part més ponentina d'aquesta Depressió Central presenta un relleu marcadament pla. Són les planes de Lleida, amb l'exponent destacat de la plana d'Urgell, la qual constitueix l'àrea planera més extensa de Catalunya.

A la part de la Depressió Central en contacte amb les serralades envoltants els relleus esdevenen força accidentats i només s'hi troben algunes planes molt localitzades. Algunes tenen la forma de valls, com ara les planes de Vic, Bages i Berga i les conques d'Òdena i de Barberà; unes altres es configuren com a altiplans més o menys accidentats, com ara el Lluçanès, el Moianès, la Segarra o la Terra Alta.

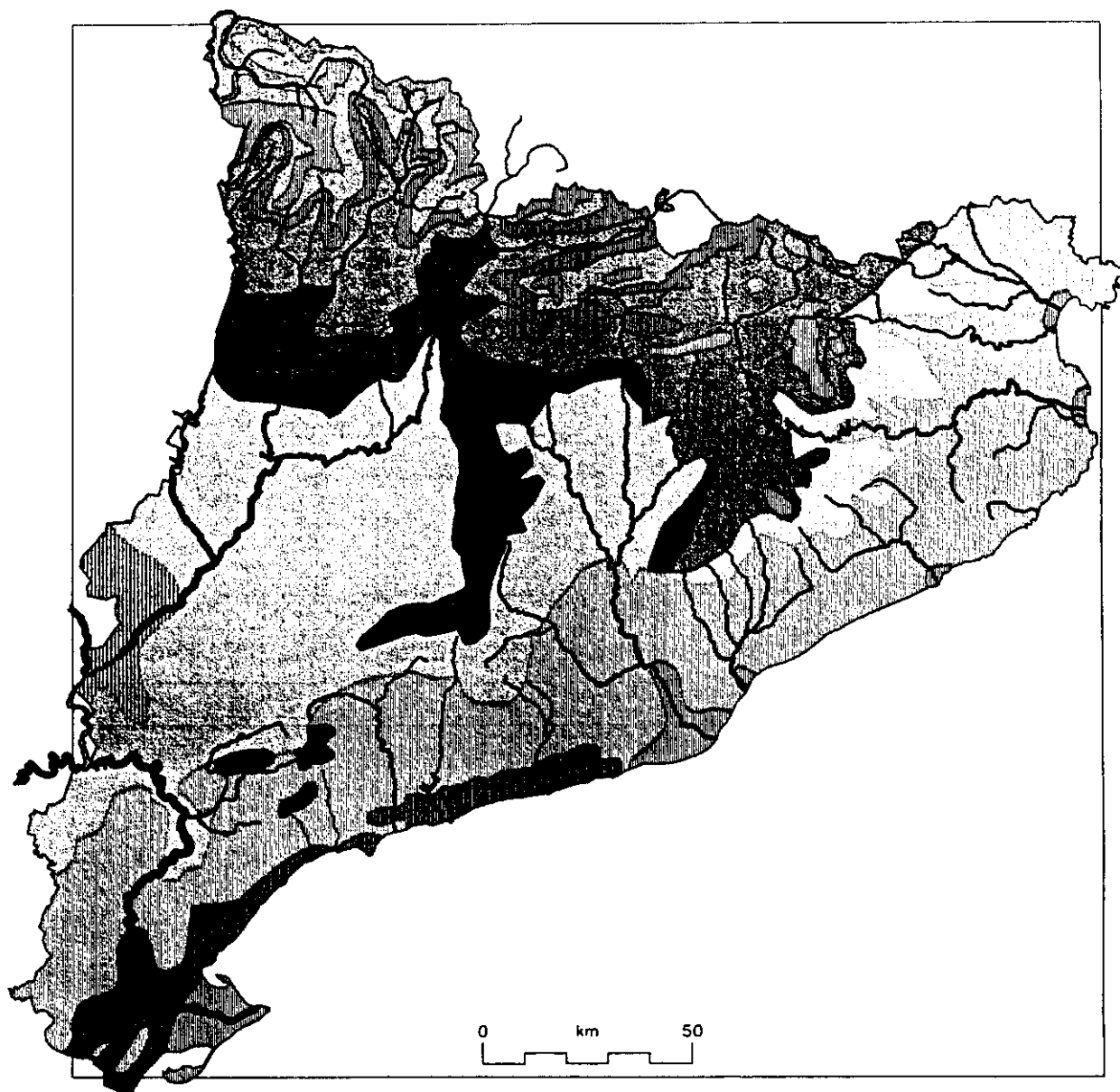
Interpretació territorial

Font: Elaboració pròpia.

Dominis de vegetació

Prats alpins	Alzinar muntanyenc
Pineda de pi negre o avetosa	Alzinar litoral o sureda
Fagedes	Carrascar o alzinar continental
Pinedes boreals de pi roig	Màquia continental de garric i arçot
Roureda seca de roure martinenc	Màquia litoral de garric i margalló
Roureda seca de roure de fulla petita o pineda seca de pi roig	Boscos i herbassars de ribera

Font: Elaboració pròpia a partir d'"Història Natural dels Països Catalans", Enciclopèdia Catalana, 1984.

Aquests plans tallats en els relleus més abruptes de la Depressió Central són, en tot cas, molt més extensos que els relleus plans encastats enmig del Pirineu. Entre aquests només és notòria per la seva dimensió la plana cerdana, per bé que hi ha petites riberes i corredors que són d'una gran importància per a l'activitat humana.

Les serralades Litoral i Pre-litoral contenen, per la seva banda, algunes depressions planeres que han estat i són de primera importància per a les activitats humanes del Principat. Fregant la costa es dibuixa només una petita franja planera: el Maresme, el pla de Barcelona i el delta del Llobregat, on s'han concentrat històricament activitats i població. Al nord, en contacte amb el Pirineu, apareix la segona gran plana catalana, l'Empordà, i al sud s'ha desenvolupat també una plana guanyada al mar, sobre el delta de l'Ebre. Entre la Serralada Litoral i la Pre-litoral apareix, per la seva banda, una mena de corredor on s'asseuen les planes relativament extenses de la Selva, el Vallès, el Penedès i el Camp de Tarragona, que constitueixen una mena de reraguarda costanera.

Tot plegat, el relleu català apareix com un conjunt de petites planes sembrades sobre una orografia força accidentada. Aquestes planes capitalitzaran uns vincles humans que donaran origen en algun moment de la història a uns trets culturals i econòmics singulars. La comunicació entre aquestes planes, que sovint ha de superar carenes i congostos difícils, haurà de vertebrar tot el país.

2.2. Entre la secada mediterrània i els rigors termomètrics continentals i pirinencs

Les tres grans unitats del relleu que incardinen el triangle català, Pirineus, litoral i ponent, es veuen redoblades d'unes referències climàtiques i paisatgístiques força diferents. El clima mediterrani benigne de la costa contrasta amb el mediterrani tenyit de característiques continentals de ponent. I tots dos es diferencien encara més de les condicions alpines que s'imposen al Pirineu.

Els contrastos climàtics es veuen, però, desdibuixats a nivell territorial per les diferències d'altitud entre punts pròxims del territori, per les àrees de transició d'uns als altres i per algunes particularitats climatològiques zonals. Les condicions alpines o subalpines amb un llarg període hivernal i un estiu més o menys humit només es reproduïxen als Pirineus centrals i algunes parts culminals de les muntanyes de la resta del territori. Les condicions

continentals d'hiverns i estius secs i de temperatures extremes es donen al centre de la plana de Lleida, amb alguns sectors d'aridesa extrema, i en algunes àrees meridionals. Les temperatures més benignes i menys contrastades de la costa mediterrània vénen acompanyades de diferències importants de precipitacions entre el nord i el sud.

Les diferències climàtiques tenen una expressió directa en els dominis vegetals i hi determinen, unides a les condicions del sòl i subsòl, una gran riquesa natural i paisatgística. En un territori relativament petit com Catalunya es poden trobar una bona part de les espècies i comunitats vegetals de l'àrea mediterrània i eurosiberiana. Per altra part, des de les fagedes i abetoses atlàntiques de la Val d'Aran fins a la vegetació àrida estepària del Baix Segre o els prats montans dels Ports de Beseit apareixen zones d'una gran singularitat biològica i un gran interès cultural.

Tant o més importants que les diferències climàtiques són les diferències territorials que es marquen en algunes variables atmosfèriques, en particular les precipitacions. A partir d'aquestes s'ha establert la divisió tradicional entre la Catalunya humida i la Catalunya seca, que ve a coincidir aproximadament amb la isoïeta dels 600 mm que parteix el país en dos. La meitat nord més humida es pot permetre una major diversitat de conreus, en particular de farratges, i les disponibilitats d'aigua hi són, en general, bones, tant per al consum humà com per a les activitats productives. A la meitat meridional el dèficit d'aigua afecta tant els conreus, que s'han de girar cap a l'arboricultura mediterrània, com el consum i les activitats humanes.

2.3. El mosaic cultural

Les activitats humanes han transformat profundament el territori. Les condicions naturals s'han vist completament alterades i ja no es pot trobar pràcticament un paisatge que no sigui humanitzat. Igualment, muntanyes i congostos han estat travessats per les comunicacions, que han creat així nous vincles humans.

L'activitat humana i, encara més, el territori humanitzat conserven, però, una part important de l'empremta i els condicionaments del medi natural. I també presenten uns elements originaris d'un passat poc conegut, que es troben de vegades confosos amb els fets naturals. La diversitat del medi natural català es tradueix, des d'aquest punt de vista, en diversitat cultural.

El relleu trencat i les disponibilitats hídriques han afavorit el poblament dispers o en petits assentaments de la Catalunya humida, mentre que la Catalunya seca ha vist concentrar-se la població en nuclis més o menys grans i separats. Aquestes particularitats del poblament s'interpreten també com un resultat de les diferències en la reconquesta-repoblació medieval, les que marquen el contrast entre la Catalunya Vella i la Catalunya Nova. Aquesta divisió històrica incidiria també en diferències de tarannà i costums molt més difícils d'objectivar, tal com es difícil de precisar les raons i implicacions de la frontera entre el català oriental i l'occidental i altres divisions dialectals.

L'esquarterament del territori en planes, valls o riberes, sobre les quals han confluït unes condicions naturals particularitzades ha contribuït també a un cert fraccionament natural del territori. És el que alguns assenyalen com l'origen natural de les comarques, les quals s'han vist consolidades per l'organització econòmica i cultural de les planes i valls entorn de la vila central. L'organització del territori català en aquestes petites unitats o comarques d'una certa vida autosuficient o autàrquica es retroba encara en algunes manifestacions econòmiques o culturals del present.

3. La industrialització transforma les relacions humanes i el territori

Les transformacions del segle XVIII senten les bases de la revolució industrial a Catalunya i de la societat catalana moderna. La Catalunya actual recull el bagatge de les transformacions que s'han anat operant a partir d'aleshores en la societat industrial. Aquestes transformacions no són gaire diferents de les que s'operen en el conjunt de països industrialitzats.

3.1. L'evolució de la industrialització catalana

Els inicis de la revolució industrial catalana al segle XVIII es basen, com en els altres països desenvolupats, en el sector tèxtil. Aquest pesarà de manera determinant en la indústria catalana fins els anys 1960, quan es produeix una veritable diversificació industrial. Precisament, aquesta concentració sectorial serà una de les mancances majors de la industrialització catalana.

A la segona meitat del segle XIX s'implanta, amb retard, la indústria metal·lúrgica, que representa la segona gran empenta industrialitzadora. Però fracassarà la metal·lúrgia pesant i el sector s'haurà d'orientar cap a la fabricació de béns d'equip. En el trencant de segle s'implanta també la indústria química, que constitueix l'altra gran branca del sector industrial català; la seva expansió no es reforça fins els anys 1960 amb la instal·lació del refinatge de petroli a Tarragona.

3.2. La industrialització altera les pautes demogràfiques

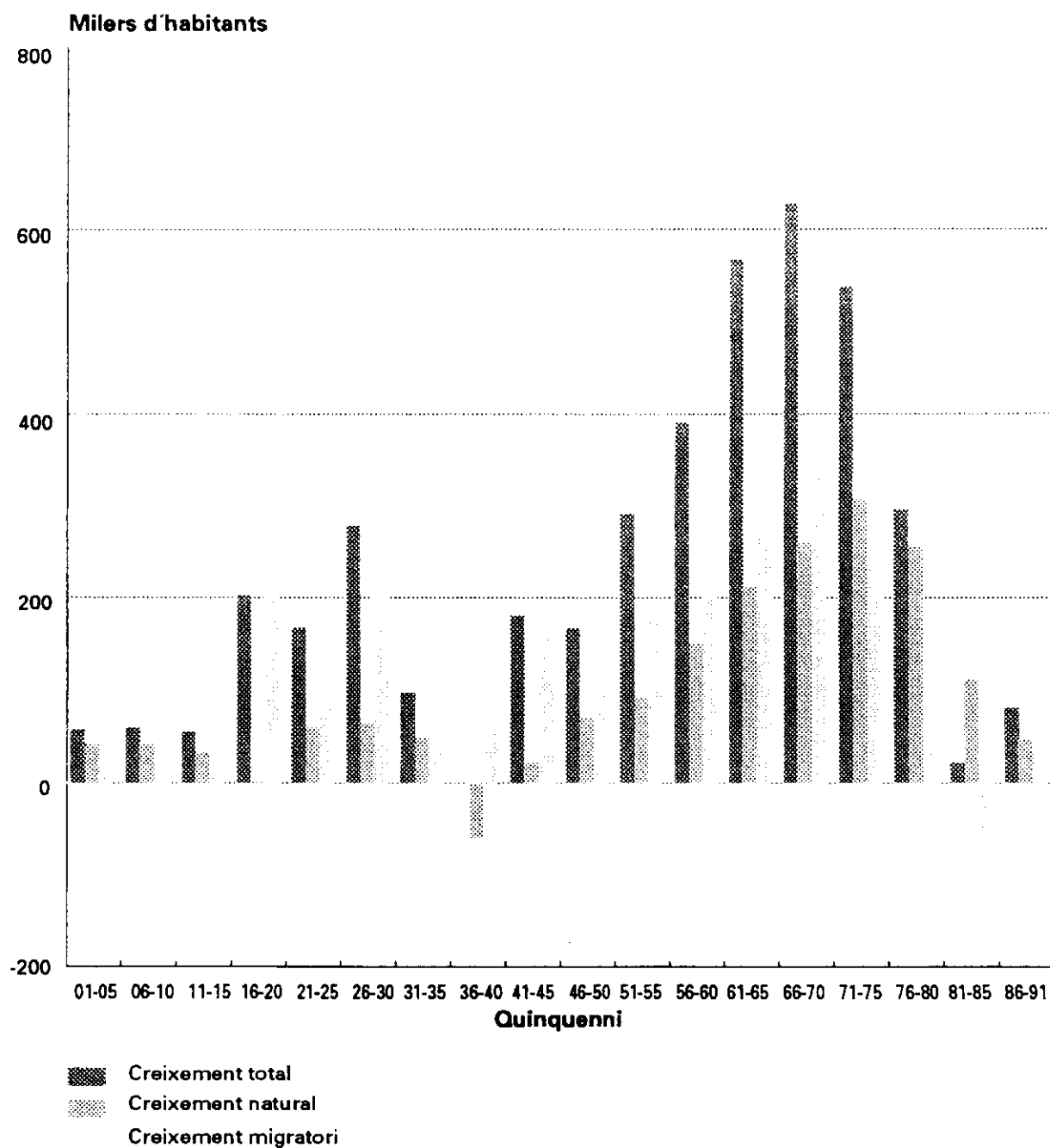
El procés industrialitzador català, tot i les seves insuficiències, altera i conforma els grups socials i les formes de vida de la població. D'entrada la industrialització es troba a la base d'un gran creixement demogràfic que canviarà de manera substancial l'ocupació del territori. La industrialització comporta també noves activitats i formes de vida que transformaran també la imatge del país.

La població de Catalunya doblarà durant el segle XIX: passa de 875.388 habitants a finals del segle XVIII (1787) a 1.652.291 a mitjan segle XIX (1857) i arriba als 1.966.382 habitants l'any 1900. En el primer terç de la centúria la població creix un altre milió d'habitants, 2.920.786 l'any 1936, i d'ençà de l'acabament de la guerra fins avui es produeix un salt encara més espectacular i es doblen els 3.073.254 habitants de 1945.

Components del creixement demogràfic de Catalunya 1900-1991

Xifres absolutes quinquennals

Font: Centre d'Estudis Demogràfics, "La població de Catalunya, 1975-1986", DGPAT, 1991.

Aquest augment demogràfic respon inicialment a un creixement natural fruit de la disminució de la mortalitat general, i en particular de la infantil, deguda al seu torn a les millores sanitàries. Des de finals del segle XIX serà, però, la immigració la que alimentarà la part substancial del creixement demogràfic català. En els dos decennis finals del segle XIX es dona la primera onada immigratòria, que aporta uns 80.000 immigrants, bàsicament valencians i aragonesos. Entre 1916 i 1930 la immigració dels murcians sumarà ja unes 525.000 persones i entre 1951 i 1975 l'última gran onada donarà un saldo immigratori total d'1.390.000 persones, fonamentalment andalusos.

La població catalana es veurà sensiblement rejuenida per aquestes immigracions que es corresponen en general a persones en edat de treballar. L'espectacularitat del fet immigratori donarà peu a problemes importants d'integració social i urbana. Al mateix temps les infraestructures d'acollida patiran un desbordament que encara és perceptible avui dia.

3.3. La distribució territorial del creixement industrial

En les primeres fases de la industrialització, bona part de les unitats de producció se situen al costat de les fonts d'energia, de manera que es dona un cert repartiment territorial de l'activitat industrial. En aquesta primera fase queden, però, ja pràcticament al marge del procés industrialitzador tota la Catalunya oriental i la meridional. Són les viles i els rius de la Catalunya Vella les que veuen sorgir unitats fabrils al seu entorn i veuen transformar-se la seva societat.

A partir de la segona meitat del segle XIX la localització al costat de les fonts d'energia i primeres matèries perd importància. Barcelona i el seu entorn aniran concentrant progressivament la major part d'unitats de producció. Barcelona, que partia d'un llarga tradició com a capital política i comercial, es consolidarà com a capitalitat sòcio-econòmica i esdevindrà també en el decurs d'aquest segle capital-aglomeració humana.

Les activitats i la població, concentrades inicialment en el municipi de Barcelona, s'han anat estenent en taca d'oli al seu entorn. En els anys 1970 ja s'havia fet evident que les comarques de l'anomenada Regió I més el Garraf i l'Alt Penedès formaven un teixit econòmic i humà estretament imbricat de característiques metropolitanes. Aquesta regió suma actualment 4.264.422 habitants (1991), que representen un 70,4% de la població del Principat. I la concentració en les 330.000 hectàrees d'aquesta regió metropolitana encara

és molt més important a nivell d'activitats: més de les tres quartes parts del PIB i la renda del Principat.

Des de principis d'aquest segle la concentració d'activitats i població entorn de Barcelona ha estat percebuda com un fet negatiu. I de bona hora aparegué el terme de macrocefàlia per significar la seva desproporció en l'àmbit català.

4. Les transformacions en curs en el marc internacional i de la unió europea

La integració econòmica i política europea, que ha donat un pas més amb els acords de Maastricht (desembre 1991), varia els punts de referència tradicionals de Catalunya. Al mateix temps, la supressió o la disminució de les barreres comercials i culturals internacionals, propulsada per les transformacions tècniques i institucionalitzada en acords com el GATT, fan també menys perceptibles les fronteres administratives i culturals. Els països tenen cada cop menys autonomia per a prendre decisions econòmiques i socials, i les transformacions socials i econòmiques adquireixen una dimensió mundial o almenys europea.

4.1. Els canvis tecnològics i la mundialització econòmica transformen l'organització territorial de la producció

Fruit del canvis tecnològics aparellats al desenvolupament de les biotecnologies i de la informàtica i la microelectrònica en general, en el darrer decenni es produeixen canvis radicals en tots els processos industrials. La producció fordista en cadena deixa pas a la producció automatitzada en petites unitats amb treballadors més qualificats o menys superespecialitzats. Les implicacions d'aquests canvis en el conjunt de la societat són per avui difícils d'avaluar; hom sembla trobar-se tot just en el llindar d'una profunda transformació social.

Almenys algunes de les mutacions representen novetats radicals, que capgiren variables territorials importants. Hom assisteix a una separació progressiva de les diverses funcions implicades en el procés de producció i a un esclatament tant organitzatiu com territorial de cada activitat productiva. Aquesta segmentació no solament es tradueix en la constitució d'empreses diferents, sinó en la separació física de cada unitat funcional i de la fabricació dels components de cada producte.

Les indústries han d'acarar-se, per una altra part, a un mercat cada cop més mundialitzat i han d'estendre el seu camp d'actuació i els seus plantejaments a l'escala mundial. En el context d'empreses multinacionals competint pel mercat mundial, l'emplaçament dels centres de producció o organització perd el seu caràcter inamovible. Els costos i les oportunitats de cada regió, que són de natura canviant, dicten la implantació de les unitats de producció o de la fabricació dels diversos components d'un producte.

4.2. L'acumulació de tecnologia i informació marca la supremacia de les societats occidentals

La marxa progressiva cap a un mercat mundial regit per la lliure competència no significa la igualtat de tots els països. Les societats occidentals protagonistes de la revolució industrial, es troben també al capdavant dels canvis en curs. En formar part de la Comunitat Econòmica Europea, Catalunya es troba indefectiblement en el camp dels països desenvolupats, per bé que l'hegemonia europea es trobi avui una mica eclipsada al costat dels gegants americà i japonès.

En les transformacions econòmiques actuals la indústria continua ocupant una posició capdavantera, per bé que es tracta d'una indústria que incorpora un grau de tecnologia molt important en els seus productes i una gran quantitat d'informació a l'hora de prendre decisions ràpides i complexes. I les societats occidentals són les que acumulen la tecnologia i la informació en què es recolza la nova base industrial.

Catalunya, tot i el pes de la industrialització, ocupa per la seva banda una posició mitja-alta en la societat occidental. El PIB català per càpita se situa un 2% per damunt de la mitjana de les regions comunitàries (1991), a la meitat pràcticament de les regions més desenvolupades de la Comunitat. La balança tecnològica és deficitària i la presència de les empreses locals en els mercats internacionals és encara dèbil.

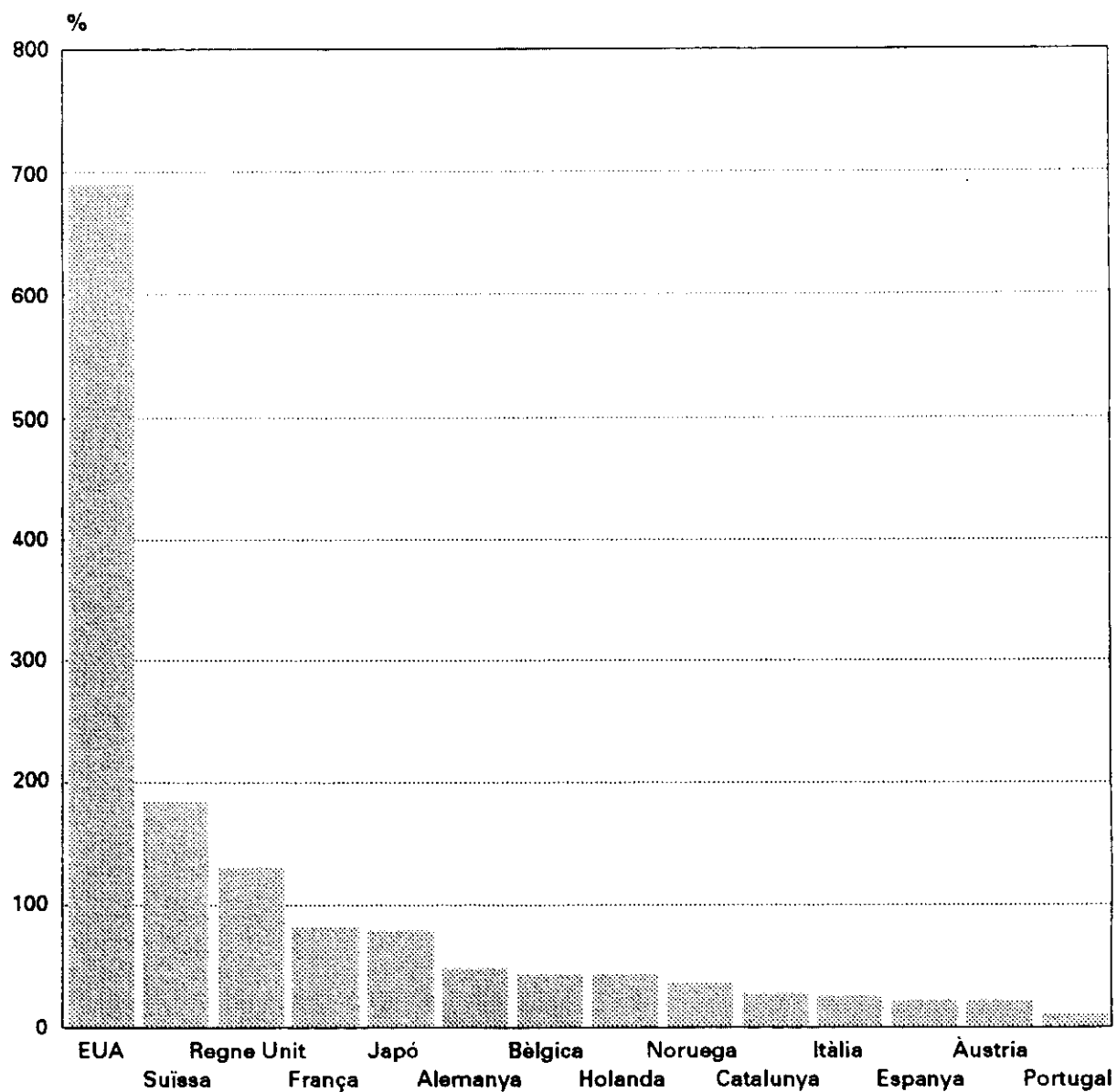
4.3. Terciarització de les societats avançades

Les transformacions actuals del model productiu suposen el desenvolupament del sector serveis a les societats occidentals. Es desdoblen les activitats implicades en la producció-manufactura, i creixen les activitats de suport a les empreses: les de «management» i gestió, les de manteniment, consell tècnic i científic, les d'informació i comunicació, les de recerca, les de personal i les de vendes. D'una banda, es tracta d'activitats majoritàriament molt especialitzades i qualificades; per una altra banda, també creixen els serveis d'escassa especialització, com la neteja, vigilància o missatgeria.

Per altra part, no solament creix allò que són serveis a la pròpia producció, sinó molts dels serveis clàssics destinats al consumidor. En definitiva, l'educació, la sanitat, el transport i les comunicacions, la cultura i l'oci en general, constitueixen capítols continuament en augment dins les despeses de les llars. A l'entorn seu es multiplica i diversifica l'oferta de serveis.

Balança tecnològica a l'OCDE 1985

Taxa de cobertura export / import

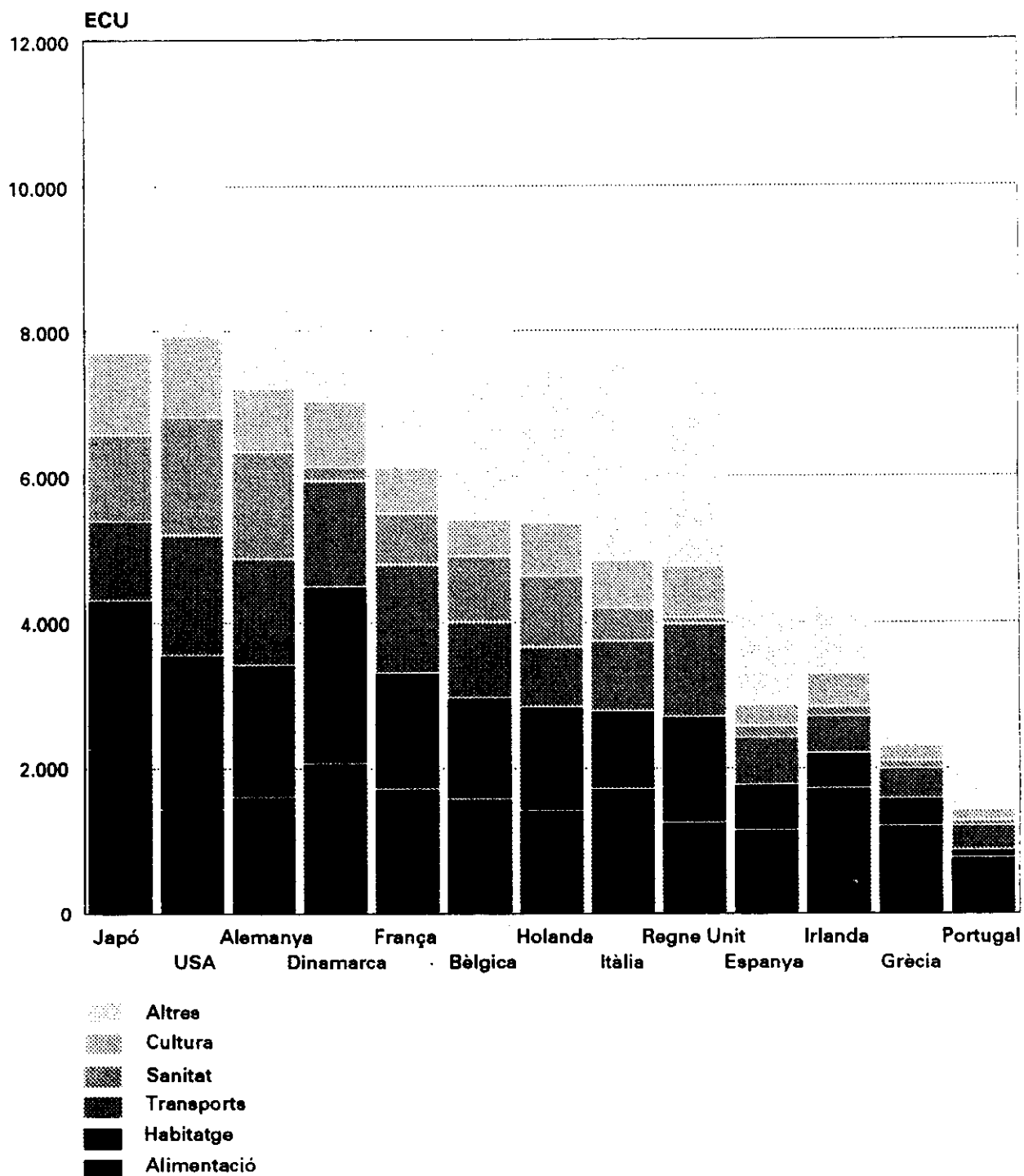

Font : E.Giráldez i M.Parellada . "Marco exterior" , Espasa Calpe, 1990.

Consum familiar per càpita a la CEE 1988 segons funcions principals

Font : Eurostat, "Estadísticas básicas de la Comunidad", 1991.

Aquestes transformacions queden reflectides, d'alguna manera, en l'augment de l'ocupació i la renda generades pel sector terciari, que és l'únic que creix en els darrer decenni a Catalunya. La població activa en el sector terciari a Catalunya creix, en termes relatius, d'un 35,5% de la població activa total el 1970 a un 52% el 1990, i el valor afegit del sector passa d'un 37% a un 58% en el mateix període. Per subsectors, l'augment més important de l'ocupació s'enregistra en l'administració pública, darrera seu queden, per aquest mateix ordre, els serveis financers i empresarials, la sanitat i l'ensenyament i l'hostaleria i restauració.

4.4. Comunicacions i noves formes de vida transformen les relacions treball-residència

La societat occidental viu un escurçament continuat de les distàncies, que elimina els condicionants locatius i transforma la noció de temps. D'una banda es donen millores puntuals de les infraestructures de transport i apareixen mitjans de transport més ràpids que escurcen les distàncies físiques. Al mateix temps es produeixen canvis en les telecomunicacions, que fan possible el contacte immediat entre agents i augmenten extraordinàriament l'oferta d'informació.

En l'àmbit del transport públic de viatgers, la liberalització progressiva de les línies empresa per la CEE i l'engegada de polítiques comunitàries per cada mitjà han de suposar una reducció dels costos pels usuaris i la millora de les connexions interregionals. El transport aeri i ferroviari han de resultar els més beneficiats per aquestes mesures. Sigui com sigui, en el transport ferroviari les millores han de venir, sobretot, de la implantació de la xarxa europea d'alta velocitat, que ha d'escurçar en un terç les distàncies actuals.

La millora del transport públic ha de complementar el vehicle avui més important de comunicació, l'automòbil particular, que satura la circulació urbana i es troba en vies de saturar els grans eixos viaris. La millora de la xarxa de carreteres i autopistes amb recorreguts alternatius i una configuració poligonal promet, en tot cas, alleugerir i facilitar encara el trànsit.

Les millores en el transport de viatgers repercuteixen també en el transport de mercaderies, que utilitza mitjans semblants. A més a més, les noves fórmules de transport combinat, l'aplicació de la intermodalitat als punts de càrrega i descàrrega i la paqueteria intel·ligent han de disminuir el temps de trajecte i millorar el servei.

En l'àmbit de les telecomunicacions les innovacions plantegen a mig termini un canvi de les relacions i comportaments individuals i empresarials. A partir de l'extensió del cablatge de fibra òptica i de les estacions d'ones terrestres o via satèl·lit s'ha disparat l'oferta de serveis de comunicació. La comunicació instantània mitjançant imatge i so d'un o múltiples agents emissors-receptors treu rellevància al contacte físic i fa menys imperiosos els condicionants locatius.

4.5. Transformació de la família i envelliment demogràfic

La demografia de les societats occidentals ve marcada en els darrers trenta anys per la disminució de la natalitat: la taxa bruta de natalitat a la CEE passa d'un 18,5 per mil el 1960 a 11,8 el 1985. En comparació, la mortalitat es redueix molt poc, fet que desemboca en un creixement natural negatiu a partir dels anys 1970. Aquesta situació es tradueix en una escassetat de mà d'obra que serà coberta per immigrants de països del tercer món; però aquesta aportació d'immigrants no canvia la tendència dels principals indicadors demogràfics.

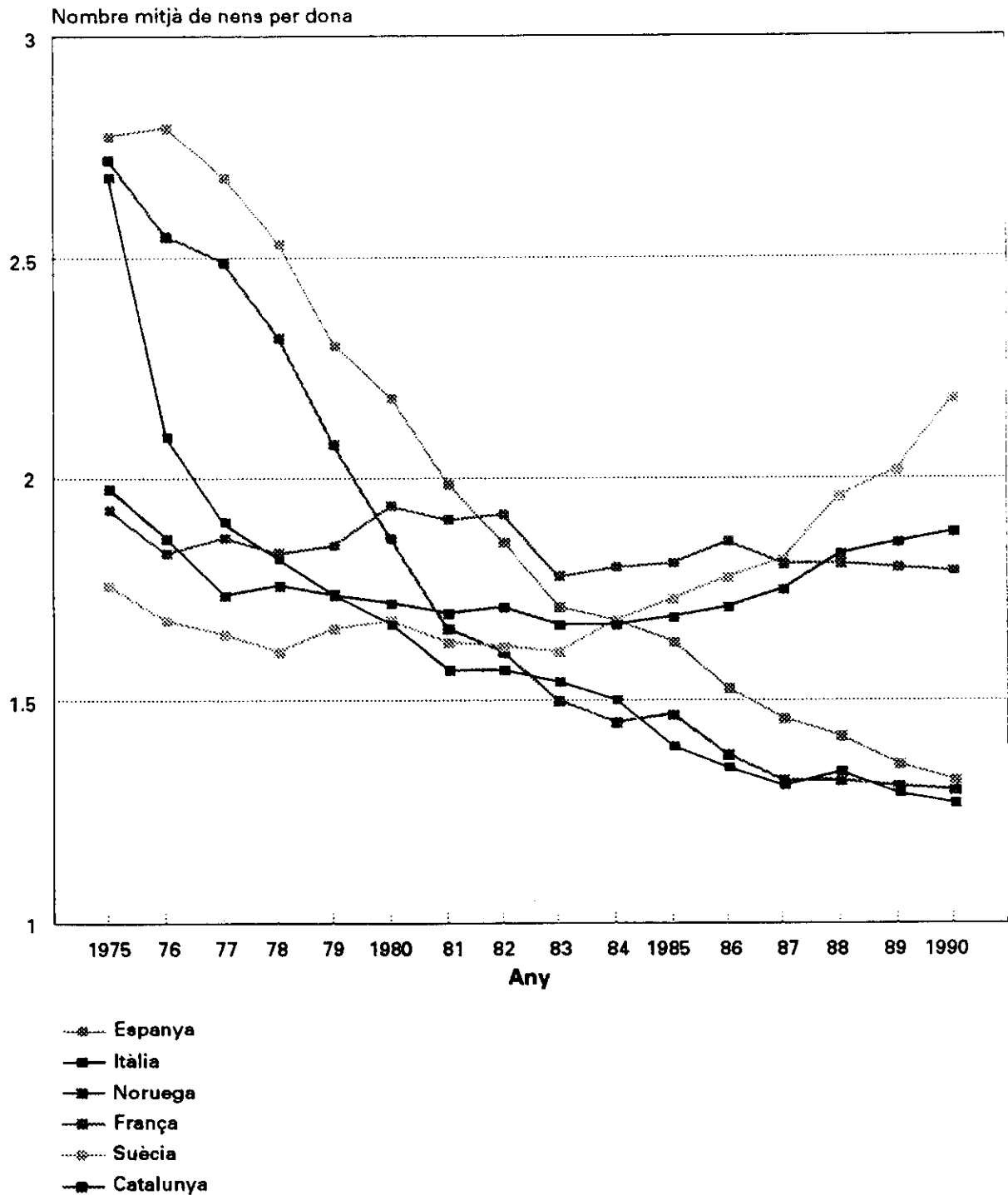
A Catalunya l'evolució ha estat semblant, per bé que la baixa de les taxes es produeix amb un cert retard. En el trencant dels anys 1960-1970 el nombre de nens per dona als estats més desenvolupats europeus baixava per davall del 2,1 —l'índex que assegura encara el recanvi generacional—. A Catalunya el traspàs d'aquest llindar es produïa entre els anys 1970-1980.

En l'origen del decreixement demogràfic es troben les transformacions que afecten l'univers familiar. Ha disminuït la nupcialitat, augmenten les persones que viuen soles i disminueix l'estabilitat de les parelles i famílies. L'entrada en el món laboral de la dona, la seva independització, l'endarreriment de l'entrada en la vida laboral i els canvis generals de valors culturals han fet que es retardés l'edat de procrear i han disminuït el nombre de fills per parella.

Per contra, en alguns països nòrdics amb una natalitat molt baixa es constata en els quatre darrers anys una certa recuperació de la natalitat. Les polítiques natalistes aplicades per alguns països desenvolupats i un cert retorn als valors de la família tradicional abonen aquesta recuperació. A Catalunya es considera que, més que no pas aquests fenòmens, serà l'arribada dels fills de la generació que havia retardat l'edat de procrear més enllà dels trenta anys aquella que podrà reactivar el creixement natural.

En tot cas, apareix com un fet inevitable per als propers decennis l'envelliment encara més accentuat de la població. Actualment la població que ha arribat

Fertilitat europea comparada 1975-1990

Font : "Population et sociétés" , Institut National d'Études Demographiques.

als 65 anys representa un 13,2% en el conjunt de la Comunitat; però en algunes regions italianes, belgues o alemanyes arriba al 17% i podria situar-se els propers anys en un 25%.

D'una banda, l'elevat nombre de vells fa trontollar tot el sistema de la seguretat social i la jubilació establert per les Administracions occidentals. Per una altra banda, la presència d'un sector important de població vagarosa amb un cert poder adquisitiu anima unes activitats econòmiques particulars. I l'envelliment social crea al mateix temps noves necessitats de serveis i incideix en el comportament general de la societat.

4.6. La previsió d'un creixement demogràfic moderat per als quinquennis vinents

En els darrers quinquennis les bases del creixement demogràfic experimenten canvis importants, que fan difícil qualsevol projecció tendencial cap a l'any 2.000 i més endavant. En el quinquenni 1970-1975 comença a alentir-se el creixement de la població catalana, fruit de la davallada de la immigració, i en el període 1975-1981 el creixement s'alenteix encara més per la baixada, un altre cop, de la immigració i la davallada, per primer cop després de la Guerra Civil, de la taxa de creixement natural. D'aleshores ençà l'evolució del saldo migratori és la que condiciona el creixement demogràfic sobre el fons de davallada del creixement natural.

Tot i el fort descens, el creixement natural de la població és positiu a Catalunya: entorn del 0,8 per mil el 1990. En els anys vinents és previsible que el creixement natural es redreci, sobretot per la recuperació de la natalitat apuntada anteriorment, que es veurà afavorida per l'entrada en l'edat de procreació de grups generacionals molt nodrits. En un primer moment el creixement natural pot assolir una mitjana del 2 per mil anual per a passar en el trencant de segle al 5,5 per mil.

L'augment del creixement natural vindrà afavorit per la incorporació de nous immigrants, tradicionalment representats per població jove en edat de procrear. La hipòtesi de manteniment de la immigració, amb uns saldos anuals entorn de l'1,5 per mil, ve determinada a llarg termini per una taxa de creixement del PIB anual d'entre 3,5-4%. El flux d'immigrants cap a Catalunya es recolza en la continuïtat del flux de les àrees rurals peninsulars cap a la Catalunya metropolitana i urbana i en el diferencial de renda que manté Catalunya amb la resta de la Península. Amb tots els imponderables presents en el càlcul, es pot donar com a hipòtesi més versemblant la d'uns 7.500.000 habitants per a l'any 2.026.

4.7. Inestabilitat internacional i incertituds sobre el futur econòmic-social

Sobre la concreció i rapidesa d'alguns dels canvis apuntats pesen molts interrogants. La redefinició actual de les relacions de força econòmiques, polítiques o militars que pesen sobre el planeta constitueix un primer element d'incertitud.

En aquest context de poders emergents i decaïents, es presenta una situació econòmica força enrarida, que fa difícil qualsevol previsió de creixement a mig termini.

En el context europeu, els canvis socials i econòmics dels països de l'Est introdueixen un important element d'incertitud sobre tot el continent.

L'obertura de i cap a aquests països comporta, en principi, una distracció dels esforços que anaven cap als països menys desenvolupats del sud de la Comunitat, entre les quals es troba Catalunya.

Al mateix temps es reforça el paper de centre econòmic i cultural de l'Europa central i en particular d'Alemanya, que també s'ha de veure beneficiat pels acords d'associació i/o per la incorporació de ple dret a la CEE dels països de l'Associació Europea de Lliure Canvi (EFTA), situats al centre i nord d'Europa.

En el camí de la Unió Europea definit a Maastricht el govern espanyol ha aconseguit salvar l'objectiu de cohesió econòmica i social, que implica el manteniment de compensacions econòmiques cap al sud de la Comunitat via ajudes al desenvolupament regional.

Aquest tipus d'ajuts deixen, però, pràcticament al marge Catalunya, que com a àrea desenvolupada dins l'Estat espanyol ha d'optar per una via de finançament públic autosuficient.

Les perspectives queden posades en les capacitats de desenvolupament i atracció propis del país, que s'han de veure afavorits per l'assumpció de la disciplina monetària comunitària (menys inflació, balança equilibrada, menor endeutament, interessos més baixos).

Un altre element major d'incertitud és l'evolució de les relacions de forces econòmic-polítiques a nivell internacional, marcada per l'emergència en

primer pla de l'àrea econòmica del Pacífic asiàtic. Europa s'esforça a potenciar la seva posició amb la creació de l'espai econòmic europeu.

Les relacions dels països desenvolupats amb els països en desenvolupament fan pesar un altre interrogant sobre l'evolució econòmico-política pròpia. Alguns països del tercer món representen ja una competència seriosa per a la localització d'empreses i/o inversions multinacionals.

Per una altra part, les tensions econòmiques i culturals acumulades entorn de la Mediterrània són especialment significatives per a Catalunya.

La creixent imbricació econòmica internacional i els elements d'incertitud que pesen en aquesta esfera fan difícil preveure l'evolució de la conjuntura econòmica. Aquesta conjuntura incideix en una major o menor acceleració de les transformacions territorials i en varia, fins i tot, els components.

5. Inserció i competitivitat dins l'Europa comunitària

Si l'esdevenidor del territori català resta en bona part al grat dels canvis socials i econòmics de la societat mundial i, en particular, de l'europea, les intervencions en el territori prenen també un nou enfocament. El progrés econòmic i social a l'interior de Catalunya depèn del fet que aquesta reforci el seu paper en el context europeu i la seva economia sigui competitiva.

5.1. El nou paper reservat a l'Europa de les regions

D'una banda els estats de la Comunitat Europea estan transferint competències a la Comissió de Brusel·les. Es un procés lent però bastant inexorable. Es transfereixen bàsicament les competències macroeconòmiques: la política monetària, la política aranzelària, la política fiscal, la política canviària, la lluita contra la inflació. Cada cop són més semblants les polítiques econòmiques dels estats europeus.

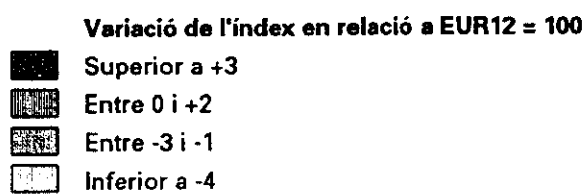
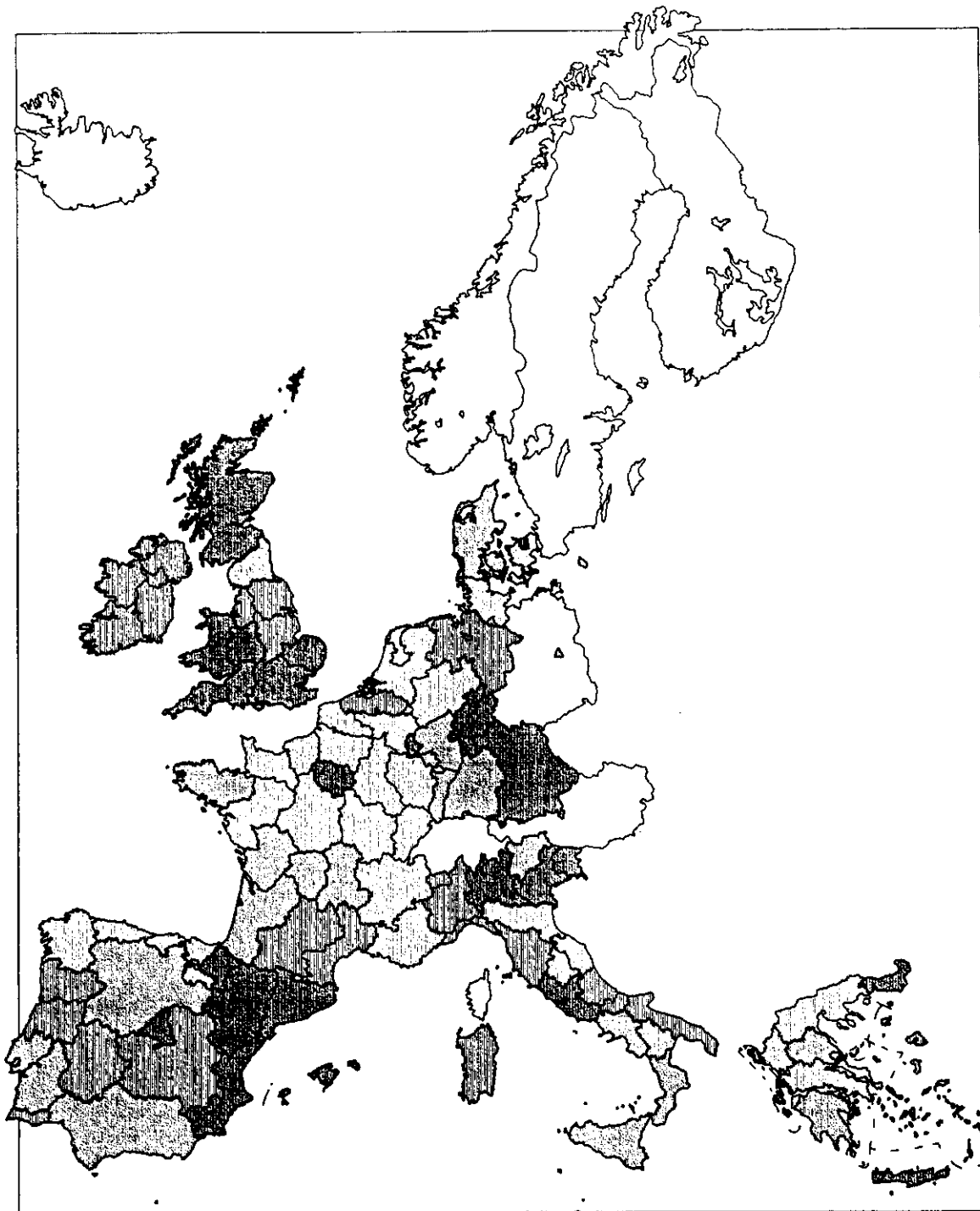
Al costat d'això hi ha una tendència bastant general a transferir a les regions competències com l'ensenyament i la formació en general, les universitats, la transferència tecnològica, la promoció econòmica, el turisme, molts aspectes de l'agricultura, l'urbanisme, l'habitatge, la creació de sòl industrial, la planificació territorial, la protecció de l'ambient, l'assistència social, la sanitat, la cultura, l'oci. Tot això que tendeix a ser transferit dels estats a les regions té una gran importància amb vista a la qualitat de vida i el benestar, però també amb vista al progrés i a la competitivitat.

En el marc d'una política macroeconòmica, que es competència dels governs centrals i, cada cop més, de la Comunitat Europea, el que marca la diferència entre els diversos països i les diverses regions és la política microeconòmica en el sentit ampli de la paraula, és a dir, tot allò que millora la competitivitat, la cohesió i la convivència i el clima social. I tot això tendeix a dependre cada cop més de les regions.

5.2. Catalunya regió motor d'Europa

Catalunya no és la regió comunitària més extensa. Amb tot, la seva superfície és comparable a la de Dinamarca, Holanda, Bèlgica i els principals lands alemanys, entre els 30.000 i 45.000 km². Tampoc és la regió més poblada; però supera la població de la majoria de les regions espanyoles, franceses,

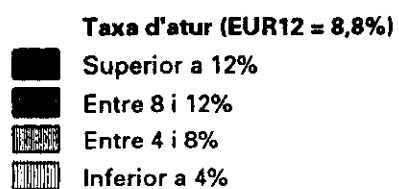
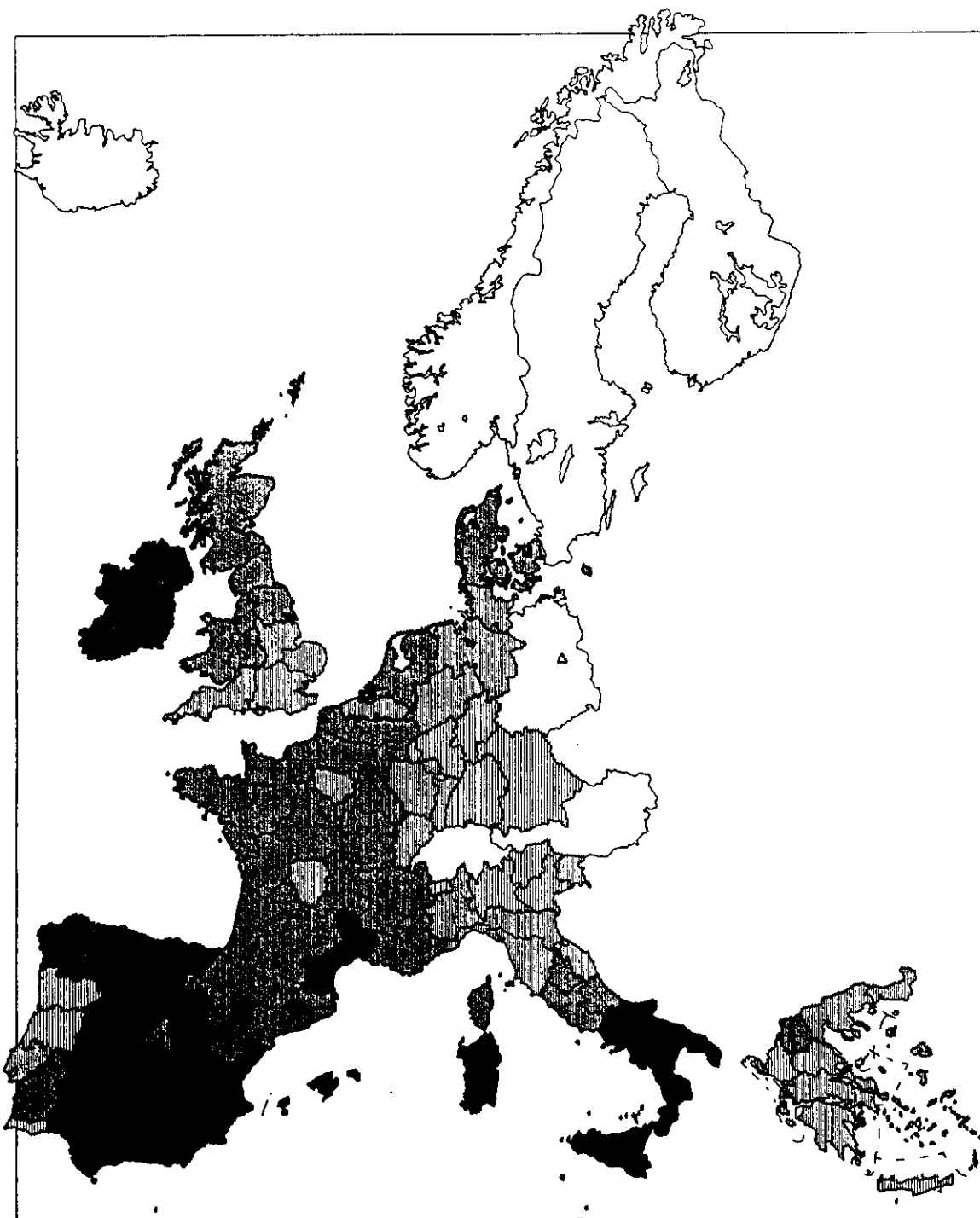
Evolució del PIB per càpita regional (en SPA) a la CEE 1980-1989

Font: Eurostat, "Statistiques rapides", núm. 2, 1991.

Atur enregistrat a les regions de la CEE, abril 1991

Font: Eurostat, "Statistiques rapides", núm. 3, 1991.

italianes o angleses i també la població de Dinamarca, que té poc més de 5 milions d'habitants.

El pes econòmic segueix en bona part el pes demogràfic i Catalunya se situa en el segment de regions mitjanes-grans de la Comunitat, amb un producte interior brut superior a estats com Dinamarca, Grècia o Portugal. Per riquesa real, la que relaciona l'activitat econòmica amb la població, la seva posició relativa baixa dins el conjunt de regions comunitàries. Per producte interior brut per càpita, per productivitat, per taxa d'activitat o per atur Catalunya se situa més aviat en una posició intermèdia.

Allò que caracteritza més positivament l'economia catalana és el creixement dels últims anys i la seva estructura productiva, que la situa entre les regions motores de l'economia comunitària. El creixement anual del producte interior brut català assoleix taxes reals del 4%-6% en el període 1987-1990 i en el conjunt dels anys 1980 el creixement se situa a un nivell semblant o superior del de les regions europees de major creixement, Llombardia-Vèneto, Baviera i sud d'Anglaterra. I pel pes complementari del seu sector industrial i de serveis, un 33% i un 57% respectivament del valor afegit brut, Catalunya s'equipara amb regions com la Llombardia, el Flandes belga i bona part de les regions alemanyes del centre i sud.

Però Catalunya destaca sobretot com a concentració industrial i de serveis enmig d'un context mediterrani i hispànic escassament industrialitzat. I en aquest context mediterrani, que és l'àrea de major creixement de l'Europa comunitària, Catalunya a l'oest i Llombardia a l'est ocupen una posició capdavantera i de pols impulsors.

5.3. Condicionants tradicionals de l'estructura econòmica

Tal com s'ha assenyalat, Catalunya és un país mancat de recursos naturals particulars, que per aquests motius ha vist compromès el seu desenvolupament industrial normal. Catalunya ha estat i és mancada de primeres matèries com el cotó o els minerals metàl·lics que han servit de base a les branques motores de la industrialització. I no ha disposat tampoc de fonts d'energia abundants i a l'abast, de manera que depèn del subministrament exterior.

Avui dia la dependència exterior en primeres matèries deixa de jugar, en tot cas, com a limitant del desenvolupament local. Allò que compta, més aviat, és l'organització eficient del seu transport a partir dels països productors. I, pel que fa a l'energia, compta en particular l'estratègia de fonts de subministrament adoptada, que es decideix dins l'àmbit de l'Estat espanyol.

Catalunya presenta un teixit econòmic característic, marcat pel predomini de les empreses mitjanes i petites i per una diversificació notable de les branques de producció.

D'una banda això és interpretat d'una manera positiva per la major flexibilitat que dona al conjunt de l'economia i per la dinàmica empresarial que se'n deriva.

Per una altra banda, això es constitueix en un inconvenient si es té en compte la dificultat per a desenvolupar activitats de R+D i l'escassa presència internacional de les empreses locals.

En el moment de creixement de l'activitat econòmica de finals dels anys 1980 l'activitat inversora de les empreses catalanes segueix un creixement més aviat lent, que posa de manifest les pròpies dificultats de finançament. Les empreses han d'assegurar i augmentar el nivell de finançament propi per fer front als moments de dificultat i no haver de recórrer al finançament extern. El preu elevat del diner a Espanya situa aquestes empreses en condicions desavantajoses de cara al seu finançament extern.

La grandària de les empreses hi fa difícil l'especialització i desenvolupament de determinades funcions. I s'hi fa difícil en particular el desenvolupament de les activitats de recerca i desenvolupament, que requereixen, per una altra part, inversions importants. La diversificació de la producció industrial autòctona dificulta, a més a més, l'orientació de la recerca pública.

El mateix volum reduït de les empreses locals en limita les capacitats d'inversió i expansió en l'àmbit europeu i internacional. Es tracta d'empreses acostumades freqüentment a exportar, però que tenen dificultats per a establir seus fora de les nostres fronteres.

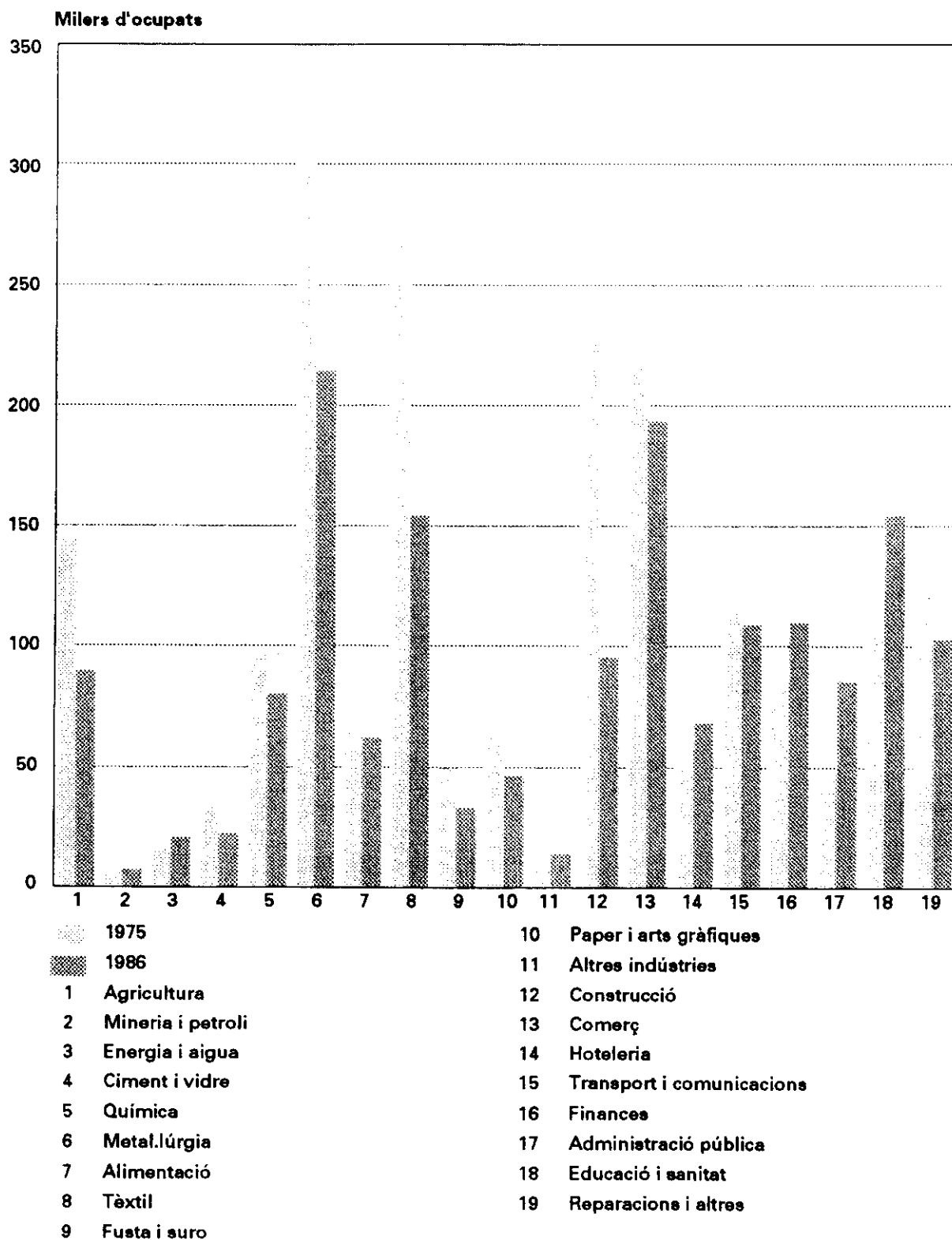
Les transformacions de les activitats productives porten aparellades un major esforç d'innovació tecnològica i noves necessitats de qualificació de la mà d'obra. L'aparell educatiu i investigador català s'ha d'adaptar a les noves necessitats. I al mateix temps cal intensificar l'esforç d'innovació tecnològica.

Pel que fa a l'ensenyament superior, les formacions universitàries pateixen d'una certa inadequació a les necessitats del món laboral; manquen titulats de carreres tècniques i manquen també titulats de nivell mitjà. Els desajustos entre formació i requeriments del mercat laboral es plantegen ja en els nivells educatius més baixos i afecten en particular la formació professional.

Ocupació per branques d'activitat

Evolució 1975-1986

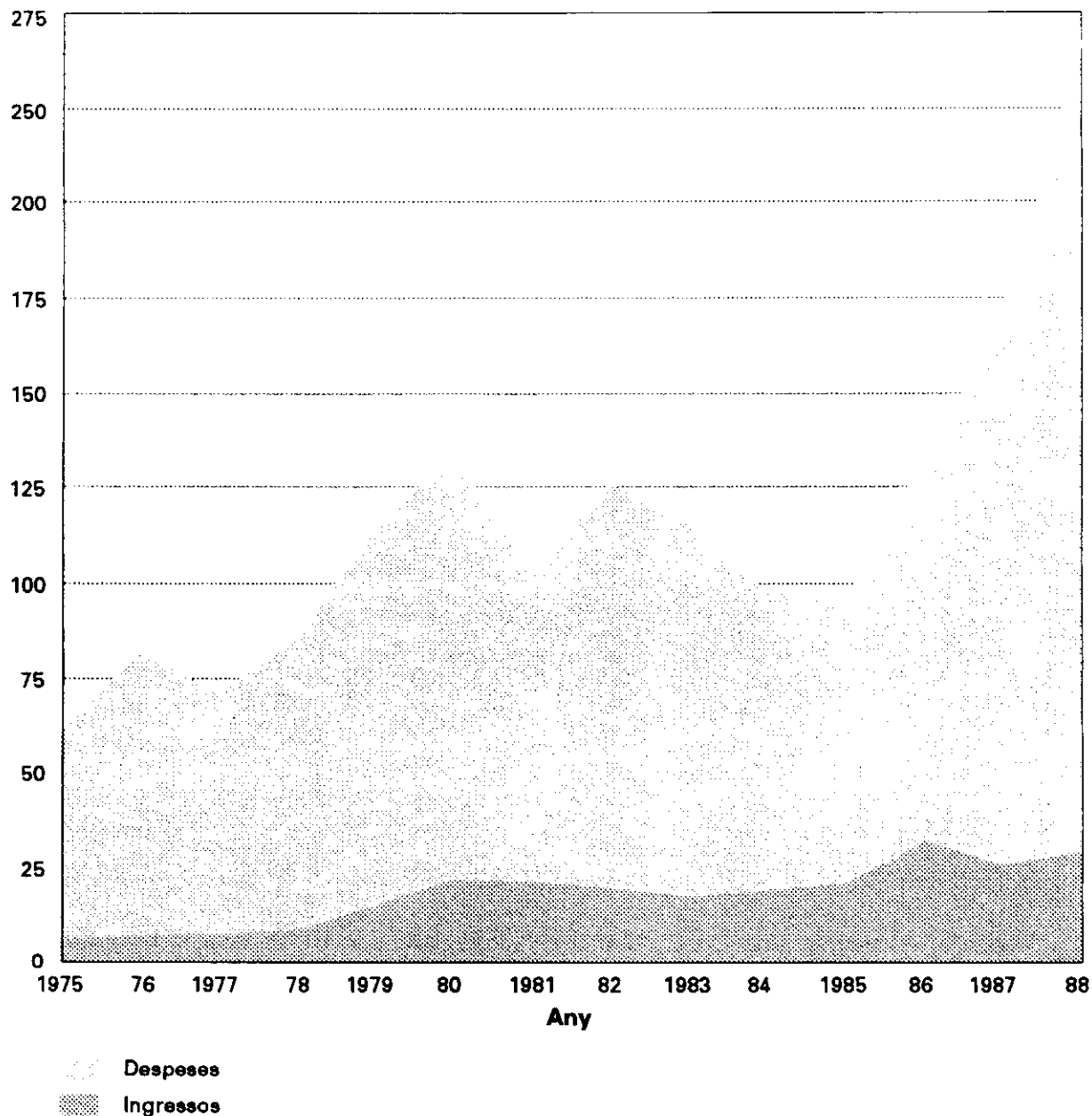
Font : Institut d'Estadística de Catalunya.

Balança tecnològica catalana 1975-1988

Ingressos i pagaments per patents, disseny, marques i assistència

Milions de dòlars

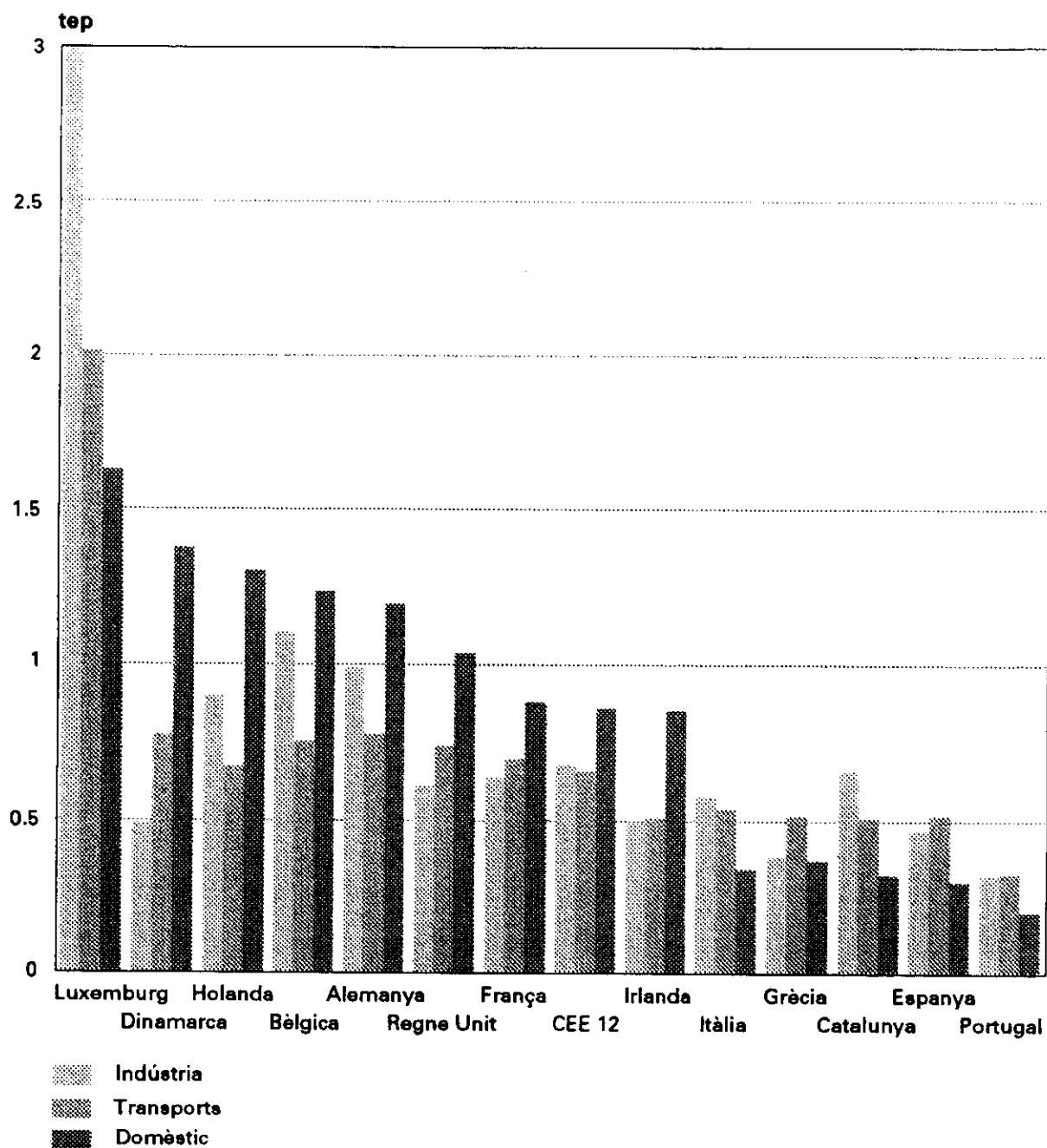

Font : E.Giráldez i M.Parellada. "Marco exterior", Espasa Calpe, 1990.

Consum energètic per habitant CEE 1988

Consum per grans sectors

Font : Eurostat, "Estadísticas básicas de la Comunidad", 1991.

5.4. Situació perifèrica dins les comunicacions europees

Catalunya es troba en una situació perifèrica en relació als grans centres econòmics europeus. La seva accessibilitat en el context europeu ha estat avaluada amb un índex de 3,6 sobre l'índex màxim de 18,7 (D. Biehl, 1990) assolit pel Gran Londres, i Catalunya se situa entre les regions més perifèriques. El motius caldria buscar-lo tant en l'allunyament dels grans centres econòmics europeus com en la insuficiència de les infraestructures pròpies, particularment les de comunicació internacional.

La principal plataforma aeroportuària internacional, l'aeroport de Barcelona, està ben emplaçada quant a connexions metropolitanes i interiors. Amb l'única pista existent la capacitat d'acollida de passatgers es troba ocupada, amb els trànsits actuals, en les seves tres quartes parts. El previsible augment dels vols internacionals i els d'àmbit espanyol, que fàcilment se situarà en un 6% anual, planteja una saturació a mig termini de les instal·lacions.

Pel que fa als ports principals, el de Barcelona i el de Tarragona, la competència amb els altres ports de la Mediterrània posa de relleu les limitacions de les instal·lacions actuals. Alhora es produeixen requeriments importants de superfícies per a intercanvi i enmagatzematge de mercaderies, que topen amb la limitació de sòl disponible a proximitat del port. L'existència de centres d'intercanvi multimodals en punts estratègics del territori apareix, altrament, com una necessitat de cara al desenvolupament logístic dels transports.

Al mateix temps, el transport internacional per carretera i tren té plantejada la millora de les connexions existents per tal d'apropar-se als centres de consum i producció europeus. En aquest sentit es planteja el projecte decisiu de tren d'alta velocitat per unir Barcelona amb la frontera i la xarxa francesa, útil per al transport de viatgers i mercaderies. El TAV hauria de posar Barcelona a 4h 30 min de París, i, en la seva prolongació pels eixos mediterrani i ibèric, a 1h 40 min de València i 2h 30min de Madrid.

Al costat dels anteriors mitjans, les carreteres, i en particular l'autopista A-7, continuen representant la via principal del trànsit internacional de mercaderies i passatgers. La superposició del trànsit local en alguns punts de l'autopista provoca la saturació d'alguns trams, mentre la previsió de creixement del trànsit europeu pot portar a una saturació general semblant a la de la banda francesa. La multiplicació de les vies interfrontereres, en particular l'eix Barcelona-Toulouse pel Llobregat, i la creació de recorreguts alternatius per al trànsit local apareixen com a opcions descongestionadores en marxa.

5.5. Un sector amb gran poder d'atracció, el turisme

El sector turístic constitueix un dels pilars fonamentals de l'economia catalana; la seva participació en el PIB se situa entre un 10% i un 14% durant els anys 1980 i l'ocupació generada pel sector es calcula en un 12% de l'ocupació total. Catalunya, que aporta una quarta part del VAB i dels ingressos de divises per turisme de l'estat espanyol, figura també com la principal regió turística europea. La seva capacitat d'allotjament supera els 3 milions de places, sumant l'oferta hotelera i de segona residència, i el nombre de visitants exteriors gira anualment entorn els 15 milions.

La capacitat d'atracció turística de Catalunya es fonamenta en dos recursos, el sol i el mar, i s'inscriu dins el corrent turístic internacional més important, el que va dels països del nord d'Europa cap als països mediterranis. Aquest flux es troba en procés d'estancament per esgotament de la capacitat d'emissió dels països del nord; els mercats es desplacen cap a zones de creixement econòmic com Itàlia o l'Extrem Orient.

En tot cas, la millora de les comunicacions i el desenvolupament del «turisme de proximitat» prometen consolidar la «ruta del sol» i la posició de Catalunya com a centre atractor d'un turisme que ja avui dia arriba massivament en vehicle propi o autocar.

Tot i les bones perspectives a mig i llarg termini, el sector turístic català ha d'afrontar inicialment una certa crisi plantejada l'any 1989, amb el descens de l'arribada de turisme estranger.

Entre les explicacions possibles destaca el fet que Catalunya ja no és una destinació barata per als països del nord d'Europa, més pel cost de la vida en general que no pel cost de l'allotjament. I apareix de manera immediata també una certa inadequació de les estructures turístiques, on es planteja la renovació dels establiments hotelers, una oferta hotelera de major categoria, major oferta d'apartaments i segona residència, millor oferta de serveis, medi ambient més net.

Sobre el desenvolupament turístic català plana, per una altra part, la massificació i saturació de la franja costanera, que implica problemes ambientals importants i retreu en part la demanda.

El fet planteja la necessitat d'un desplaçament dels assentaments turístics cap al pre-litoral, i obre noves oportunitats de difusió del turisme cap a les

comarques interiors. De fet, aquestes comarques, en particular les de muntanya, experimenten ja un creixement turístic remarcable basat en el turisme de neu i l'estiuenc.

5.6. Imatge exterior i qualitat de vida

L'esdevenidor de les regions en el futur mercat comunitari dependrà de com trobin el seu lloc en el mercat interior europeu. Les empreses catalanes han de guanyar presència en el marc comunitari i el país ha de saber atreure noves activitats i mantenir-ne les pròpies. A part de la promoció de les activitats i de les infraestructures que creen les condicions del desenvolupament, es planteja una política activa de promoció exterior, que s'assenti sobre una oferta real de plataformes econòmiques i qualitat de vida.

A manca de multinacionals pròpies, de pes específic en determinades branques de l'economia o dels instruments de decisió econòmica que dona la centralitat política, la presència exterior de Catalunya passa per plataformes originals de representació i atracció. Aquesta presència es manifesta amb les delegacions exteriors en funcionament per atreure inversions i fomentar les exportacions.

La imatge i la projecció internacionals reposen en bona part en la presència de grans equipaments i institucions, tal com el Circuit Automobilístic de Montmeló i les instal·lacions olímpiques, de recent creació, i altres de llarga tradició com el Gran Teatre del Liceu o el Futbol Club Barcelona. Altres es troben en marxa o en projecte, com els grans teatres i auditoris o els grans museus.

Per una altra part, els grans equipaments no vénen a ser més que una part de l'oferta general de qualitat de vida que ha de donar el país als seus habitants; atenció sanitària, nivell educatiu, equipaments culturals, esportius i recreatius. I dins d'aquesta oferta juga un paper substancial la qualitat mediambiental.

6. El reequilibri territorial de Catalunya

La presència internacional de Catalunya requereix un incís particular en la creació d'infraestructures i activitats d'alt nivell, que han de recolzar-se sobre les inèrcies creades a la regió metropolitana de Barcelona. Però això no pot fer perdre de vista que la macrocefàlia barcelonina pot ésser una disfunció important per a la població i les activitats del país. Es planteja així la necessitat d'aprofitar la inèrcia i la potència metropolitanas per ajudar al desenvolupament de la resta del país, per assolir el reequilibri que asseguri la pròpia cohesió.

6.1. Les diferències territorials del desenvolupament econòmic, una zonificació comarcal

Tot i les novetats aportades per les tendències més recents del desenvolupament, des d'una perspectiva territorial la dinàmica i els fets històrics continuen pesant decisivament en les diferències de nivell de desenvolupament de les comarques catalanes. D'entrada, el territori ofereix condicions naturals molt desiguals per al desenvolupament econòmic i social. A més a més, les aglomeracions humanes i la concentració d'activitats que s'han produït les dues darreres centúries condicionen fortament tota la dinàmica territorial. Diverses actuacions han estat determinants per obtenir aquest model d'ocupació del territori: el planejament, la dotació en serveis i equipaments i sobretot les infraestructures del transport.

Tal com s'ha assenyalat, Barcelona i el seu entorn han capitalitzat una gran part del procés d'industrialització i urbanització del país; la regió metropolitana de Barcelona constitueix un centre decisor important i concentra gairebé el 70% de la població i les activitats. Aquests fets, que exemplifiquen l'anomenada macrocefàlia barcelonina, donen la clau d'un dels desequilibris territorials més importants que es produeixen a la Catalunya actual. Altres desequilibris són els de les comarques de base agrària que han patit un fort despoblament.

En contrast amb les comarques costaneres i orientals, les de la Catalunya interior s'han quedat al marge del procés industrialitzador i presenten un caràcter marcadament agrari. L'ocupació de l'espai hi és feble, i aquestes comarques han viscut històricament un fort procés de despoblament. Avui dia es pot dir que aquest procés ha tocat sostre i s'ha de parlar més aviat d'estancament;

les iniciatives puntuals d'industrialització o transformació turística que es donen a les comarques interiors ajuden al manteniment del seu escàs contingent poblacional.

1. Comarques congestionades

Al costat de les comarques de l'entorn metropolità en vies de congestionar-se, el Barcelonès constitueix l'espai congestionat per excel·lència, amb densitats superiors als 20.000 habitants per quilòmetre quadrat i la impossibilitat física de créixer. El continu urbà de Barcelona es destaca, en el darrer decenni, de la resta de l'àrea metropolitana per la seva conversió progressiva en àrea d'activitats terciàries. Aquesta transformació i l'exhauriment de l'espai edificable impliquen l'expulsió de població resident i l'envelliment progressiu de la ciutat.

2. Comarques en vies de congestió

A l'entorn de Barcelona s'ha desenvolupat el fet metropolità, caracteritzat per la gran acumulació de persones i activitats, per la gran extensió de la taca urbana i per la intensitat de les relacions que es produeixen en el seu interior, fenòmens que avui afecten almenys les comarques del Vallès Occidental i l'Oriental, el Maresme, el Baix Llobregat i el Garraf. Aquestes comarques, que centralitzen el procés industrialitzador del país, han arribat a una densitat molt alta de població, sobretot en el seu sòl útil, conseqüència dels alts nivells d'immigració i de creixement demogràfic de dècades passades. En contrapartida, la qualitat de vida i la qualitat ambiental d'aquestes zones ha disminuït progressivament.

3. Comarques en desenvolupament

Comarques industrials de creixement mitjà o fort. Les comarques immediates a la regió metropolitana i les que segueixen la costa en direcció nord i sud s'han vist implicades també en la dinàmica industrialitzadora i de creixement urbà. S'hi diferencien unes comarques amb una vocació clarament industrialitzadora, les situades més al nord, Pla de l'Estany, Garrotxa, Anoia, Bages i Osona, que conjunturalment es veuen més afectades per les situacions de crisi o estancament. Mentrestant, unes altres comarques situades més al sud, Alt Penedès, Alt Camp, Baix Camp i la Selva, entre les quals s'inclou el

Segrià capital interior, que tenen una forta base agrària i un cert desenvolupament terciari, experimenten un creixent important i sostingut.

Comarques industrials-terciàries de fort creixement. Un cas a part constitueixen el Gironès i el Tarragonès, les dues comarques que sobre l'eix mediterrani contrabalancen l'enorme pes de Barcelona. Entorn de Girona i Tarragona es constitueix una àrea de desenvolupament industrial i del sector serveis amb un fort creixement demogràfic, que recorda en alguns aspectes el de les comarques metropolitanes.

Comarques turístiques de creixement. El desenvolupament del turisme de masses en els anys 1960 ha transformat completament les característiques de les comarques costaneres i marca el tarannà d'algunes d'aquestes comarques, particularment l'Alt i el Baix Empordà i el Baix Penedès. El turisme ha comportat l'expansió de la segona residència i la construcció, i es tradueix en un nivell de renda elevat de la població resident i en un creixement demogràfic significatiu.

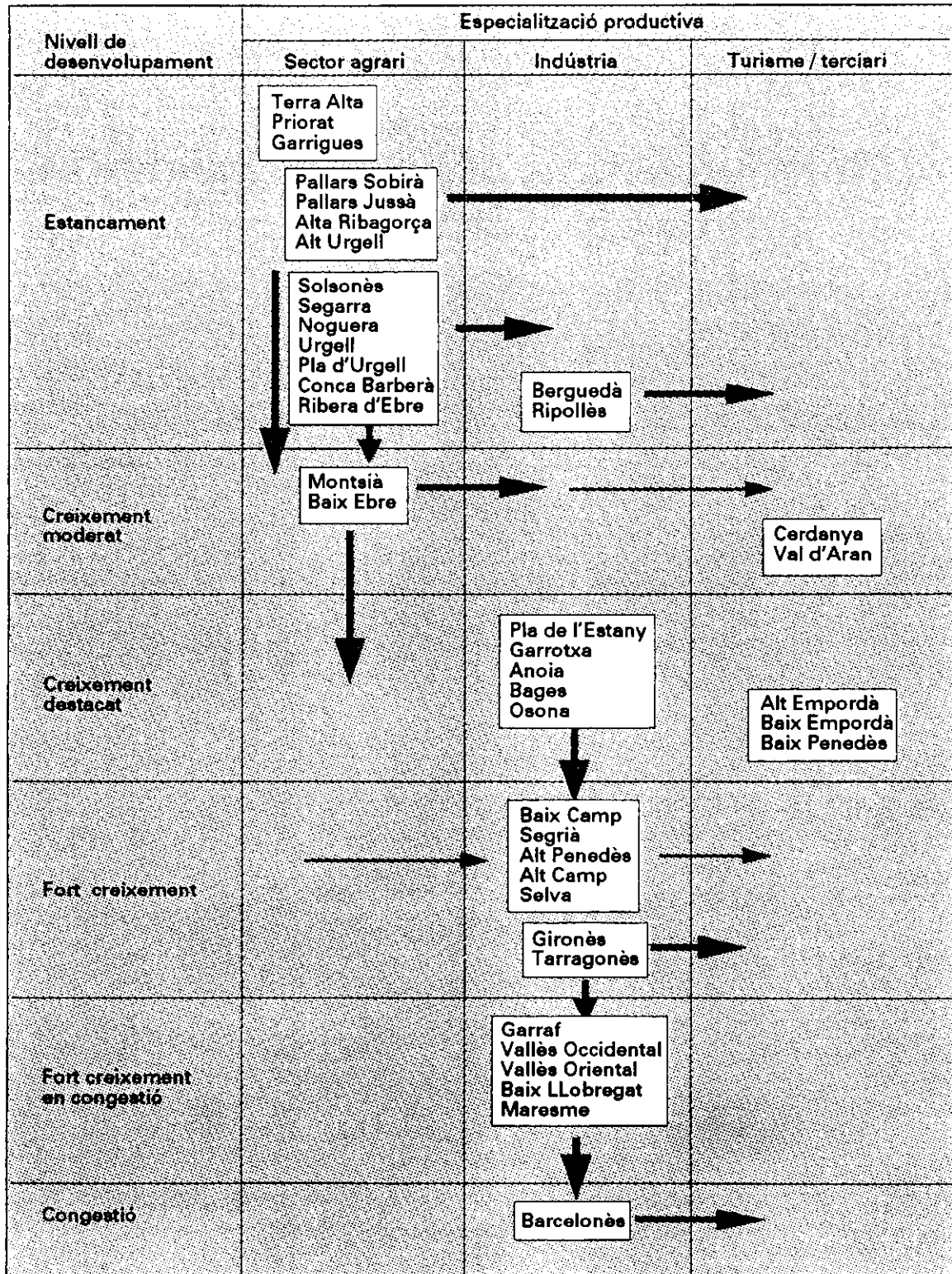
4. Comarques en transformació i reconversió

Comarques agràries de creixement moderat. Al costat de les dues comarques anteriors, les de l'extrem meridional de Catalunya, el Baix Ebre i el Montsià, transformen progressivament la seva base agrària en base industrial i experimenten un creixement demogràfic remarcable. Aquestes dues comarques costaneres es beneficien també de l'expansió de les activitats terciàries, particularment en el nuclis turístics.

Comarques en transformació agroindustrial. Sigui per l'augment de productivitat vinculat amb l'agricultura de regadiu, sigui per les iniciatives industrials sorgides en l'eix interior (Barcelona-Madrid) les comarques agràries ponentines o de la regió de Lleida, Solsonès, Segarra, Noguera, Urgell, Pla d'Urgell, Conca de Barberà i Ribera d'Ebre, no han experimentat la davallada de les seves veïnes meridionals. En els darrers anys el contingent demogràfic s'hi troba més aviat estancat, mentre que la base productiva s'hi consolida amb la forta expansió de l'agroindústria i d'establiments industrials més puntuals.

Comarques muntanyenques en transformació turística. Les comarques pirinenques, Pallars Sobirà, Pallars Jussà, Alta Ribagorça i Alt Urgell, que són les que han perdut més població en les dues darreres centúries, es troben avui dia en una situació demogràficament estacionària. La base econòmica agrària

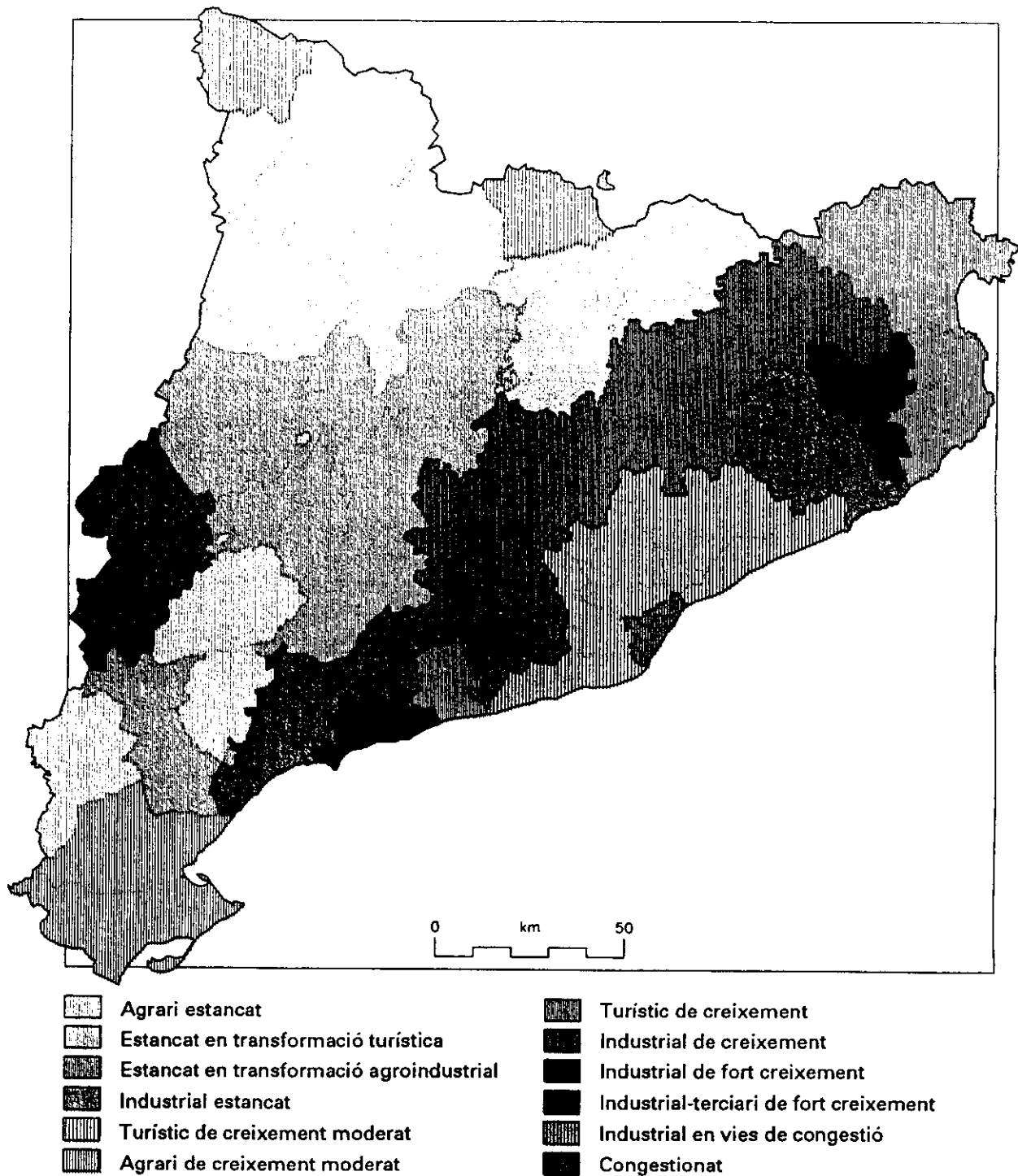
Tipologia del desenvolupament comarcal

Font : Elaboració pròpia.

Tipologia del desenvolupament comarcal

Font: Elaboració pròpia, 1992.

hi ha perdut molt pes en benefici del sector turístic, que obre noves possibilitats de desenvolupament. En aquest sentit, la Cerdanya i la Val d'Aran, que han arribat a un nivell de vida notòriament elevat i han experimentat una clara recuperació demogràfica, es destaquen clarament de la resta de comarques pirinenques i n'assenyalen les possibilitats.

5. Comarques deprimides

Comarques industrials deprimides. Dins la Catalunya industrialitzada dues comarques destaquen, per la seva banda, per l'estancament que experimenten en el darrer decenni; són el Ripollès i el Berguedà. Aquestes dues comarques muntanyenques, que basaren el seu desenvolupament industrial en l'aproximació de les fàbriques a les fonts d'energia i matèries primeres en general, s'han vist fortament afectades per les crisis del sector tèxtil, la mineria i la metal·lúrgia de base.

Comarques agràries deprimides. Les comarques interiors meridionals, Terra Alta, Priorat i Garrigues, són les que es troben actualment a la cua pel seu nivell de desenvolupament. Aquestes comarques mantenen el seu caràcter marcadament agrari, que es troba productivament molt limitat per la manca de regadiu. Les iniciatives industrialitzadores són molt puntuals i es concentren en el petit corredor de l'Ebre (la Ribera d'Ebre), que pel seu nivell de desenvolupament s'assimila amb les comarques de la regió de Lleida.

6.2. La tipologia dels nuclis urbans

La Llei de política territorial de 1983 demana al Pla territorial general que indiqui quins són els nuclis de població que poden contribuir a reequilibrar el territori, desenvolupant la seva inèrcia com a nous impulsors d'activitats.

Per a identificar els diferents tipus de nuclis en el Pla territorial general, aquests s'han equiparat amb el que s'ha denominat com a «sistemes urbans». Això vol dir que cada sistema urbà pot estar format per un o més municipis, que formen una àrea estretament cohesionada perquè entre el municipi capçalera i els municipis associats s'estableixen unes relacions de mobilitat laboral obligada superiors al 15%. En segon lloc, la caracterització dels nuclis s'ha efectuat a partir de l'avaluació de la capacitat de creixement econòmic i espacial.

La tipologia dels nuclis urbans en funció de les seves capacitats de creixement econòmic i espacial

1. Tipologia de nuclis en zones de forta concentració d'activitats econòmiques i de població

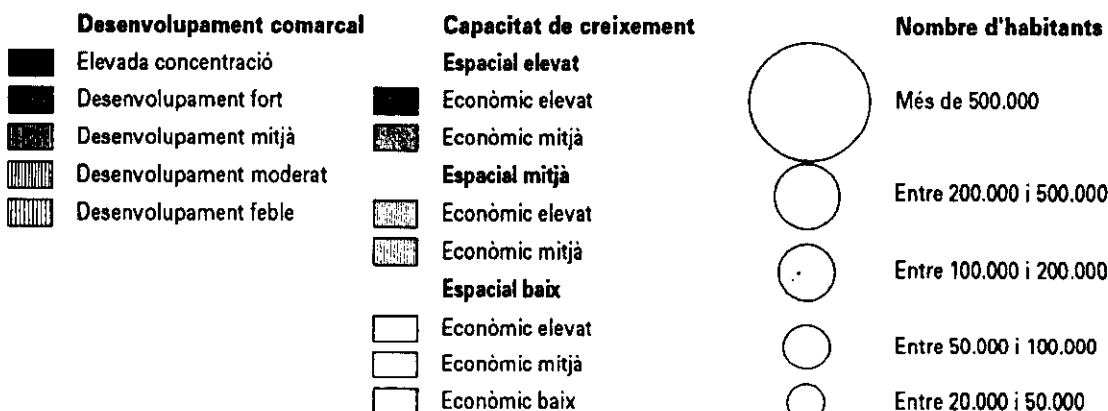
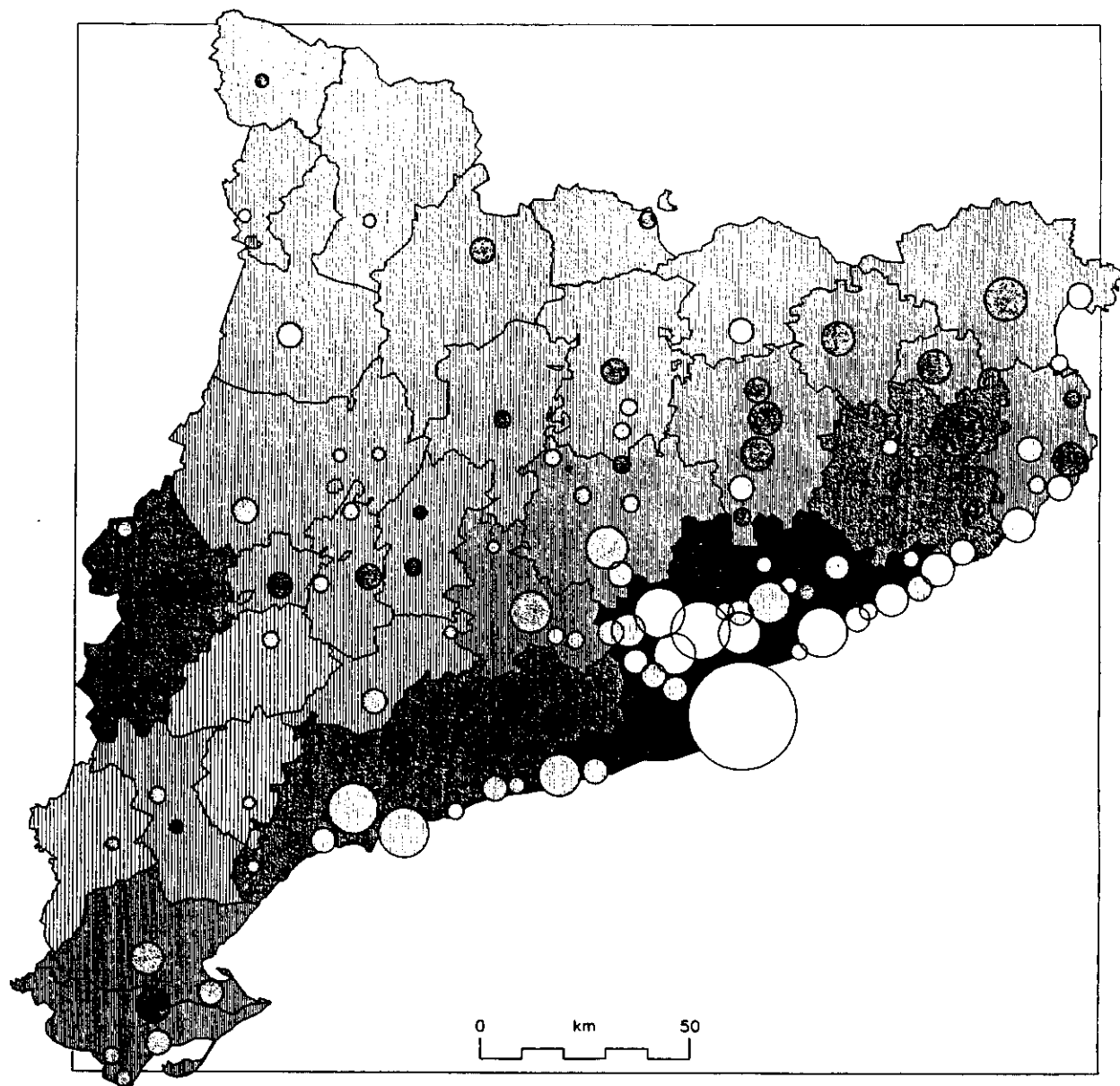
Nuclis amb capacitat de creixement econòmic mig i espacial baix. El tret més significatiu d'aquesta zona és la baixa capacitat de creixement espacial que es preveu pel sistema urbà de Barcelona, sistema que no només ocupa la comarca del Barcelonès, sinó que també s'estén cap a la zona del baix Maresme, part del Baix Llobregat, del Vallès Occidental i de l'Oriental. Aquest sistema urbà ha arribat a un grau de saturació espacial molt elevat, la qual cosa està comportant que tant les activitats econòmiques com la població s'estiguin desplaçant cap a municipis o àrees urbanes properes.

Nuclis amb capacitat de creixement econòmic i espacial mig. Les possibilitats de creixement espacial mig es reparteixen en nuclis urbans exteriors a la zona densificada de Barcelona i es concentren sobretot a la comarca del Baix Llobregat: Esparreguera, Olesa o Sant Andreu de la Barca, en són un exemple, així com el nucli urbà de Granollers, que es complementa perfectament amb l'elevada capacitat de creixement del sistema de La Garriga i Cardedeu i les dinàmiques zones econòmiques de Lliçà de Vall i Llinars del Vallès. En ambdós casos, aquests nuclis urbans estan situats prop d'importants vies de comunicació i han gaudit d'una forta reactivació econòmica en els darrers anys.

Nuclis amb capacitat de creixement econòmic elevat però espacial baix. Grup de nuclis urbans que, en el darrer decenni, han presentat un creixement econòmic elevat però que actualment han assolit un nivell de saturació espacial de notable densificació. Aquest seria el cas de les tres àrees definides al voltant de Martorell, Terrassa, Sabadell i Mataró, ciutats tradicionalment especialitzades en diferents sectors industrials, que han patit fortes transformacions en el darrer decenni per superar la crisi econòmica en la que estaven immerses i que, a més, han absorbit bona part de les emigracions del sistema urbà de Barcelona.

En tots els casos, tenen al seu voltant sistemes urbans que poden donar suport a un previsible creixement derivat de la seva pròpia dinàmica i del fet que actuen com a primera corona de descongestió de l'àrea del sistema urbà de Barcelona.

Tipologia de nuclis urbans en funció de la seva capacitat de creixement econòmic i espacial

Font: Elaboració pròpia.

Com a nuclis s'han considerat els sistemes urbans generats per les polaritats del territori.

Nuclis amb capacitat de creixement econòmic elevat i espacial mig.

Si bé els nuclis urbans de la comarca del Garraf i de la zona nord del Maresme presenten condicionants econòmics molt favorables, la seva situació costanera i el creixement de primeres i segones residències que han experimentat en el darrer decenni, estan comportant una saturació progressiva dels seus espais físics. Aquest seria el cas del nucli de Vilanova i la Geltrú- Sitges o de Calella o Canet, al Maresme.

2. Tipologia de nuclis segons la seva capacitat de creixement en zones de desenvolupament fort.

Nuclis amb capacitat de creixement econòmic i espacial elevat.

Aquesta zona de fort desenvolupament se situa al nord i sud de l'àrea de forta concentració d'activitats econòmiques i de població, concentrada a l'entorn del sistema urbà de Barcelona. Aquestes zones, a les quals s'ha d'afegir la zona urbana de Lleida, presenten un desenvolupament econòmic afavorit per la seva situació sobre els principals eixos de comunicació viària que travessen de nord a sud el territori de Catalunya, per la seva pròpia dinàmica i per la recent desconcentració d'activitats econòmiques i poblacionals que s'ha començat a experimentar en el darrer decenni a la regió metropolitana.

La zona costanera veïna al nucli urbà de Tarragona presenta una certa saturació física, ja sigui pel fort creixement industrial experimentat al sistema urbà de Tarragona-Reus, amb l'extensió de tot el complex petro-químic o per la forta concentració d'habitatges de segona residència i complexos turístics de la costa (sistemes de Torredembarra, Cambrils, Calafell).

A diferència d'aquesta zona costanera amb problemes congestius, es destaca un grup de nuclis urbans situats a la zona pre-litoral amb perspectives de creixement elevades, tant econòmiques com físiques. Aquests nuclis són els de Valls, Vilafranca del Penedès i Sant Sadurní d'Anoia, de caràcter industrial divers i molt propers a grans centres terciaris. També s'hi ha d'afegir el grup de sistemes urbans de Girona i el seu entorn (Santa Coloma de Farners o Cassà de la Selva) i Lleida, ciutat que s'està especialitzant en la indústria agro-alimentària i de serveis.

En resum, les àrees urbanes situades en la zona de fort desenvolupament presenten uns avantatges espacials favorables per absorbir noves activitats econòmiques i poblacionals, sobretot si aquestes es realitzen en municipis no

situats a la zona costanera, perquè aquests tenen la capacitat de creixement espacial ja compromesa.

3. Tipologia de nuclis segons la seva capacitat de creixement en zones de desenvolupament mig

Nuclis amb capacitat de creixement econòmic i espacial elevat. Aquesta zona on el desenvolupament econòmic dels darrers anys es pot considerar de tipus mig, comprèn nuclis de tradició industrial, situats fonamentalment a les vores del riu Ter. Els nuclis urbans d'aquestes característiques formen un seguit des de Tona a Torelló, amb la capitalitat de Vic.

El nucli d'Olot, a la Garrotxa, el de Banyoles al Pla de l'Estany, el de Figueres a l'Alt Empordà i els del Baix Empordà presenten expectatives de creixement econòmic i espacial favorable. Aquestes àrees urbanes estan articulades a l'entorn de les respectives capitals comarcals i són nuclis tradicionalment industrials i de serveis i, els de la costa, molt especialitzats en turisme i segones residències, amb una capacitat de creixement físic molt constrenyida per la forta dinàmica de l'activitat constructiva dels darrers anys.

En aquest grup hi apareixen significativament dos nuclis de comarques de muntanya: Vielha i Puigcerdà, centres turístics i de serveis que es destaquen per la seva importància turística i per donar serveis i concentrar part de la població de la seva comarca.

Nuclis amb capacitat de creixement econòmic mig i espacial elevat. Els nuclis urbans de les comarques de la part baixa de l'Ebre, l'Anoia i el Bages no han assolit unes dinàmiques econòmiques tant favorables en comparació amb les anteriors perquè les seves economies estan marcades per la forta reconversió industrial i agrària. Aquestes àrees urbanes tenen una capacitat física elevada, i és d'esperar que les millores efectuades recentment en la xarxa de comunicacions (eix del Llobregat, de l'Ebre o autovia d'Igualada) les converteixin en nuclis amb capacitat d'afavorir la concentració de noves activitats econòmiques externes.

4. Tipologia de nuclis segons la seva capacitat de creixement en zones de creixement moderat.

Nuclis urbans territorialment significatius amb expectatives de creixement. Aquesta zona que s'estén al nord-oest de Catalunya permet identificar dos tipus de nuclis. El primer grup està articulat al voltant de la

carretera N-II, i comprèn el de Cervera, el de Tàrrrega i el de Mollerussa, que juntament amb Guissona estan experimentant una recent transformació cap el sector de la indústria agro-alimentària, fet que els ha donat un cert creixement econòmic, convertint-los en dinamitzadors de la seva comarca i articulant un espai de creixement entre la zona urbana d'Igualada i la de Lleida.

La resta de nuclis coincideixen fonamentalment amb les capitals comarcals de muntanya, les quals tot i presentar increments en la població o en la renda significativament importants en el conjunt de la seva comarca, representen un pes feble en el conjunt del territori.

Aquests sistemes urbans estan immersos en una economia basada en petites indústries derivades de l'explotació de productes agraris i, en alguns casos, esdevenen centres de serveis per a la població comarcal. Si la Seu d'Urgell, Solsona i Berga són les que disposen d'una capacitat de creixement elevada, Sort, Tremp i Pont de Suert tenen més condicionat el seu creixement pels seus propis condicionants físics i per la reducció de la seva població.

Nuclis amb capacitat de creixement econòmic mig i espacial elevat. Aquest petit grup de nuclis urbans es troben a la comarca de la Noguera i la Ribera d'Ebre i tot i la feblesa de les seves economies, basades en l'agricultura i alguna indústria tradicionalment significativa, tenen una capacitat espacial elevada, donada la baixa densitat de població que els envolta.

5. Tipologia de nuclis segons la seva capacitat de creixement en zones de desenvolupament feble.

Nuclis urbans amb poca capacitat econòmica. Les àrees urbanes d'aquestes comarques (Gandesa, les Borges Blanques o Falset) es troben localitzades en una zona de creixement feble, en centres agraris poc modernitzats, amb problemes seriosos en l'abastament d'aigua i amb poblacions molt envellides, que encara no han agafat la inèrcia de creixement que afecta altres àrees urbanes veïnes.

Tipologia de nuclis urbans segons la seva rellevància territorial

Establertes les tipologies de nuclis en funció de les seves capacitats de creixement econòmic i espacial, formularem ara una nova classificació en funció de la seva rellevància territorial en la que inclourem els tipus b), c) i d) de nuclis que contempla l'article 7 de la Llei de política territorial.

1) Nuclis de concentració situats en zones deprimides

Si bé aquesta és la distinció establerta per la llei, s'ha de matisar que actualment es poden diferenciar dues dinàmiques de creixement dins d'aquesta zona que estan generant dos tipus de sistemes urbans diferenciats pels tipus de transformacions econòmiques que estan experimentant els seus territoris respectius.

Nuclis de concentració en zones agràries. Els sistemes urbans de les Borges Blanques, Falset i Gandesa serien els tres sistemes més representatius d'una zona d'economia agrària, que gaudeixen d'una rellevància territorial pel seu entorn comarcal.

Nuclis de concentració en zones de dinàmica econòmica feble que estan transformant la seva especialització econòmica. Els canvis que estan experimentant aquests sistemes urbans responen a la capacitat d'atracció de població que exerceixen dins del conjunt urbà de les seves respectives comarques, així com el pas a nuclis turístics i de serveis que els revaloritzen com centres de concentració de la seves àrees. Aquest podria ser el cas de, l'àrea de la Seu d'Urgell o de la Tremp-la Pobla o la de Solsona, que exerceixen una atracció en la població del seu entorn.

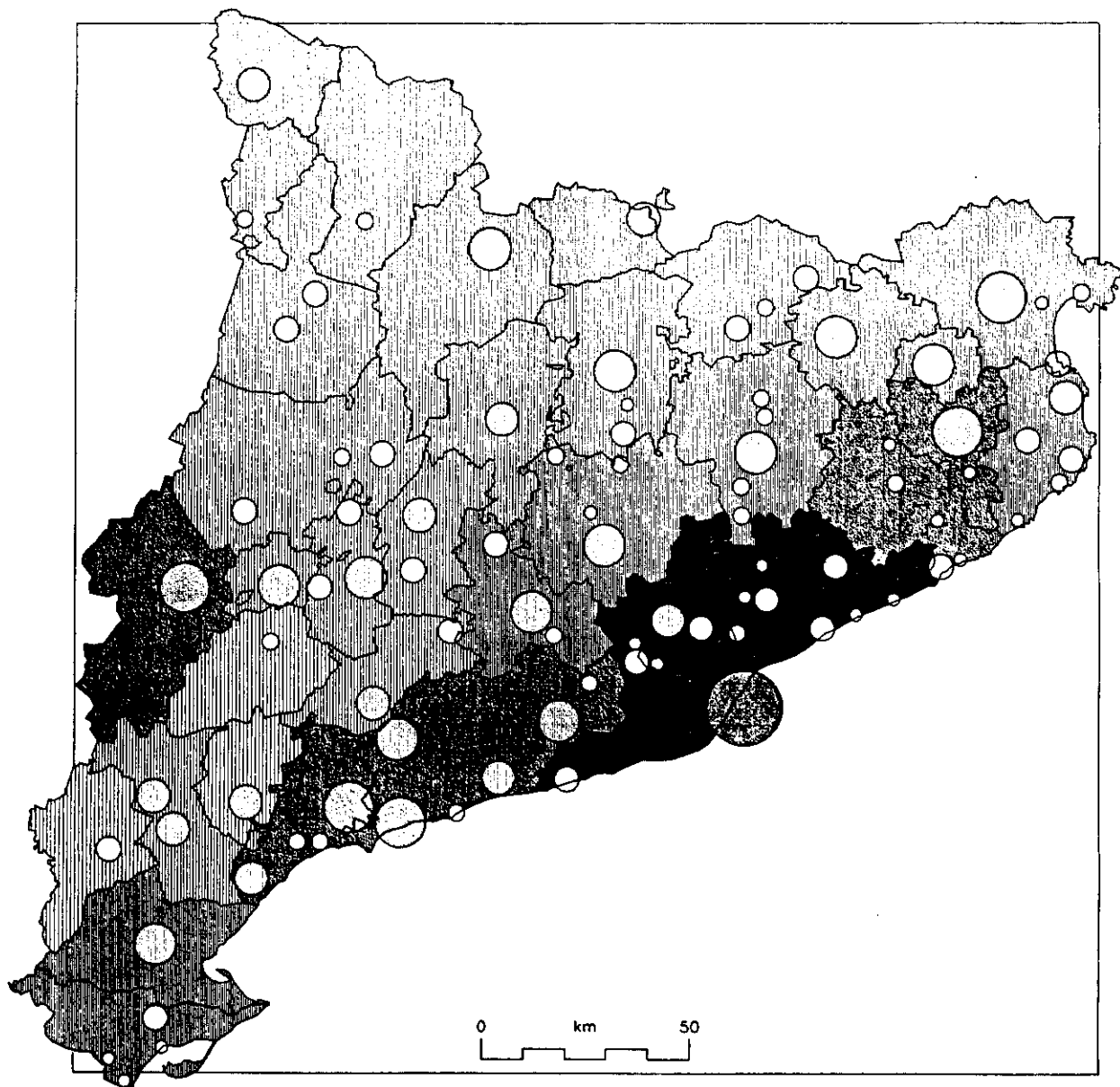
En altres casos la inèrcia generada per la presència de determinats sectors industrials molt relacionats amb la transformació de productes agraris, acompanyada per l'explotació moderna del sector agrari fan que determinats sistemes urbans de la plana de Lleida mantinguin i accentuin el seu paper de polaritzadors en el territori: les nuclis d'Agramunt, Guissona, Tàrrrega o Cervera en són una bona representació, ja que no només són nuclis de concentració de les seves àrees sinó que confereixen entitat territorial suficient a la zona que s'estén entre Lleida i Igualada.

2) Nuclis que poden tenir una funció de reequilibri i descentralització en l'àmbit de zones densament poblades.

Si es defineix la zona de fortes densitats com tot el territori de les comarques del Barcelonès, el Vallès Oriental, el Vallès Occidental, el Maresme i el Baix Llobregat el tret més significatiu que destaca dels sistemes urbans és el baix nombre de municipis que les integren tot i la seva importància demogràfica. Aquest fenomen és provocat per la forta atracció que genera tot el sistema urbà de Barcelona, que actua com a xuclador de tota l'àrea.

Tipologia de nuclis urbans segons la seva rellevància territorial

Desenvolupament econòmic comarcal		Primers fluxos (destinació)	
	Elevada concentració		més de 140
	Desenvolupament fort		entre 20 i 64
	Desenvolupament mitjà		entre 10 i 19
	Desenvolupament moderat		entre 7 i 9
	Desenvolupament feble		entre 4 i 6
			entre 2 i 3
			1

Font: Elaboració pròpia.

La rellevància territorial està marcada en funció del nombre de primers fluxos de mobilitat laboral obligada que els municipis-polaritat reben.

En el territori esmentat es destaquen unes polaritats territorials que encara no han quedat immerses per aquest fenomen atarctiu i no només generen les seves pròpies àrees sinó que també poden actuar com a nuclis de descentralització de població i activitats econòmiques. Aquests sistemes urbans s'han distingit per la seva tradicional activitat industrial, el tèxtil i que han modernitzat o reconvertit en el darrer decenni, generant una forta atracció llocs de treball, que han reforçat el seu caracter central. El problema d'aquestes àrees urbanes és el relativament baix nivell de serveis que fins fa poc han pogut oferir a les seves poblacions, ja que ha estat Barcelona la que ha esdevingut el principal centre de serveis. Tot i així, la dinàmica dels darrers anys vol trencar aquesta dependència i reforçar el seu paper com a polaritats metropolitanes.

Si els nuclis de Sabadell, Terrassa, Mataró, Granollers i Martorell són els que han assolit amb més rapidesa aquest protagonisme, actualment sembla la dinàmica i la polarització està revitalitzant amb força la zona de Vilafranca del Penedès-Sant Sadurní d'Anoia, el sistema urbà de Vilanova i la Geltrú, el de el Vendrell i els de la zona a l'entorn de la Tordera.

3) Nuclis que poden tenir una funció de reequilibri territorial global de Catalunya

A l'exterior de la zona amb més densitat urbana i econòmica de Catalunya es localitzen un conjunt de sistemes urbans que dibuixen diferents nivells de cobertura territorial. D'entre els factors que expliquen aquest grau diferent de cobertura no només s'han de remarcar els històrics sinó també les dinàmiques recents de canvis poblacionals i econòmics.

Els sistemes urbans definits en un entorn industrial i terciari molt dinàmic. Aquests sistemes urbans estan articulats al voltant de Lleida, Girona i el grup urbà de Tarragona-Reus-Valls, que per la seva dinàmica industrial i la concentració de serveis que ofereixen a la població actuen com a potents focus d'atracció territorial, exercint una força centrípeta sobre les zones del nord, del sud i l'oest del territori. Aquestes tres àrees urbanes exerceixen unes atraccions de població per motius laborals extraordinàriament altes respecte els nuclis del seu entorn, la qual cosa els reafirma en la seva capacitat per acollir equipaments d'àmbit supramunicipal.

Sistemes urbans definits en entorns de tradició industrial. Aquest entramat urbà s'estén al voltant de centres urbans d'una llarga tradició

industrial que estan experimentant recents canvis econòmics i que, si bé actuen com a centres de serveis, la seva atracció territorial no és tan extensa com en el cas anterior. Excepte el cas del sistema urbà d'Olot, potent dins la seva pròpia comarca, els sistemes d'Igualada, Manresa i Vic centren la territorialitat de la zona central de Catalunya, actuant com a nuclis intermedis respecte l'àrea de Barcelona. Aquest tipus de territorialitat és també parel·la al cas de Figueres per tota la zona de l'Alt Empordà i el binomi Tortosa-Amposta a la zona agrària del delta de l'Ebre. Aquest fet els configura com a idonis per al requeriment d'acullir els equipaments supramunicipals.

Sistemes urbans de suport. Alguns sistemes urbans donen suport les àrees territorialment significatives, amb dinàmiques pròpies força intenses i desenvolupen una atracció tot i que més local, molt reforçada per la presència dels centres territorials més dinàmics: l'àrea de Balaguer i Mollerussa al voltant de Lleida, el de Banyoles a redòs de Girona i el de Montblanc per Tarragona-Reus-Valls.

6.3. Noves inèrcies favorables al reequilibri territorial

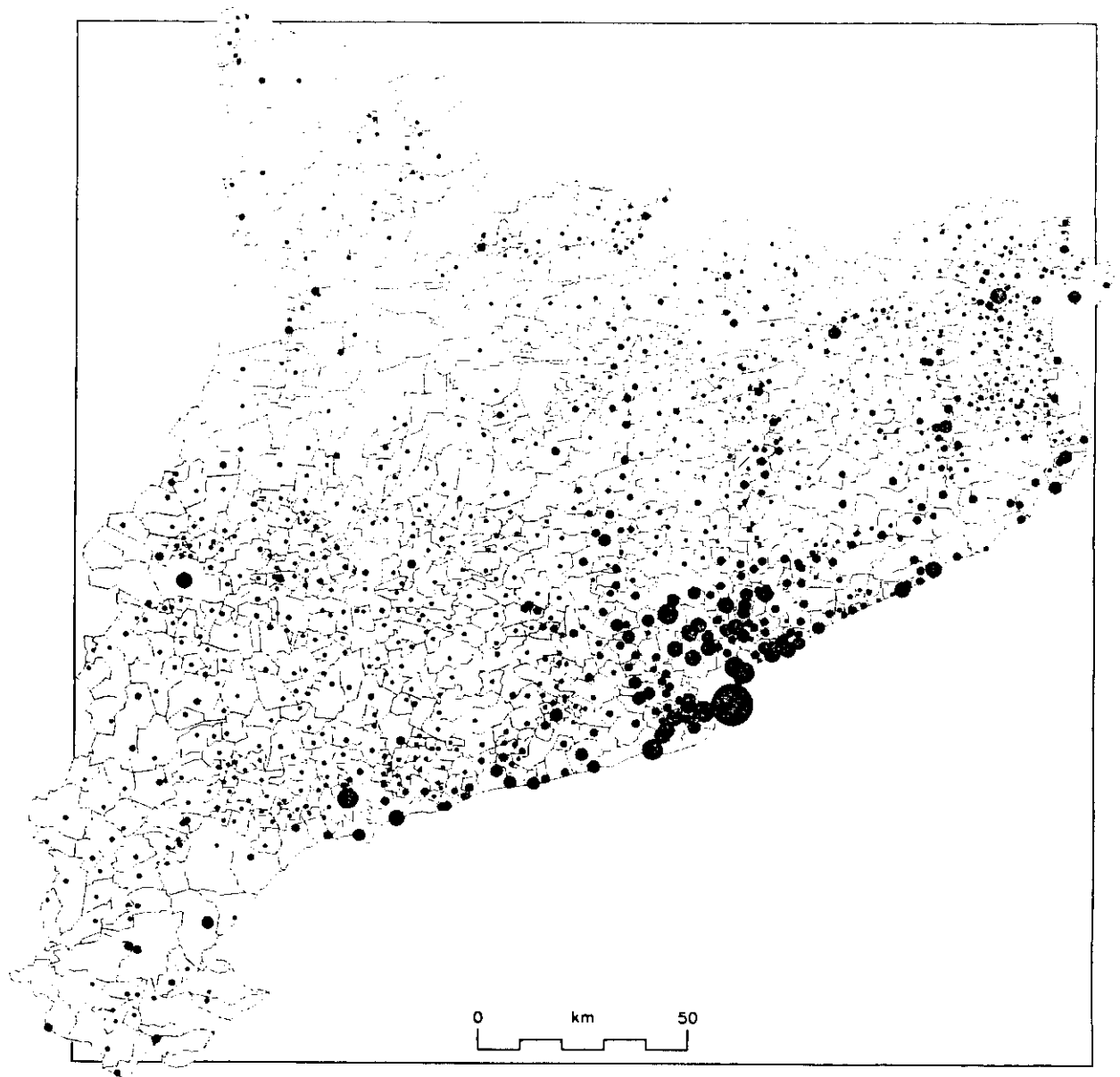
Les concentracions metropolitanes i, en el cas de Catalunya, Barcelona, centren el desenvolupament i atracció de les activitats més dinàmiques dels darrers anys. Però al mateix temps es dona una descentralització i aparició d'indústries o parts del procés productiu de tipus més subsidiari en altres àrees del país. El creixement demogràfic es desplaça a la perifèria metropolitana i, bàsicament, fora de l'àmbit metropolità, propiciat en bona mesura per les polítiques de reequilibri territorial de la Generalitat.

El centre metropolità, el municipi de Barcelona, atura el seu creixement a la segona meitat dels anys 1970, propiciat sens dubte pel PGM aprovat el 1976 i pel major control urbanístic. Des d'aleshores la saturació constructiva, els canvis d'usos i l'esponjament del teixit urbà no han parat d'expulsar població del municipi de Barcelona i el seu continu urbà. Entre 1981 i 1991 es calcula que els municipis del Barcelonès disminueixen en 152.000 habitants, un 6,2% de la població de l'any de partida.

El beneficiari immediat de la pèrdua de població del continu urbà barceloní ha estat l'entorn metropolità, que centra el creixement demogràfic de tota la centúria. Entre els anys 1981 i 1991 els municipis de l'anomenada regió metropolitana, exclos el Barcelonès, guanyen 177.900 habitants, que signifiquen una puja d'un 10% en relació a la població de 1981. El Maresme, el corredor Mollet-Sant Celoni, Sant Cugat-Cerdanyola, els municipis interiors

Creixement municipal 1986-1991

Habitants

●	més de 5.000	•	entre 0 i -50
●	entre 2.000 i 5.000	•	entre -50 i -100
●	entre 1.000 i 2.000	•	entre -100 i -200
•	entre 200 i 1.000	•	entre -200 i -1.000
•	entre 100 i 200	●	entre -1.000 i -2.000
•	entre 50 i 100	●	entre -2.000 i -8.000
•	entre 0 i 50	●	menys de -8.000

Font: Cens 1991.

del Baix Llobregat i l'entorn de Sant Pere de Ribes concentren la part substancial del creixement.

A la segona meitat dels anys 1980 es produeix encara un fenomen nou, i és que el creixement demogràfic comença a desplaçar-se cap a fora de l'àmbit metropolità. Presa en conjunt, la regió metropolitana guanya 34.895 habitants, que signifiquen un creixement d'un 0,8%, mentre el conjunt de Catalunya creixia en un 2,5% en el mateix període. Aquesta diferència tradueix un transvasament de població des de la regió metropolitana cap a la resta de Catalunya entre 1986-1991.

Dins la Catalunya no metropolitana l'augment de la població es localitza a les comarques gironines, la Selva, el Gironès i el Baix i l'Alt Empordà, i algunes comarques tarragonines, Baix Penedès, Tarragonès i Baix Camp. Es constata una concentració del creixement demogràfic a les comarques litorals.

Les tendències demogràfiques vénen a ser el reflex de la dinàmica dels usos residencials, que experimenten una reorganització important a les comarques de la Regió I i les àrees veïnes. Al mateix temps són també el resultat de la dinàmica econòmica, que fa més atractius determinats indrets que uns altres. En el conjunt de Catalunya l'evolució econòmica condiona a mig i llarg termini el creixement demogràfic de les diverses zones del territori.

6.4. La dinàmica d'aglomeració del sistema urbà

Una tercera part de la població catalana, un 32%, vivia l'any 1860 en municipis de més de 5.000 habitants i un 22% en municipis que no arribaven als 1.000 habitants. Al cap de 130 anys, l'empadronament de 1991 donava una realitat ben diferent, el 87% de la població viu en municipis de més de 5.000 habitants i no arriba a un 4% la població que viu en municipis de menys de 1.000 habitants. I encara s'hauria d'afegir que la meitat de la població catalana viu avui dia en municipis de més de 100.000 habitants.

Catalunya ha experimentat un procés urbanitzador espectacular i presenta unes condicions fortament urbanes, que es reflecteixen en el poblament i en les condicions de vida generals de la població. La vida econòmica i social del país reposa sobre una sòlida estructura de ciutats mitjanes i grans. La dinàmica econòmica i social d'aquests centres determina en bona part el desenvolupament dels seus entorns.

La dinàmica urbanitzadora ha estat molt desigual entre la Catalunya oriental i l'occidental. A l'interior, tret de la ciutat-capital de Lleida, les ciutats han crescut poc i mantenen una influència més aviat comercial sobre els seus en

contorns de característiques rurals. A la Catalunya oriental el procés turisme ha fet que es consolidessin les poblacions grans i petites situades sobre la franja costanera, i es produís una colonització massiva del territori a partir de la segona residència, que afecta també altres indrets puntuals del país.

El pes demogràfic de les ciutats catalanes es troba, per altra part, lluny de seguir qualsevol model de distribució equilibrada, sobretot pel volum demogràfic de Barcelona, que s'ha de valorar en el context general de la Mediterrània occidental. La població del municipi de Barcelona, 1.643.542 habitants el 1991, és sis vegades superior a la del segon municipi, l'Hospitalet de Llobregat, i 7,5 vegades superior al tercer, Badalona. Es dona el cas, però, que tant l'Hospitalet de Llobregat com Badalona formen part del continu urbà barceloní.

6.5. Una estructura urbana travada sobre Barcelona i les capitals secundàries

Tot i l'aglomeració constituïda entorn de Barcelona, l'estructura urbana catalana reposa encara avui dia sobre ciutats i viles amb una llarga trajectòria com a centres regionals o comarcals. El procés industrialitzador no ha fet, en general, sinó confirmar les centralitats medievals, que partien d'uns avantatges demogràfics i de localització. La industrialització, i en particular la gran fase expansiva dels anys 1960-1975, farà que creixin aquests centres i que augmenti la vinculació funcional amb el seu entorn immediat, i originarà també alguns fenòmens urbans i urbanitzadors nous.

Sobre el litoral, que constitueix l'eix principal que ha concentrat tradicionalment la població, es dibuixa la trama urbana més espesa i travada del país. S'organitza en tres grans àmbits capitalitzats per Girona al nord, Barcelona, al centre i Tarragona a migjorn. Tot i l'equidistància d'aquests centres, el seu pes territorial i demogràfico-econòmic és asimètric, donada la magnitud de Barcelona; la influència de Girona i Tarragona s'estén més aviat cap a les àrees més perifèriques i allunyades de Barcelona.

A la part central del litoral català, Barcelona estructura un àmbit ben singular, en particular per les seves condicions metropolitanes. D'entrada Barcelona concentra serveis i funcions que estenen el seu àmbit d'influència per tota Catalunya i més enllà. Per una altra part, les activitats i la població pròpies de la ciutat central s'han escampat i s'escampen per tot l'àmbit d'allò que es considera com a regió metropolitana. En aquest àmbit tot just destaquen